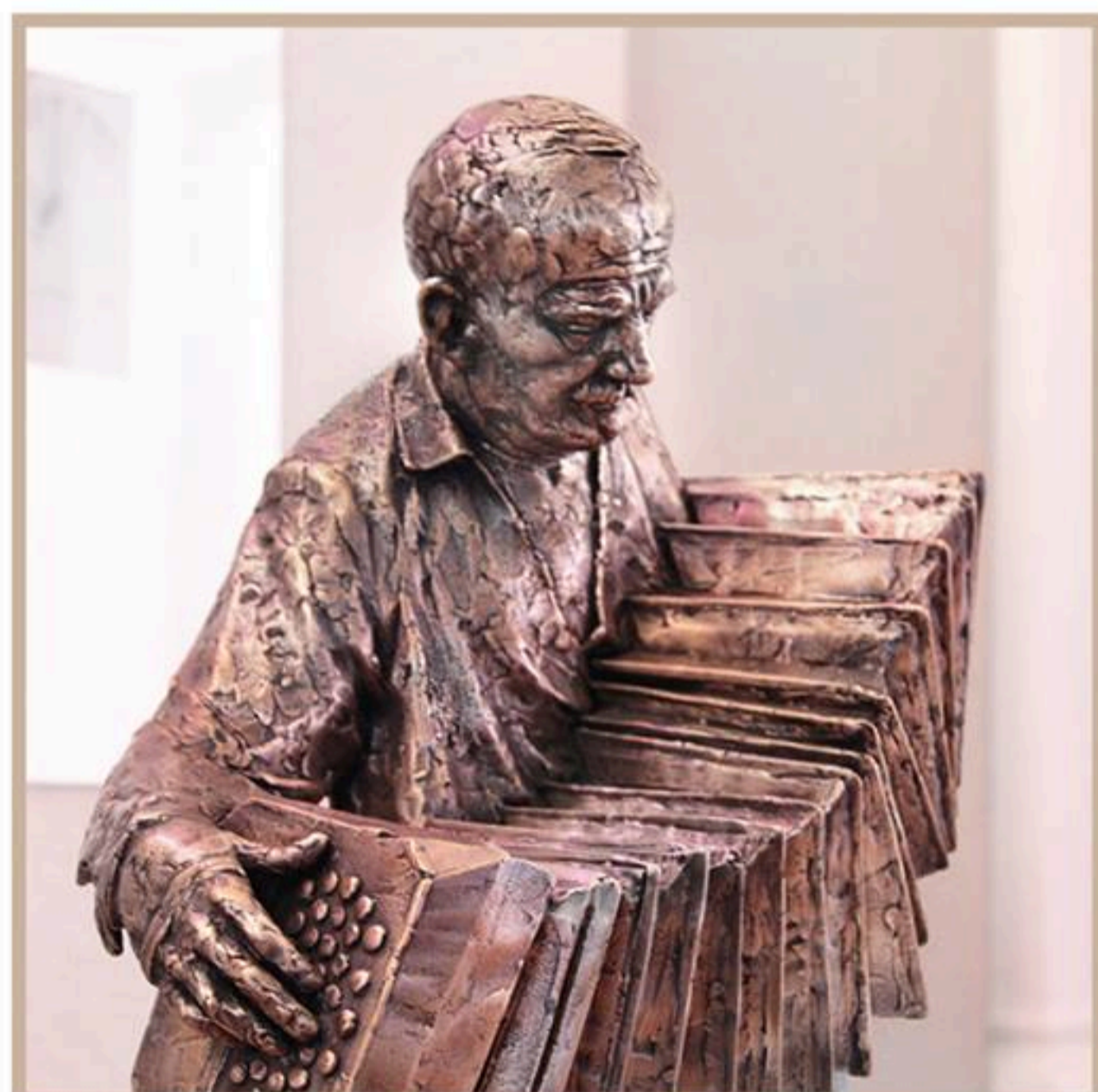

PANNONTÜKÖR

KULTURÁLIS FOLYÓIRAT

2018|3

www.pannontukor.hu

SZÉPIRODALOM

EGYMONDAT

Egressy Zoltán: Február

Szvoren Edina: Mondatok a csodálkozásról - március

AZ ELTÚNT VERS NYOMÁBAN

Lars Gustaf Andersson: A habozása..., Jött felém..., Máshonnan látom...

Per Svenson: Budapest-versek, És köztük ott a Duna, A Duna decemberben és áprilisban
Mesterházi Mónika fordításai

Marno János: Beéneklés, Apám hangja, hangszál híján, Picasso, A pillangó sikolya, Elég

Turczí István: Miniaturák (A Csanádi-gyűjtemény elveszettnek hitt darabjai),

A papírember Tamkó Sirtó Károly elintézetlen ügye

André András: 2016, Jannin Ritszosz hagyatékából

Nagy Gábor: Yorick üdvözlése

Boldog Daniella: A gólya

Télfy Ármán: Régi mesterek

Kastély Máté: Akárkiis, Így szorítokozom, Félig tele, de

Kácsor Zsolt: A cigány Mózes (részlet a készülő regényből)

Lukács Flóra: Erezet, Shinjuku, Bükkfák között, Kavics

Kollár-Klemencz László: Régi legyek, Szauna

Tóth Imre: Humán transzport

Juhász Zsuzsanna: Amit lehet, Determináció, Inkarnáció, Kattanás, Félig-kegyelem

Boldog Zoltán: A tejfakasztó

András László: Mélyen, Bőség, Ég, A város és az eső

Krippel Gréta: Hosszasan ücsörög a bohém, A bohém hazatalált és eltévedt

LENDVA VIDÉKÉRŐL

DRÁMA

Göncz László: Földi (történelmi ihletésű)

Szűnyogh Sándor: Ifjúságod, Várakozás, Téli kép I., Téli kép II.

Bence Lajos: 20 éve távozott el közülünk Szűnyogh Sándor költő és szerkesztő,
kultúránk mindenese

V. Geresits Gizella: Mégis harangoznak (Jegyzetek Bence Utrosa Gabriella
elfelejtett novelláskötetéről)

TANULMÁNY, KRITIKA

Nagy Imre: A magyar dráma negyven éve (1945-1985) Elemzések (folytatás és befejezés)

Mőrő Tünde: A hiányzó órák legendája (Kácsor Zsolt: A harminckét bolond, Kalligram, 2017.)

Kolozsi Orsolya: Egy nagy de (Vida Gábor: Egy dadogás története, Magvető, 2018.)

Nagygéci Kovács József: Rigorózus szentenciák

(András László: Rasszista utazások, Scolar, 2018.)

Fülöp Enikő: A családi legenda megszépítő retorikája

(Horkay Hörcher Ferenc: A szelídek városa, Orpheusz Kiadó/ Guttenberg Pál Népfőiskola,
Budapest, 2018.)

TÁRSMŰVÉSZETEK/ KÉPZŐMŰVÉSZET, SZÍNHÁZ, FILM

Kostyál László: Farkas Ferenc 60

Turbuly Lilla: Lehámló rétegek (A vihar kapujában a Hevesi Sándor Színházban)

Péter Zsombor: Nincs kegyelem (Matúz Gábor filmjéről)

35 ÉVES A ZALAEGRSZEGI HEVESI SÁNDOR SZÍNHÁZ

In memoriam-Egervári Klára Gyimesi Endre megemlékezése

Emlékszem...Dr. Merő Béla emlékező gondolatai - folytatás (készítette: Péntes Csaba)

KANIZSAI LEVELESLÁDA

Kardos Ferenc válogatása

Hírek

Szerzőinkről

Lapszámunkat **Farkas Ferenc** szobrász munkáival illusztráltuk.

IMPRESSZUM

Alapító főszerkesztő: Pék Pál

Szerkesztőbizottság:

Balogh László – elnök (Nagykanizsa)

Cséby Géza (Keszthely)

Hóbor Erzsébet (Zalaegerszeg)

Szerkesztőség:

Bubits Tünde – főszerkesztő

Nagygéci Kovács József – főszerkesztő-helyettes

Bence Lajos – munkatárs

Braun Barna – munkatárs

Gál Soma – munkatárs

Rovatvezetők:

Vörös István – vers

Bene Zoltán – próza

Kaj Ádám – műfordítás, dráma

Nagygéci Kovács József – tanulmány, kritika

Kostyál László – képzőművészet

Turbuly Lilla – színház

Király László – zene

Szeglet Lajosné Dömötör Mária – olvasószerkesztő

Készült Zalaegerszeg MJV és Nagykanizsa MJV
Önkormányzata, a Magyar Művészeti Akadémia és
a Nemzeti Kulturális Alapprogram támogatásával.

Szerkesztőségi cím:

Pannon Tükör Szerkesztősége, 8900 Zalaegerszeg,
Landerhegyi út 21.

Tel: 06/92 951-513

E-mail: pannontukor@gmail.com

Irodavezető: Péntes Csaba

Kiadja a Pannon Írók Társasága

Felelős kiadó: Gyimesi Endre elnök

Előfizethető csekken vagy számlázással, mely a
szerkesztőség címén igényelhető.

Számlaszám:

Zalavölgye Takarékszövetkezet, Zalaegerszeg
75500258-10809415

Ár

1000 Ft/szám

4500 Ft/év

ISSN 1219-6886

Lapterv:

Náspáng Grafika

horvathemz@gmail.com

Nyomdai munkák:

Göcsej Nyomda

8900 Zalaegerszeg,

Bajcsy-Zsilinszky tér 2.

E-mail: info@gocsejnyomda.hu

További támogatóink:

Farkas Ferenc: Múterem III. - 2017

Egressy Zoltán

Február

1. Számlaügyintézéssel indul a hónap, aztán a hűgom szomorú boldogságával folytatódik: legjobb barátnőjénél járt Ausztráliában, még életben találta, élete legszörnyűbb tíz napján lehet túl, amely elmondása szerint mégis felemelőnek bizonyult; ebbe a napba kellett még beleférnie egy Barcelona-győzelemnek és két viceházmesternek.

2. Az Örkény Színház felkérésére születtek szövegek az Élő Írók Társasága-sorozatban, a társulat tagjai mondják fel őket, ma került sorra az enyém, ezt konditermi szaunával ünneplem, miközben kinn a szürke felhőkből nagyon esni akar valami; Vörös István aggodva érdeklődik, írom-e az egymondatoakat, írom, a mait még az első februári Cech In-látogatás előtt.

3. Három legutóbbi olvasmányom, Atwood A szolgálólány meséje, Coetzee A barbárokra várva és Lem Visszatérése egyaránt lefegyelmet, félelemben tartott, államgépezet által beszabályozott lakosságot mutat be, a közeljövő (vagy a jelen) lelki primitivizmusát, az elnyomás működőképességét; olvasok hozzájuk Turgenyevet, ott meg a szerelem pusztítja azokat, akik szerelmesek tudnak lenni.

4. Amikor a lányom az autót vezet, összesen annyi a feladatom, hogy biztonságot nyújtsak, mint régen, bár kicsit másként; otthon közben készül az ebéd, mint régen, bár kicsit másként; akkor még nem vendég voltam az autózások után, amelyeknek során nem az anyósülésen ültem.

5. Sok megszólaló tréfálkozik azon Takács Ferenc irodalomtörténész hetvenedik születésnapjára, hogy a beszélni imádó ünnepeltnek csendben kell végigülnie a méltató szövegeket, ő is mosolyog, majd az est végén szokás szerint sziporkázó zárszót mond.

6. Arany Jánoshoz fűződő viszonyomról beszélek pár percet kamerába a Petőfi Irodalmi Múzeumban, elmondom többek között, hogy 1875-ben válasza sem méltatta az akkor húszéves Reviczky Gyulát, aki elküldte neki a verseit, és hogy ez mennyire fáj az ifjú költőnek, majd a magam számára is váratlanul hozzáteszem, nekem is.

7. Müller Péter Sziámi sonkás-sajtos melegszendvicset készít nekem a lakásában, majd emléket idéz: egyszer koncert után részeg rajongó érdeklődött tőle, hisz-e Istenben, mire ő visszakérdezett, miért kéne hinni abban, amiről tudomása van, meglepetésre kiderül az is, hogy fél évig finn szakra járt.
8. Páros kötetbemutató szerveződik Kácsor Zsolttal, Harminckét bolond a könyvének címe, az enyém alcíme harminckét vallomás, értelemszerűen a 32-esek terén lévő 32-es sörözőt nézzük ki, aztán az válik inkább fontosabbá, hogy harmadik hó másodikán beszélgessünk, vagy csak úgy, valamikor, akárhol; örömmel konstátálom, milyen jó a regénye.
9. Megtetszik a Nissan Qashqai.
10. A nagy Gatsby egyik első mondata olyasmi, hogy apám azt mondta, mindig gondoldj arra, más soha nem volt olyan kiváltágos helyzetben, mint te, ez jut eszembe a melegvizes mendencében, ahova azért mentem, mert olvasáson kívül nincs különösebb dolgom.
11. Elfelejtettem a mai egymondatot, remélem, nem lesz baj belőle.
12. Megtekintem élőben is a kinézett autót, egyszer volt már egy ezer köbcentis, arany színű Nissan Sunny-m, ment, mint a golyó, csak aztán kiöregedett alólam, ez a Qashqai komolyabb, de nem annyira kedves jószág.
13. Puskin mozi, a Három óriásplakát Ebbing határában című film: jó, de nem egy In Bruges, ettől még kaphat Oscar-díjat, ha fog, abban az In Bruges elismerése is benne lesz.
14. A négyszázadik Sóska, sültkrumpli-előadás végére érek oda, a tapsra, és a sóskára, meg a sültkrumplira, amivel kedvesen ünneplik a színházban a jubileumot, minden néző kap, aki kér, és még én is, finomnak bizonyul.
15. Szentivánéji álom a Bethlen Színházban, a fiam rendezése, komoly elszántság van benne, a fiamban pedig komoly belső erő, tűz, akarás, ezt is egyedül, saját erőből járta ki, ahogy mindent magának és társulatának, melynek neve Spirita.
16. Kiseszterrel üldögélek a Spinozában, aki valójában Kiss Eszter, nekem azonban egybeírandó és mondandó a neve, beszélgetünk egy esetleges színházi estről, melynek keretében három monológomat mondaná el, remélem, még tavasszal.
17. A Barcelona délután játszik, a lánnyal nézem, Rakiticről azt mondja, aranyosan fut, de félelmetes, Suarez szereti, mert a magassága és a súlya majdnem azonos az enyémmel, Messi bölcs, előre tud mindent, Paulinhot szívesen a kereszajává fogadná, Sergi Robertót nehezen ismeri fel, ő vadidegen, Jordi Alba pedig civil szerinte, egyszer jó lenne élőben nézni ezeket a fiúkat, a lánnyal.
18. Felnőtt emberek társasjátékoznak halál komolyan a húgoméknál, szerencsére nem veszi senki a szívére, ha veszít, magam is részt veszek, a társasággal minden rendben van, csak a játék nem okoz sok örömet, fájdalom ezt.

19. Radnóti Zsuzsa és Nánay István születésnapjára köszöntése a Bajor Gizi Színházmúzeumban, jelentős számú kedves ember van jelen, és az egészhet áthatja valami nagy-nagy szeretet, örülök, hogy érzem én is.

20. Keresztes Tamás a Jurányiban, az Egy örült naplója-előadás időben üti a Chelsea-Barcelonát, de nincs bánivaló, boldoggá tesz, ha igazi zsenit láthatok közlelől, hozzátennem, Bodó Viktor is nagyon kellett az élményhez, a monodrámák mindig nagy rendezőt igényelnek.

21. Végre belekezdtem a regénybe, amit tolok magam előtt egy ideje, megvan a címe is, kacérokodtam másikkal is, de az akar lenni, ami az első ötlet volt, lesz majd egy-két hét, amikor fel kell függesztenem az írását, mert várnak tőlem valahol egy színdarabot.

22. Nagyon kellemes írói állapot, el ne kiabáljam, a regény íróttni akar, délután pihenésként elmegek dobolni egy kicsit, rég voltam már.

23. Vajon miért nem válaszolnak bizonyos emberek e-mail-re, SMS-re, miért nem hívnak vissza, ha keresik őket, úgy veszem észre, a legutóbbi idők talánya ez, később általában kiderül, hogy semmi bajuk, csak elfelejtették, vagy nem volt kedvük, ettől még nem értem.

24. Rudas gőzfürdő a Rudas gőzfürdőt úgy szerető Krisztinával, örül nagyon, délután a Balazár Színház előadása Kaszásdűlőn, Örkény-művek adaptációja, jól áll nekik, derű sugárik belőlük, felülír minden apróbb hibaszertűséget.

25. Kávékapszula-vásárlás az Árkádban, körülbelül ugyanebben az időben a fiam eladja a csellóját, jobban fáj a szívem érte, mint neki, de belátom, logikus lépés, évek óta nem játszik rajta, a pénzzé tétel ez esetben egyszerűen praktikusság.

26. Karácsonyi ajándék a jegy a Caro Emerald-koncertre, szégyenszemre nem ismertem őt, furcsa zenei világ, könnyed, laza éneklés, boldog emberek az Arénában, a Tahitian skies-ot vélhetően sokat fogom hallgatni mostanában.

27. Haladok a regénnyel, megbocsátsz, István, ma ez lesz a mondatom.

28. 1992. február 29-én volt az esküvőm, évforduló tehát négyévenként volna, ha érvényben volna még a házasság, szigorúan véve tehát a mai nap semminek nem az emléke, de azért minden évben végig gondolom, mennyi jó történt azalatt a tizenhét év alatt, amíg négyévenként volt mit ünnepelni.

Szvoren Edina

Mondatok a csodálkozásról

Március

1. Nap mint nap el kell játszanom a csodálkozó ember szerepét, és ez a színlelés egyre nehezebb.
2. Mióta csak eszemet tudom, képtelen vagyok a csodálkozásra, de ha mindent valószínűnek vagy akár csak lehetségesnek látok, ennek a dolognak nem sok köze lehet bármiféle előre látáshoz, okossághoz, dicsfényvel övezhető prudenciához.
3. Ez egy fogyatékoság, tudom.
4. Minden nap történik valami – a meghökkentő és a megdöbbenő közt a skála széles és színes, majdhogynem végtelen: egy festő nonfiguratív képet alkotott, és csodálkozni kell; meghalt egy ember, és csodálkozni kell (haldokolt pedig); a Pór-házaspár egyik tagja azt találta mondani, *lent*, vidéken, és csodálkozni kell; karlendítős Hitler-portrét láttam egy nagy múltú cukrászda falán, és csodálkozni kell; Debrecenben katolikusok is élnek, és csodálkozni kell; kipukkadt a nagy, kék gyógyászati labda, amit a McKenzie-terapeuta tudta nélkül szereztem be, és csodálkozni kell (ha nem kipukkadt, csak leeresztett, csodálkozni kell).
5. Amikor kinyitom az ajtót, és meglátom a barátaimat a lépcsőházban ácsorogni, úgy kell tennem, mintha csodálkoznék, és azt mondanom, hogy ó, pedig tudtam, hogy jönni fognak, hiszen felszóltak kaputelefonon.
6. Épp elég csodálkozást láttam már ahhoz, hogy tudjam, mit kell csinálni: előre dől a homlok, felrándul a szemöldök egész a homlok közepéig, és ahogy a frissen fogott halak csodálkozásra teremtett koponyáján, pár pillanatra enyhén kidülled a szem, mintha a látás, a látvány csillapíthatna egy efféle dermedt megütközést.
7. A csodálkozást néha alig valami választja el a felháborodástól, máskor meg úgy tűnik, hogy a csalódással határos, úgyhogy a csodálkozás, csalódás szavakat is összekeverheti, aki egyik pillanatról a másikra ámulatba esik.
8. Vannak esetek, amikor én magam is úgy érzem, hogy meg kellett volna lepődnöm: legalábbis ezt gondoltam, amikor a halkszavú McKenzie-terapeuta azt javasolta, hogy ha szeretnék rátalálni a helyes testtartásra, próbáljak magam elé képzelni egy fény felé nyújtózó növényt.
9. Ha a barátaim meglátogatnak, poharakat hozok – Schott Zwiesel divatos, szögletes, méregdrága kelyheit –, bort öntök, vöröset, áruházi szórólapok és számlalevelek közt csinálok helyet az aprósüteménynek, aztán becses ittlétük első perceiben, félve, hogy a korábbi fesztelenséghez már sosem sikerül visszatalálnunk, jobb híján a McKenzie-tornáról cseve-

günk, amit az ismerőseim közül néhányan (de legfőképpen a Pór házaspár tagjai) szívesen elsajátítanának, ha kicsit több idejük vagy kitartásuk volna.

10. Napi tíz perc, bizonygatom, erre aztán megnyúlik az arcuk, és annak rendje-módja szerint meglepődnek, mert, ahogy mondják, *ritkább, de kiadósabb* adagokra számítottak, nem egyszerűen többre, és látom, hogy átsuhan az arcukon egy másfajta élet árnya, egy életé, amiben helyet lehetne szorítani a módszerességnek vagy legalább a McKenzie-torna személyre szabott gyakorlatainak.

11. Nem csodálkozni nem erény, bár persze csodálkozni sem az.

12. A természetes adottságok – egyik barátom széles, kiugró pofacsontja, egy másik tektonikusan rétegződő táskái a szeme alatt, vagy épp a vastag, tömör szemöldök (a híres Pór-féle mínuszjel) – alig valamit számítanak: csodálkozás közben minden barátom arca hasonlóvá válik, mintha mindannyian egyetlen emberpártól, egyetlen csodálkozó közös őstől erednének.

13. Homo mirabundus, ó.

14. Még sosem volt bátorságom hozzá, hogy a csodálkozás testi jegyeit – a színlelést – a barátaim jelenlétében szándékosan visszatartsam, de az már megesett párszor, hogy történeteikben, legfőképpen pedig a Pór házaspár történeteiben késve ismertem fel a meglepő elemet, ezért az arcom jó néhány másodpercen át ridegen, bántón semleges maradt.

15. Mivel ilyenkor ijedséget látok a szemükben, mintha hirtelen egyedül maradtak volna valami kozmikus magányban, ahol minden mindennel összeillik, még épp időben, még az utolsó pillanat előtt eszembe jut, hogy csodálkozni kell, s így a lelepleződéstől hajszál híján megmenekülök.

16. Habár a barátaim a velük történeteket eleve azzal a szemmel nézik, tartalmas életük eseményeit eleve úgy mesélik, hogy akadjon bennük egy-két meglepő mozzanat, amire szerintük nincs más magyarázat, mint a genetika, a sors vagy a politikusok háttéralkui, a történeteik minden mozzanata levezethető ugyanazoknak a történeteknek a korábbi mozzanataiból –én ennek ellenére néha mégis elszámítom magam, és egy szempillantásnyi időre őszintén megütközöm azon, hogy mit találnak ők meglepőnek a történetükben, és mit nem, hol látnak benne hiányzó lépcsőfokot, áthidalhatatlan szakadékokat.

17. A barátaim ilyenkor persze azt gondolhatják, hogy a hallottakon csodálkozom, és nem a meglepetésükön.

18. A csodálkozásnak szóló csodálkozások ugyan sajnos másfélék, mint a történetnek szólóak, s ezért ezekben az őszinte pillanatokban korántsem ugyanazokkal a gesztusokkal, korántsem ugyanazzal a – barátaimtól ellesett – mimikával csodálkozom, mint mikor színlelek, az ismerőseim mégis kizökkennek néhány pillanatra a mesélésből, elakadnak a jól felépített történetükben, és aztán gyanakodva fürkészik az arcom, mintha azt hinnék, hogy épp olyankor színlelek, amikor végre őszinte vagyok.

19. Nem sejtik, mi zajlik bennem.

20. Van, hogy a vendégeimmel felöntünk kicsit a garatra: engedem, hogy kibújjanak a cipőből, s aztán kedvükre egzecírozatom őket a durva szövésű IKEÁ-s szőnyegen, ami nyomot hagy tenyéren, pihegő archúson, alkaron.

21. Ha a barátaim szeretnék, még a nagy, kék gyógyászati labdát is előkeresem: ahogy gyöngéden görgetve átsegítem a hálószoza meg a nappali közti küszöbön, furcsa, mély hangon felbong, a vendégeim pedig, mintha még sosem hallottak volna ilyet, vagy mintha halottat hoznék, csodálkozva engednek helyet a gyógyászati labdának meg nekem.

22. De hát miben kételkedik, aki csodálkozik, az újban vagy a régiben?

23. Megesik, hogy a Pór házaspár egyik tagja nejlonharisnyában tipeg előttem a szőnyegen, a McKenzie-torna előírásai szerint hajlítgatja hosszúra nyúlt tagjait, emelgeti a lábszárát, a csípőjét, keresztezi a bal kéz és a jobb láb, a bal láb és a jobb kéz útjait, közben pedig elfelejti, hogy ha a torna gyakorlatai személyre szabottak, akkor ami az egyiknek hasznos, a másiknak bizony káros lehet.

24. Amikor azt tanácsoltam a vendégemnek, hogy képzelje magát fény felé nyújtózó növénynek, Pórné arcára kiült valami himnikus komolyság, valami még sosem látott ábrándos figyelem.

25. Egy másik alkalommal – amikor éppen azon gondolkodtam, hogy vendégem teste mint ha csupa tojásdad, álmélkodó szájra emlékeztető elemből volna összeróva, és ő egy esetenül kivitelezett mozgássor közben váratlanul megingott, majd kis híján elesett –, ahogy reflexszerűen utánakaptam, és a mellét véletlenül megérintettem ott, ahol a legpuhább, ahol a test a tehetetlenségi nyomatéknak a leginkább kitett, *akkor kivételesen azt kellett színlelnem, hogy nem csodálkozom, és nem azt, hogy igen.*

26. A csodálkozás egy rés, amibe bele lehet csúsztatni a lábat.

27. Egyébként minél tovább áll fenn a csodálkozás kényszere, annál valószínűbb, hogy előbb-utóbb valamiféle déjá vu-spirálba kerülök, ahol egy közös McKenzie-tornából eredő baráti viszályt, az ismerőseim néma megütközését az én látszólagos közönyömön, a mentegetőzésemet, és az ő ezt követő megbocsátó gesztusaikat szívfájdító élességgel mind előre látom, és könnyen lehet, hogy végül a fejem is megsajdul egy ilyen kellemetlen jósróhamtól.

28. Amikor mindent megittunk, mindent megettünk, a hamutartókat rúzsfoltos, összeharapott csikkekkal tömtük tele, és én az előszobában állva előzékenyen felségíteném vendégeimre a kabátot, van, aki meglepve húzza el magát, alighogy megérzi karján az érintésemet.

29. Tudom, hogy ezt az udvariassági formulát a barátaim idejétmúltnak és disszonánsnak találják, mert, ahogy mondják, nem tükrözi a jelenkori társadalmi viszonyokat, és az is zavarba hozza őket, hogy éppen egy nő az, aki szeretné fölsegíteni rájuk a bundát, a ballont, a dzsekit, nekem mégis örömet okoz, ha kaszáló kezüket néhanapján a kabátujj sötét alagútjához igazíthatom.

30. Ha Krisztus manapság jönne el közénk, a keresztfán nem meghalnia kéne, hanem csodálkoznia.

31. Egyik kollégám arcán van egy hosszúkás, majdhogynem vízszintes állású sebhely, aminek az árkában nyaranta szelíden megül a veríték: olyasféle hasíték ez, mondta egyszer a tőle megszokott provokatív ö niróniával, mint a virslie, ha főzés közben felreped, aztán töredelmesen bevallotta nekem, amit a közös barátainktól, de legfőképpen a Pór házaspártól már réges-rég tudok (ezért aztán csodálkozni a hallottakon ismét nem sikerülhetett), hogy az arc át egy sebtében végrehajtott sectio caesarea közben a szülészorvos szikéje sebezte meg.

Farkas Ferenc: Astor Piazzolla – 2018

Lars Gustaf Andersson

A habozása...

A habozása, a véget nem érő
történet – és hogy te is
ott voltál akkor. Hirtelen
súlyos eső veri az óriás ablakot
az előcsarnokban, a sötétség lenyel.
Magamra ismerek,
Jüngling am Stadtrand,
odakint a világ,
a falon túl hallani: az utolsó
bohóc is szedelőzködik.
Megfordulok. Senki,
az asztal üres,
leszedték. Eláll az eső.

Peter Weiss festménye [Fiatalember a városszélen], 1938.

Jött felém...

Jött felém, ez az emlék,
kicsit sántikált, villant
a mosolya, a szeme – kék
vagy barna – csillogott
a könnytől vagy a széltől,
jött hozzám, könnyedén
karon fogott. Nevettünk,
mindketten máson,
mindketten más voltunk,
kiléptünk az ajtón, a tágas kapun,
elhajoltunk, megfordultunk,
oldalt néztünk. Így esett,
másfelé mentünk. De vissza,
valamit itt felejtettem,
a kezemben volt, de elveszett,
– megfordulok. A reggel
kitágul, a zúzmara olvad,
ragyog tőle a téglá. Vissza.
Megyek, mondom, köszönöm,
szedelőzködöm, de maradok
állva – még egy kicsit, aztán
úgyis vége. Később az ember
megérte, milyen hülyén
hangzott, sekélyesen, mintha
lett volna mit mondani.
A pincér áll a sarokban, várja,
hogy távozzon a vendég.
Odakint a magas ablakokban
halkan hull a hó az egyre
csöndesebb városra. Ez többé
soha nem tér vissza talán,
de ha egyszer átélted, nem
tudsz nem reménykedni.
Azt hiszem, felismerem a hangot,
a lépteket, mozdulatokat, azt
hittem, látok valakit arra, a
reggelt kinyílni, aztán a fényt.
Kutatok a zsebemben, nincs-e
egy cédula, leírni, milyen hülye
volt végül is az egész. Jött felém
akárhogy is, egy emlék.

Máshonnan látom...

Máshonnan látom, egy
fennsíkról, ahol árnyalakok
járnak-kelnek, üldözi őket
a nap. A fenyők úszó zöld
szigetek az alacsony házak
fölött. Valakik élnek itt,
mások. Nézem az arcod,
ahogy alszol, az álmodban
remegő szemhéjad, a szárnyas
orrod, érzékeny bőröd
a szemed alatt, az ajkad.
Megcsókolnálak, de nem akarlak
felkelteni – elkapni a percet,
de el sem veszteni. Hirtelen
megfordulsz, súlyosabban
veszed a levegőt, álmodban
talán úznak kint a mezőn,
és belegabalyodsz
az árnyak finom ágaiba.
Aztán már mi leszünk
a mások, akik a föld fölött
lebegünk. Végül mégiscsak
föl kell keltselek. Van rá
külső és belső okom –
talán ha ezek egyensúlyba
jutnak akkor jön el a
szabadság – vasgolyó lebeg
a föld fölött, egy titkos
lakozott fekete faajtón
varázsló lép be, a zsanér
nyikorog, a varázsló eltűnik.
Valaki fizet végül, leemelnek
egy összeget a számláról.
A belső és a külső erőszak
közbelép, ahogy a rugó pattan.
A drótot megfeszíti a
mérőón, a súly próbál
lejjebb érni, vakon. Aki szeret,
fejjele előre ejti magát
a visszhangos sötétbe
tehetetlenül, de le sosem ér.
Talán rossz fordulat,
de mi van, ha nincs jobb?
Végül azon kapod magad,

hogy valami egyszerűt keresel:
karcolás van a bal kezemen,
hajnal felé rosszul alszom,
a kávé cukorral iszom,
sosem jártam Mexikóban
– bármédig tudnád folytatni.
Csak ez, hogy megérintesz.
Csak ez. Az asztalhoz
ülök, levelet kezdek írni.
Az idő leválik az időről, mint
a fáról a hulló kéreg.
Hamarosan fel kell keltsenek,
hogyan ne zuhanj tovább – hamarosan
le kell érni az aljára. Az év
leválik az évről, szállingózik
lefelé, rúgok, taposom a vizet,
nem érzékelem a sötétet
odalent. Hol voltunk először?
Hány évesek voltunk akkor?
Mi volt a nevünk? Egy pontot
látok a nyelvdből, a
szádat, a hajadat, éppen
kiszívta a nap, súlyosan alszol,
de néha mégis feljössz
a felszínre, tán lélegezni, aztán
újra lesüllyedsz. Én ezt egy
másik helyről látom. Homok-
szemcsék sodródhatnak az üres
lapokra. Nem is levelet írok,
térképet próbálok rajzolni.

Mesterházi Mónika fordításai

Lars Gustaf Andersson a Lund Egyetem Nyelvészeti és Irodalmi Központ film-
szakjában rangidős előadója. Jelenleg a
svéd kísérleti filmkészítésről szóló köny-
vén dolgozik. Korábban kutatásokat vég-
zett a kortárs svéd és európai filmszínház
témájában, valamint mindenre kiterjedő
írást közölt a svéd és amerikai költészet-
ről. Publikált szövegkönyvet és szerkesz-
tett antológiát filmről és irodalomról.
Hat verseskötete jelent meg, az első 1986-
ban *A Hajnalcsillag* alatt címmel (*Under
morgonstjärnan*), a legutóbbi 2005-ben
Feladatgyűjtemény címmel (*Övnings-
bok*). Legtöbb költeménye a szabadvers
svéd hagyományaihoz köthető.

Per Svenson

Budapest-versek

És közöttük ott a Duna

A dombokra épült város: Buda. A síkra emelt város: Pest. És közöttük ott a Duna. Aki átkel Budapest hét hídjának valamelyikén, a másik oldalra átjutással kísérletezik. Az élet annyira hasonló – és mégis annyira más a folyó túlsó oldalán. Ahogyan már valahol másutt leírták: *A folyón át, a fák közé.*

A budai rakpart mentén több a fa, azon túl fekszik a magas dombokra épült város, a kapaszkodók és a lejtők, a meredek parkok, a lankás kertes villák végtelen sora. Micsoda kilátás. Ha az ember visszatér valamelyik hídon, átér Pestre, a síkra emelt városba. Most máshogyan jár-ke, hiszen annyival egyszerűbb a járás, a láb számára mindenesetre.

Pesten az ember mintha mindig mindennek a kellős közepén találná magát. Van-e világméretű párhuzam önmagunkra? Ha igen, akkor itt, Budapesten. Megállsz Budán, és visszagondolsz pesti életedre. Pesten maradsz, és eltűnődsz Budán telt napjaidon. Elmerengsz néhai önmagadon, a hasonmásán, aki ott van a valódi élet másik oldalán, némiképp elveszve. Igaz, a másik oldal is tökéletesen látható valóság, A másik oldal metafizikájáról folytatott kísérlet tökéletes példája. Buda és/vagy Pest. A folyón át, a fák közé? Vagy messzire tőlük? A döntés, úgy látszik, a tiéd.

Ahogy ezt írtam, éppen a Francia Intézet teraszán kávéztam. Hosszan időztem ott, és elnéztem a folyón úszó városnéző hajókat.

A Duna decemberben és áprilisban

A szürke decemberi fényben a folyó tökéletes szürke volt. Sima, fényes szürke tükör, egyetlen ránc sem borította kifényesített felszínét. Egyetlen szürke árnyék nem tükröződött a tökéletesen sima, fényes szürke felszínén. Ez a tükör nem afféle közönséges tükör volt. Ez a szürke felszín mintha a művészetet utánozta volna, a Copenhagai Képzőművészeti Múzeumból Gerard Richter Szürke tükkrét, és semmilyen célt nem kívánt betölteni. Déli tizenkét órakor egy áprilisi napon a Duna is *szürkés*, se nem szürke, se nem bézs. Fodrai vibrálnak, nem villognak. Az ég beborul. A Margit-híd előtt a víz zöldes árnyalatot kap. Ha az ember bárkára számítana, néha hosszasan kell várakoznia. Vajon az az idő a hullámokra pazarolt idő (már ha a fodrokból hullámok nőnek) vagy olyan idő, amely semmilyen célt nem kíván betölteni?

Mesterházi Mónika fordításai

Per Svenson svéd író, műfordító. Három verses-, öt próza- és öt esszékötete jelent meg, plusz egy verses játék. Dán és német verseket ültet át svédre. 1990 és 1994 között egy kisebb színházi társulat vezetője volt. Felesége, Anna Svenson, a Malmöi Városi Archívum igazgatója, akinek egy saját és két fordításkötete jelent már meg. A Svensonok az utóbbi időben Budapesten élnek és dolgoznak.

Marno János

Beéneklés

TD-nek

Nem tudom, hova tettem a testápoló krémet.
Nem tudom hova tenni a testápoló krémet.
Nem tudom hova kenni a testápoló krémet.
Nem tudom, hova kentem a testápoló krémet.

Apám hangja, hangszál híján

Mégsem égetheted, kisfiam,
hét végén a gyertyát.

Picasso

Mintha Picassót látnám, háttal nekem,
amint éppen nekinyom a terasz
korlátjának, a terasz zsúfolásig
tele művészekkel, pártolóikkal,
Picasso trikójából csavarni
lehet a vizet, és a fején ében-
fekete, göndör parókát visel.
A hőség több, mint elviselhetetlen.
Picasso egyre nagyobb, nem kapok
tőle levegőt, verítéke már a
szemembe csorog. A korlátról nem
tudom eldönteni, vasból van-e vagy
kőből, vagy betonból, döntésképtelen
vagyok, s ez tart életben egyelőre.

A pillangó sikolya

Régi udvarunk kútja mellett
fekszem a tűző napon egy pilleágyon,
a Kedves még odabent a hűvös
szobában szépítkezik. Nem ordítok
érte, hogy siessen, mikor a fejem
fölött kevéssel megpillantom az
óriás lepkét, mely csapongó virág-
szíromnak adja ki magát, a virág-
ágyástól éppenséggel nem is oly távol.
Fájó sikoltás tépi fel az odakapott
csendet, a Kedves körömlomosóval
kezdte lekezelní herpeszes szem-
éremajkait, száguldok be hozzá,
s hozom a jégkockát a hűtőből.

Elég

Nyálkása. Elég a prudériából,
ez ma a nyák napja lesz, mivel sebző
szikkadtsággal indult. Szájkás ajkak,
száraz szájpaplás, izzadt tenyér és láb-
fejek. A lepedő ráncos, a paplanok
gyűröttek. Ha közelít már az asszony
az ötvenhez, kicsap a bőrén a nyirok,
és elfintorodik, amint megrándul
kétszer a szájszeglete. Valaki rászól
kívülről, hogy mostantól ne számítson
sok belátásra, sem kíméletre,
hanem viselkedjék úgy, mint akit rém-
képek gyötörnek és húsvér alakok,
akiket mindeddig magába fojtott.

Turczi István

Miniatúrák

A Csanádi-gyűjtemény elveszettnek hitt darabja

1/

Monokróm ég alatt szinte este.
Holt versenyben áll az óra.
A verandán fodor füst kering.
Nehéz tél vár az ittmaradókra.

2/

Kandallónál fűtőző asszonyok.
Az egyikük háttal, a pulyát óvja.
Kendője vézna vállára csúszott.
Még maradt egy utolsó sírnivalója.

3/

Odakint komisz, hideg eső dobol.
Szomorkodni van számos ok.
Bitang a kert; a termés megint oda.
Tetőnkön rég nem jártak mókusok.

4/

Kontúros némaság. Napdelelésig
a szél minden felhőt felgombolyít.
Az állatok hamar szerte szaladnak.
Tiszta időben ellátni Zámolyig.

5/

Hol egy fejsze, szól a falu bolondja,
nem látom az erdőt a legkisebb fától.
Várj még! És a déli nap ezüst villanását
kulacsára festi a bátor miniátor.

6/

Kofaasszonyok. A nyelvük prózavers.
Ha felcsattannak, még a holt is megéled.
Kedvességük esője veszélyes permet.
Csöndjük férfitöröknél keményebb.

7/

Elcsöndesül a szőlőhegy naphúnytakor.
Árnyak indulnak árnyak nyomán.
Menyét úr villan a présház mögött,
kis tokás gébics csetteg a galagonyán.

8/

Friss csalánt vág. Barmait itatja. Csűrbe
hord asztagot. Nem hagyhatja másra.
Bent négy pulya, embere még a határban.
Nagy mélyekből lett a jövő kiásva.

9/

Összegyűltek mind a templom előtt
a vasárnapi mise harangjára várva.
Megkapó a beléjük ivódott, akaratlan
mozdulatok békés egymásutánisága.

10/

Minden új kor eljön magától is.
De amíg köd szitál a hazai tájra,
és évszakok vonulnak mozdulatlan,
elég egy mutatóujj halk iróniája.

A papíremler

Tamkó Sirató Károly elintézetlen ügye

Látjuk őt, amint úrhajóba száll.
Előtte tévéinterjúk sokasága várja.
Higgadtan beszél. Önmérsékletre int.
Figyelmeztet az Úr tízparancsolatára.

Régóta készül: *a kor élére vinni a
magyart* masszív gyermekkori vágya.
Hagyjátok hát, hogy ő beszéljen egyszer,
körvonalazódik az Álom anatómiája.

A barlangrajzok alfájától ikonok
aranyporos bétáján túl és tovább,
szonettek, kulcsregények gammájáig:
a fenséges céltalanság ideje lejárt.

Győzött a dimenzionizmus! Új erő,
mindent elsöprő *művészet-fauna*
tört életre, s csak rajtunk áll, eljut-e
nagyvárosokból a legkisebb faluba.

Az élet , mint halálos betegség már a múlté.
Az idő mérföldes csizmában lépdél.
Kiáltsa ki a Jövőt, akinek elintézetlen
ügye van az emberiséggel.

Megkezdődött a visszaszámlálás.
Hősünk már csak a zéró-jelre vár.
Tekintetét kamerák pásztázzák,
szkafanderén ez áll: Tengerecki Pál.

André András

2016

Gyönyörű gyászév volt ez is – meghalt
Esterházy Péter, Oláh János és Csoóri Sándor.
Holtukban még-inkább békülékenyek...
Mint ahogy megfértek az értő olvasók
szívében, elméjében már *kiszabott* életükben is,
a szépség gyötrelmes-győzedelmes feloldozását
ajándékozva nekik. *S mi* sem élünk *teljesen*
hálátlanul – hajlékuk voltunk, vagyunk.

Jannisz Ritszosz hagyatékából

azt hiszem
más kivégzése előtt sem illik a
mamára gondolni

*

hallod az elnémított kórust
de vissza a sosem-volt édenekhez hogyan
vízfedéllel letakart visszhang
a tenger alján kivágott erdő
rejtí hiteles emberarcod
hajts fejet ne alázkodj

*

rossz színész voltam
akárhány maszk alatt is
megbicsaklott az ámító *mozdulat*
elárult szemem

*

eltévedt hazaáruló vagy a
csalánok városában

Nagy Gábor

Yorick üdvözülése

Ma már hasonlíthatsz Yorick
koponyájára, tán az Isten
hamleti mozdulattal kézbe
vette, visszahőkölt a szemgödör
üres cseppkő-fényébe nézve,
s azóta is csodálkozik.

Állkapcsod csattogva felesel
a felsőbb báb-hatalommal,
dánul, svédül és oroszul
kéred számon a szövegkönyvet,
a pontos intonálást,
mielőtt térde esel.

Behúzódsz egy félreeső sarokba,
szemben Nagy László egy pityókás
ördögfajattal szkanderozik
egykedvűen, mintha csak verset írna,
gondolatban el-elkalandozik,
az ördög szőrös mancsa lekoppan.

A másik asztalnál Kormossal játszik
fejben-sakkot dudorászva Bella Pista,
a csikket elnyomva hosszúra sáncol.
Följük hajol Nagy Gazsi,
vagy csak az árnya, hisz ő a pokolban
blaszfémia. Szeme felbogárzik,

átkiabál Utassy Dzsó
a túlsó sarokból, hadonászó
kezében gejzír a gyöngyöző bor:
Mondd már meg ennek a csillagközi
Bakának, a csontváz csak vadkapor,
a pokolban léleknek lenni jó!

Leülnék melléd egy pipatömésnyi
csöndért, hallgatnánk úri Mahlert,
sátáni Lisztet, fixírozva pincérnőnk
tomporát, innánk sörre vodkát,
mámor egérlikába visszabúva
a halál is csak szemrezdülésnyi

kaland az idő ringlispíljén ülve,
a balfenéki csapszék az örökké-
valóság villanófénye, képzelet-
delírium, amelyben Hamletet,
a főhóst túléli egy koponya,
úri szférákban üdvözülve.

A gólya

– Elviszlek, jó? – kérdezte Dezső ugyanúgy, mint minden reggel, és megvárta, hogy Zsófi válasz nélkül az orrára csapja a kaput, miután kitolta az utcára a biciklijét. Adél sietve zárta a bejárati ajtót, majd Dezsőhöz lépve adott egy puszit az arcára, bekukucskált az autó ablakán, teljesen feleslegesen odaintegetett a hátsó ülésen a telefonján elmélyülten chatelő fiának, és ő is beszállt.

Ahogy az autóval utolérték az iskola felé bicikliző Zsófit, Adél gyorsan letekerte az ablakot, és kikiabált: Este találkozunk, drágám, későn érek haza.

Zsófi megállította a biciklit, leszállt, és megvárta, míg a kanyarban eltűnik az autó. Előszedte a táskájából a telefonját, és ikertestvérének gyors ujjmozdulatokkal újabb üzenetet gépelt: *Akkor is áruoló vagy.* Ahogy a fekete alapon virágos hátizsákja hátsó zsebébe csúsztatta telefonját, meglátta az út másik oldalán az árok szélén a gólyát. Egy fehér-fekete mozdulatlan tollhalom volt. Kirázta a hideg az undortól. A környéken összesen két gólya volt, az ő utcájuknak a végén, egy villanyoszlop tetején éltek. Pár éve, akkoriban kezdték építeni a fészket, amikor egy tavaszi délután Anya várta őket a második bé osztály ajtájában technikaóra után. Akkor is kirázta a hideg. Nem akart felállni a tanár noszogatására a padból. Előre undorodott és rettegett azoktól a szavaktól, amiket – tudta – Anya fog mondani neki: Apa ma meghalt. Most hazamegyünk.

Áttolta a biciklijét az út másik oldalára, nézte egy darabig a gólyatemetet, majd hevesen dobogó szívvel visszatekert az utcájuk végére, és felnézett a fészekre. Egyedül, szinte mozdulatlanul állt benne egy gólya. Zsófi akkor arra gondolt, talán csak a kertjük végében sétál az a másik, és békákat fog a hosszú csőrével, mint a régi mesekönyveiben, amikben mindig így ábrázolják a gólyákat.

Tanítás után Zsófi aznap nem maradt a napköziben, azt mondta, fáj a gyomra, és egész nap hányingere van, így hazaengedték. A biciklijét a kocsmá oldalának támasztotta, leült az árok szélére, elővette tízórairól megmaradt szalámis szendvicset, és a zsemleiből kilógó szalámiról lefejtette a ráragadt szalvétadarabokat. Enni kezdett, és közben a gólyát nézte fenn a fészekben. Még mindig egyedül volt.

Egyszer csak fehér nyakát hosszú ívben hátravetette, és szárnyait hevesen csapkodva hangosan kelepelni kezdett. Zsófit nyugalom töltötte el, mint évekkal ezelőtt ott a szoba ajtájában, a temetés utáni este. Egész nap olyanokat suttoztak a meghívottak, hogy az ő anyukája milyen erős. Hogy ez az Adél egy kemény nő. Sokan sírtak a temetésen, olyanok is, akik nem tudtak semmi fontosat az ő Apukájáról, akik alig ismerték. De Adél nem sírt. Este a hálószobában Anya a sarokban ült egy fotelben, Mama pakolászott körülötte. Zsófi be akart lépni, hogy szóljon, keresztanyuék indulnak haza, el szeretnének búcsúzni, de megtorpant az ajtóban. Mama szokásához híven a legkevésbé odaillő dolgokat mondta Anyának.

– Adélkám, szedd össze magad, tudtuk, hogy eljön ez a nap. Az orvos megmondta előre. Nekem a fiam volt. Te még találhatsz magadnak valakit, de nekem a fiam volt.

Anya ekkor felállt, Mama elé lépett, és ívben hátrahajló nyakkal sikította, hogy az erek mind kidudorodtak a nyakán és a halántékán: Nem!

Zsófi visszasétált a közös gyerekszobájukba, lefeküdt az ágyára, és elöntötte a nyugalom. Peti a szoba közepén állt, egy labdát rugdosott ütemesen a közös nagy ruhásszekrényüknek. Néha a pulcsija ujjával megtörölte a szemét úgy, hogy körülötte kivörösödött a bőr.

Mikor elfogyott a szalámis szendvics, Zsófi visszaszállt a biciklire, és maga mögött hagyta

a furcsa pózba merevedett, megállás nélkül kelepelő gólyát. Otthon a házuk udvarában is hallotta még a hangját.

Azután mindennap megállt ott biciklivel, leült az árok szélére, és nézte a gólyát, amíg megette a szendvicset. Pár hét múlva arra érkezett a villanyoszlophoz, hogy a gólya nincs a fészében. Zavartan nézett körbe, mikor meglátta egy közeli háztetőn állni. Egy idegen gólya állt nem messze tőle, emelgette a szárnyait, kelepelt neki. Zsófi gólyája, akit egy ideje magában Lellének nevezett, támadóan csapkodott, és visszaszállt a fészébe. Ekkor az idegen beszállt Lelle helyére. Zsófi felállt ijedtében, és odakiáltott: Ne hagyd, Lelle!

Lelle hosszú csőrével csipkedett, szárnyaival csapkodott az idegen felé, végül kiűzte a fészekből, és a másik visszarepült a közeli háztetőre, onnan nézte. Zsófi befejezte az evést, büszke volt Lellére, és hazafele biciklizve elhatározta magában, hogy az idegent Dezsőnek fogja hívni.

Két héten át sokszor látta ugyanezt a küzdelmet, amikor az utca végén uzsonnázott. Néha még álmodott is róla. Egy igazán meleg nyári napon hazafele tekerve megcsúszott valamin a biciklije kereke, nagyot esett, csúnyán megütötte magát. Bicegve tolt a biciklijét, közben kotorászott a táskájában a szendvicse után. Ahogy a villanyoszlophoz ért, kicsúszott a keze a táskájából, nem vette elő a szendvicset. Két gólya ült a fészekben.

Épp csak egy pillantást vetett rájuk, nem ült le az árok szélére, elment az étvágya. Hazatolta a biciklit, bement a még mindig közös gyerekszobájukba, és elfeküdt az ágyán. Fájt a térde, fájt az oldala, és úgy érezte, soha többet nem akarja látni Lellét.

Reggel Zsófi elpakolta virágos hátizsákja első zsebébe a két szendvicset, Anya szokás szerint engedélyt kért arra, hogy megölelje. Magához húzta, és a hajába suttogta, ahogy szokta: Nagyon szeretlek. Este találkozunk.

Peti már a hátsó ülésen ült, és zenét hallgatott a telefonjáról óriási, nemrég kapott fejhallgatójával, ami tökéletesen kiszűri a külső zajokat. Dezső barátságosan mosolygott Zsófi felé, ahogy szokott.

– Elviszlek, jó? – kérdezte, és szemével közben már a bejárati ajtót figyelte, hogy Adél mikor lép ki rajta.

Zsófi kinyitotta az egyik hátsó ajtót az autón, és halkán azt mondta: jó.

Télfy Ármin

Régi mesterek

I. Áfra-hamisítás

Az érzékenység és a brutalitás,
ahogy mozdulok, velem együtt lépnek.
Tekintetem mások arcába élvez,
csak a csend csalhat meg velük, senki más.

Napszemüvegben technóra veretjük.
Stroboszkóp alatti világ világa
vakít neandervölgyi éjszakába.
Hülünk e vad jégkorszakban együtt.

Nyári villámlásban, megakadt liftben,
ahogy profilt vált, megszépül a múzsa.
Belé hatolok a legfelső szinten.

A szerelmes testnek csökken a súlya,
vékony kis kötet, és tartalma nincsen,
de átírom mégis újra, meg újra.

II. Nemes Z. Márió, a varázsló

Hogyan süthetik ki a szultán fejét,
ha nincs tanyasi nimfabőrbe kötve?
Mintha lószem meredne rá egy dögre,
szénszopó kancák legelnék az eszt.

Lófarok sülné nemzetbe lógatva.
Kihalt nyelvek dicsérnék hófehéren.
A huszárszem értékét vesztő érem.
Rebellis szívben labanckéz forgatja.

A hercegprimás halhatatlan hattyú,
kopaszra zötyögi magát a héven.
Durván löki a szvingszultán szivattyú,

délibáb dereng a halál tükrében.
A lemenő nap rozsdás dugattyú,
rózsa csak rózsza a szultán fejében.

III. Kerékbe tört Zsávolya Z.

Fennstílú Möszjő? Különös Belmondó?
Vagy csak tésztára kigyúrt, szimpla ürge,
ki más nyelvén beszél? Bár anya szülte,
mégis olyan, mint e furcsa, észbontó

világot felfoghatatlan elveknek
alávető, kábítóan idegen
marslakó, a tizedikben hidegen
kiszámolva? Kit hülyére verhetnek,

akkor se köpi ki a véres titkot?
Világszép pali, bár a hangja mutál,
mikor a kóterben felkiált: isztok?

Vagy egy szót se szól, mert beszélni utál,
különös Belmondó, hisz szólni nincs ok?
Hallgatja, ahogy az elmúlás dumál?

Kastély Máté

Akárkiis

*„valaki magammal büntet
futkos a vers a hátamon”
(Bertók László)*

Így szorítkozom

Megint ezek a hajnali:
részegnek kéne lenni még,
de csak annyira szanaszét,
hogyan be se lehet vallani.

Hiába hogy negyven cigi,
holmi bögrényi feketék,
Nem izgat semmi nagy egész,
mi tart, mondhatni, alkati.

Nem akad semmi hajdani
benn, amit ha szorítanék,
kifacsarodna, ami szép.
Így szorítkozom arra, mi

nincs, csak valami majdani,
hogyan akárki lehetne még.

Félig tele, de

hogyan akárki lehetne még,
vagy akár még ki is lehet.
Dőlnek be a döntetlenek,
csorog le a keserű lé.

Táncol a pohár peremén,
mint aki nem gondol bele,
hogyan noha félig tele, de
nos, az is csak egy vélemény.

Kitölti még, ami kifér,
de valahogy a lényegre
már egy strófányi helye se.
Aztán már csak egy rossz poén,

hogyan végül csak a fenekén,
meg persze, hogy a fele se.

Kácsor Zsolt

A cigány Mózes

Részlet a készülő regényből

I.

Kezdetben szétterjedt a nulla, és pörögni kezdett saját maga körül, mint a forgószele. Ennek a saját-perdületű semminek a törmeléke a világmindenség, és ennek a körforgásnak a sebessége az idő. A forgó törmelék belső súrlódása termelte ki magából a hőt, a hő teremtette meg a szerves életet, a szerves élet fejlesztette ki az embert, az ember alkotta meg a kvantumelméletet, és a kvantumelmélet bebizonyította a kezdetbeli nulla szétterjedésének létezését. Az ember nem más, csak a világhordalék egyik tökéletlen eszköze a mindenség megismerésére, éppen ezért nem szabad félni tőle, sőt, ha egy emberi teremtmény megtámad téged, akkor üss neki vissza – tudni fogja, hogy miért kapta.

Ez a vándorcigányok első tanítása.

2.

Így bevezetett öt mondatban a teremtés, ahol kezdetben egyedül élt a forgószele hevétől észhez tért ember, aki újraolvassa és megszámlolja a teremtés első öt mondatát. Nem volt a csórikámnak senkije, csak a szívében egy kígyó, a pusztítás démona, aki evésre és baszásra bujtogatta örökkön-örökké. Éhes és kanos volt az első ember, ezért tésztát gyúrt, formált belőle egy jó nőt, csinált neki nagy mellet, combot és feneket, s berakta a kemencébe, hogy ha és amennyiben kisült, megegye. Mardosta az éhség az első embert, ezért olyan korán kikapta a tűzből az asszonytésztát, hogy az még ki se sült. Gusztustalanul fehér maradt a bőre, úgy nézett ki, mint egy albínó. Mihez is kezdhethetnél veled, te rondaság, mondta az ember, és eldobta a nyers tésztát. Na, ettől a szőke asszonytól származnak a fehér emberek.

Éhes és kanos maradt tehát az első ember, úgyhogy megint tésztát gyúrt, de persze az is egy nőre hasonlított leginkább, mert csinált neki az ember lyukat is a lába közé, kettőt. Aztán betolta a kemencébe, ha kisült már, ide véle, hadd egye meg melegébe. Miközben várakozott, megkordult a gyomra, ezért elment, hogy megkeresse az előző tésztát, nem érdekelt, ha nyers, akkor is befalom, dűnnyögte magának. Megtalálta a fűben az eldobott tésztát, és már majdnem beleharapott, amikor megszólalt a szőke nő. És énekelni kezdett az első emberhez, és kérlelte a benne lakó kígyót, a pusztítás démonát, hogy távozzon el belőle. Az ember elábrándozott erre, és olyan sokáig hallgatta a fehér asszony énekét, hogy elfeledkezett a másik tésztáról. Szaladt hát vissza a kemencéhez, kikapta belőle a nőt, és ordított egy jó nagyot, amikor meglátta, mert az odasült. Az új nője fekete lett, mint a szén. Hej, de ronda vagy, kiáltotta az első ember, és eldobta magától ezt is. Na, ettől a fekete asszonytól származnak a fekete emberek.

Az első ember harmadjára is tésztát gyúrt, és annyira belejött a gyakorlatba, hogy a három közül ennek az asszonynak lett a legjobb melle. Jól befűtött alá. Miközben sült az étel, az első ember szerelmes dalokat eszelt ki a tésztához, pusztán babonáságból. Énekelt neki, és esdekelvén kérve kérte, hogy lakassa jól. Majd kinyitotta a kemence ajtaját, és kiemelte a forráságból a világ legjobb nőjét, aki olyan barna volt, mint a búzakenyér ropogós héja. Na, ettől a füstös képű szépasszonytól származnak a cigányok. Ez a vándorcigányok második tanítása.

3.

A kígyó pedig okosabb volt a mező minden vadjánál, és rávette az embert, hogy mind a három nőt hágja meg. Ezt is, azt is, amazt is, suttogta a démon, kapd el mindet, és kúrd meg jól a barnát, feketét, szőkét. Az ember elkapta először a barna szépasszonyt, mert az olyan gusztusos volt, mint a frissen kisült búzakenyér. Az ember szerelmet vallott neki, majd beléje hatolt és élévezett benne, mire a cigányasszony boldogan elaludt. Úgy tett az ember is, mintha aludna, de a belső kígyó biztatására fölserkent, elosont a fekete asszonyhoz, és megdöfködte serényen. Elégedetten kiterült a fekete asszony is, de az első ember nem nyugodott, a démon úzte tovább, hát szaladt a szőkéhez. Nem csábította, nem ámította, föl sem keltette álmából, hanem rögtön betette neki a hátulról, és a megmaradt magvát belecsurgatta mindet. Sikoltozott a fehér asszony, mire fölrezzentek az égen a csillagok, és azóta is értetlenkedve hunyorognak, ha üzekedő embereket látnak odalenn. A sikoltásra fölneszelt a fekete asszony, és amikor meglátta, hogy a férfi a szőkével baszik, nekiesett az ember fejének ököllel, és addig ütötte, míg vérző sebek nem nyíltak rajta. A verekedés hangjaira fölriadt a cigányasszony, és amikor meglátta, hogy az ő egyetlen szerelme a fehér asszonyt döfködi hátulról, azt kérdezte tőle: mit csinálsz, te rohadék? S azt válaszolta az ember, hogy a kígyó szavára tettem, ő a bűnös, nem én. Föl is nevetett az ember szívében a kígyó, s azt kérdezte a gazdájától: mihez is kezdenék nélküled, te haszontalan? Ekkor fölkel az ágyból a barna szépasszony, és megátkozta az első embert, mondván: a saját fattyaid húzzanak karóba, törjenek kerékbe, vágjanak négybe, aztán rák egye ki az oszló beledet, holló vájja ki a hűlő szemedet, kutyák nyalják föl az alvadt véredet, disznók ropogtassák megtört csontjaidat, mert szarból vétettél, ember, és szarrá kell lenned. Miután megátkozta az első embert, a barna szépasszony keservesen sírni kezdett, s elhatározta, hogy ő oda nem adja magát senki embernek többé, hanem a fellegfúvó szél jegyese lesz, ővele vándorol majd örökkön-örökké. Azóta kóborolnak a cigányok össze-vissza a mindenségben. És nem törődnek a világ dolgaival, mert hitük szerint csak akkor lesz nyugovásuk, ha a világból messzire fújják a hazugságot a szelek, és megtisztítják minden hamisságtól a földet és eget. Ez a vándorcigányok harmadik tanítása.

4.

Az első ember így ismerte meg a feleségeit, akik később a fiait születték neki jajgatva és sok fájdalommal. A szőke szülte Ábelt, a szép és derék fiúcskát, a jó pástort, aki évről évre szorgalommal gyarapította a nyáját. A fekete asszonytól származott Káin, a gyapjúhajú, erős férfi, aki a sátrak őrzőjeként fegyverrel védett embert és állatot, és nem akadt ellenfelére. Majd a barna asszony megszülte a legkisebb fiút, Csávót, aki sántaként jött a világra, ezért szegkovács lett belőle, mert csak ülve tudott dolgozni a boldogtalan. És amikor kinyílt a szeme, Csávó minden nap látta a hallgatag Ábelt a nyáj élén szabadon sétálni, és minden nap látta a nevetős Káint a mezőn délcegen járni, és a testi nyomorúsága miatt úgy megette a lelkét a szomorúság, mint a bőrt az ótvar. És Ábelnek szép feleségeket és nemkülönbön szép gyermekeket adott az ég, és adott az ég Káinnak is gyönyörű nőket és erős sarjakat, egyedül a kis Csávó nem kapott az égtől semmit, csak bánatot. És minden nap, amikor a boldogtalan szegkovács a sátra előtt ülve az üllőre hajolt, a mezőről hazatérő Káin kinevette őt, és így szólt oda neki: egész nap itthon lopod a napot, meglátod, nem kapsz többet enni, te nyomorék.

S eljött az idő, amikor a legkisebb fiú szívében föllángolt a gyűlölet parazsa a nála nagyobbak ellen, és ez a láng a vérét úgy fölforralta, hogy az többé ki sem hűlt. Kovácsolt hát egy hosszú kést, elbicegett az anyjához, a nyakához tartotta a pengét, és azt kérdezte tőle, hogy édesanyám, miért születtél engem erre a világra? Mire való az életem, ha minden

perce úgy fáj, mint a gennyes kelés? Mire valók az én napjaim, édesanyám, ha az én éjszakáim olyanok nekem, mint gyomornak a méreg? És azt válaszolta az anyja, hogy én téged nem akartalak, te fattyú, mert attól az aljas embertől fogantál, akit én megátkoztam. És amikor a méhemben növekedtél, elszorítottam én rózsás kendővel a hasamat. De nem pusztultál el, te retkes, hanem még nagyobbra nőttél bennem, ezért én a rózsás kendőmön még egyet csavartam. És te mégsem haltál el, csak a mihaszna csontjaid törtek össze bennem. Ezért születél a világra törött lábbal, sántán, mert én a méhemben összetörtem a te minden tagodat. És a kis Csávó erre sírni kezdett, mert megértette, hogy nem szereti őt az édesanyja, és el akarta vágni a barna szépasszony nyakát, de az elrepült a kezei közül a széllal, és esőfelhő alakjában nézett vissza rá messziről.

És történt, hogy amikor Káin és Ábel itatás után a mezőn voltak, és leheveredtek a fűre, mert sem közletről, sem távolról nem számítottak ellenségre, a sánta Csávó mögük lopózott, és a hosszú késsel, amit az édesanyja ellen fent élesre, elvágta a fiverei nyakát. És akkor az esőfelhőből zuhogni kezdett a barna szépasszony könnye a mezőre, hogy feligya a föld a vért, s nyoma ne maradjon.

A gyilkos hazabicegett, leült a sátra elé, és koporsószeget gyártott, két koporsóra való. És estefelé megjelent nála az első ember, aki akkor már fogatlan, reszketeg és gyöngye apó volt, és megkérdezte tőle, hogy hol vannak az én édes fiaim, te nyomorék? És Csávó föltekintett, és sötéten szólt: lásd, itt van a te fiad, édesapám. De az apja nem hallgatott a szavára, mert megszokta, hogy estefelé Káin és Ábel hozza neki eledel gyanánt a meleg tejet frissen sült kenyérral. És kérdezte Csávótól, hogy hol van a te két fivéred, és hol van a meleg tej, meg a friss kenyér, amit apjuknak hoznak? És Csávó nem válaszolt, mire fölvonított az első ember, és mondta: látom én, hogy két koporsónak való szeget gyárt a korcs, és hallom én, hogy édes fiaim vére kiált hozzám a földből! Örökre átkozott legyél, te féreg, és takarodj arról a földről, amely drága fiaim ártatlan vérért befogadta! Erre azt mondta a sánta Csávó az apjának, hogy nagyobb a büntetésem, semmint elhordozhatnám, mert ha vándorló és bujdosó leszek a világban, akárki bukkan rám, meg fog engem ölni. Hát nem szánsz engem, édesapám? Bizony nem szánlak, te gennyes kelés, mondta az öregapó, s sziszegett, mint a benne élő kígyó. Hanem bizony még egyszer megátkozlak téged, kiáltotta, és azt kívánom neked, hogy ne legyen bölcsőd, házad és koporsód, hanem a saját fattyaid húzzanak karóba, törjenek kerékbe, vágjanak négybe, aztán varjak egyék ki az oszló beledet, holló vájja ki a hüllő szemedet, kutyák nyalják föl az alvadt véredet, disznók ropogtassák megtört csontjaidat, mert szarból vétettél, te gyilkos fiú, és szarrá kell lenned neked.

A sánta Csávó fölkerelkedett, és elvándorolt, és vitte magával legfőbb kincseit: a kalapácsot, a kézi fújtatót, a vasfogót, az üllőt, a hosszú kést, a kovakövet és a vödröt. És a megátkozott ember élt százhusz évig, és halála napjáig gyártotta a deszkaszöveget a bölcsőkbe és a koporsókba, és kovácsolta a zsendelyszöveget a fatetőkre. De éppen neki és ivadékainak nem jutott életében se bölcső, se tető, és halálában nem került neki koporsó. És a kis Csávótól született purdék is vándoroltak haláluk napjáig, és aztán azok gyermekei és unokái is kóboroltak, mert mindannyian vezekeltek ősatyjuk bűnéért, s olyanok lettek ők a népek között, mint gabona közt a vadvirág.

5.

Ez az első ember nemzetségeinek könyve: a földön, ahonnan a boldogtalan szegkovács elvándorolt, Káin és Ábel gyermeki szaporodni kezdtek, és belakták sátraikkal a mezőt. És idővel választottak maguknak a nép élére növényevő bölcséket, akik öröket állítottak, hogy felügyeljék az ország határait, jószágait és magtárait. És a növényevő bölcsék irányításával bőven termett a föld, és sokasodtak az állatok, és bizony jól élt a nép, és húst ettek az emberek minden nap. Jólakott az első nemzedék, megpakolta a hasát a második nemzedék, de azután már csak az evésre és a baszásra gondolt a harmadik nemzedék, s utána az összes többi. És a növényevő bölcsék óriási konyhákat építettek, és elnevezték azokat templomoknak, és szakácsokat képeztek a nép etetésére. És amikor megtelt az ország templomokkal, a bölcsék is rákaptak a húsevésre, és ekkor vége lett a bölcsességüknek, mert a jó falatot többre becsülték, mint a megismerő ész és az ítélő erőt.

Elkényelmesedtek a bölcsek, ezért választottak hát maguk közül egy Fáraót, hogy annak a vállán nyugodjék az ország gondja. De nem adtak neki nevet, csak rangot, hogy behelyettesíthető és pótolható legyen. És az első Fáraó egybehívta az előkelőket, megvendégelte őket hússal, és kérte őket, hogy indítsanak hadjáratot idegen országba rabszolgákért, különben nem lesz, aki az eke szarvát megfogja, a nyájat legeltesse, a vasat kovácsolja. Ekkor történt a cigányok elrablása. Fáraó jóllakott serege kiöntött, mint a folyó, majd a katonák rabláncra fűzték a szánta Csávó megsokasodott gyermekeit, behurcolták őket az országba, a lábukra vasat vertek, és dolgoztatták őket ötszáz éven át, mint a barmokat.

6.

Miután a rabszolgasorsra jutott cigányság elszaporodott az országban, felnőtt köztük egy híres teknővájó ember, akit úgy hívtak, hogy Noé. Süketnéma volt, aki szerette a bort és a táncot, ezért a tizenkilencedik Fáraó emberei sokszor verték. Ez a bizonyos Noé már betöltötte a nyolcvanadik évét, amikor nekiállt egy óriási teknőt kifaragni gófer fából, és emiatt bolondnak nézték a gazdái, majd meg is verették, mondván, hogy a fát az uraság erdejéből lopta. De hiába nézték bolondnak, hiába verették meg, a teknővájó ember felgyógyult, folytatta a munkát, és vájta a teknőt tovább. Könnyörögtek neki fiai és leányai, és mondták neki, hogy hagyj abba, more, temiattad minket is agyonvernek a gádsók, de a more nem hagyta abba, faragta tovább a gófer fát. És amikor az öreg kifaragta a hatalmas törzset, beszurkozta azt belülről és kívülről, és gazdái megverették emiatt is, mert ráfogták, hogy a szurkot is lopta, nem csak a fát. De Noé az újabb veréssel sem törődött, fölkel a földről, és megtöretett tagokkal dolgozott tovább a teknőn. És akkor a tizenkilencedik Fáraó kiállította a mezőre az összes cigányt, és megtizedelte a népet Noé engedetlensége miatt. Kérlelte a megtizedelt nép Noét, hogy hagyja abba végre, ne hozzon rájuk bajt, a süketnéma Noé azonban nem hallgatott senkire. S amikor az öreg more készen lett a teknővel, elkezdett hullani az eső, és nem állt el, és megáradtak a patakok, és folyók lettek, és megáradtak a folyók, és tengerek lettek.

7.

És ekkor szólott az égi hang Noéhoz: menj be te és egész házad a teknőbe, mert téged láttalak egyedül igaznak ebben a nemzedékben. Noé nem hallotta az égi hangot, mert süketnéma volt, de bizony látta, hogy felhasadt a nagy mélység minden forrása, és az ég csatornái megnyíltak. És az eső a földön volt negyven nap és negyven éjjel. És éltetni kezdte a cigányság Noét, és megértették, hogy övék a teknő, és megindultak mind az összes cigányok az életmentő teknő felé, és a vállukra vették Noét, a megmentőjüket, úgy szaladtak az özönvíz árja elöl a biztonságba. De amikor az öreg more a háza népével együtt éppen föllépett volna a kötélhágcsóra, egyszerre csak megjelent előttük a tizenkilencedik Fáraó és népe, és útjukat állta. Fáraó katonái a cigányokat ellökdösték az útból, hogy ők menjenek fel a teknőbe, ne a rabszolgák. Keservesen sírtak a cigányok, mert látták, hogy a tizenkilencedik Fáraó és népe foglalja el az ő helyüket, és Noé is zokogott, s megértette, hogy minden hiábavalóság. A cigányság könnyei felduzzasztották a vizet, és úgy megnőtt az ár, hogy fölvette a teknőt, az fölemelkedett, és elúszott. Az özönvíz felszínén lebegtek a cigányok, és majdnem megfúltak, amikor eszükbe jutott ósanyjuk, a barna szépasszony, a fellegfúvó szél jegyese. És utolsó lehetőséggel könnyörögni kezdtek neki, hogy segítse meg szegény, elátkozott gyermekeit.

8.

Emlékezett világszépe cigányasszony Noéra és minden cigányra, és amikor letekintett a haragos égből, megesett rajtuk a szíve. Megkérte hát fellegfúvó jegyesét, a szelet, hogy fújja el az özönvíznek áráját. És lecsapott a rettenetes orkán a vízen járó óriás teknőre, fel is borította veszett dühében, úgyhogy megfulladt a tizenkilencedik Fáraó, meg a népe is. Ezután elfújta a szélvihar az esőfelhőket, mire a nagy mélység forrásai és az ég csatornái bezárattak, elállt az eső, és szivárvány támadt az égen.

A cigányok összegyűltek, lekuporodtak a nedves földre, mint az ázott mezei verebek, s mire a szivárvány színeit egyenként megszámlálták, őket is megszártgatta a megszeliődült szél.

Miután Noé ereje visszatért, oltárt épített ő a Megbocsátó Szépasszonynak, és áldozott égő áldozatot az oltáron, és vele voltak a fiai, akik túléltek az áradást: Rom, Dom, Gitano. S megérezte a Megbocsátó Szépasszony az áldozat kedves illatát, és azt mondta a szívében: többé nem átkozom meg a bűnös cigányokat, hanem hagyom, hadd növekedjenek ők a mezőn, akár a vadvirág, s hadd éljenek, míg világ a világ, és a nappal meg az éjjel meg nem szűnik. Majd azt mondta a Megbocsátó Szépasszony az ő népének: megmenekültetek, kedves mezei verebeim, hát táncoljatok és vigadjatok örömben és boldogságban, amíg csak éltek. Ha esik, ha fúj, azóta is cigánykereket hánynak a cigánygyerekek a vásárban, de bizony nem csak a pénzért teszik, hanem a Megbocsátó Szépasszonyra emlékeznek minden fordulásnál.

9.

És megáldotta a Megbocsátó Szépasszony Noét és fiait, és ezt mondta nekik: szaporodjatok, sokasodjatok, és töltsétek be a földet, kedves cigányaim. Féljen és rettegjen tőletek mindenki, és tudják meg a népek, hogy a széles nagyvilág minden teremtményét a ti kezetekbe adtam ingyen. Minden, ami él és mozog, fizetség nélkül a tiétek legyen, hogy szabadon elvegyétek és jóízűen megegyétek. Vegyétek el bátran, amire csak vágytok, de a másik embertől az életét el ne vegyétek. Aki ember vérént ontja, annak vérént én is kiontom, mert ti az én barna arcomat hordozzátok, hát meg ne szégyenítsetek engem. Így szólt a Megbocsátó Szépasszony. Majd azt mondta Noénak és fiainak: ezennel szövetségre lépek veled és ivadékaiddal, és nektek adok mindent ezen a földön, kivéve a másik embert. Ti lesztok a világ egyetlen népe, amely sem szolgát, sem királyt nem tarthat. Megparancsolom nektek, hogy ne dolgoztassatok sátratoknál sem cselédet, sem rabszolgát, sem inast, ne legyen nálatok senki, aki nektek szolgál, és ne legyen királyotok sem, akinek ti szolgáltok. Mert ti vagytok az én kedves szolgálaim és nektek adtam a föld minden kincsét, hogy a világ élő és élettelen dolgait vegyétek el ingyen. De bizony mondom nektek, hogy a másik ember soha nem lehet a tiétek. Ezért nem adhatjátok magatokat szolgának, s nem születet véretekéből király. Ha megtartjátok szövetségemet, egy élőlény sem pusztul el többé özönvíz miatt, sem ember, sem állat, mert nem lesz többé özönvíz. Majd azt mondta a Megbocsátó Szépasszony: a szivárvány legyen a jele a szövetségünknek, és amikor feltűnik az égen, mindig emlékezzetek rám, mert én is emlékezem olyankor titeket. És hallotta az égi szótátot mindenki, csak Noé nem, mert ő süketnéma volt.

Ez a Noé volt az első cigányember, aki a vízözön után csókaszóllót ültetett, de bizony nem buzgólkodtak vele az ő fiai, Rom, Dom, Gitano, hanem ők majd csak inni akartak annak a csókaszóllónak a levéből, és lerészegedni a vörös bortól. Az apjuk hiába adott kezükbe kapát, Rom, Don és Gitano kinevették őt, és mondták neki, hogy a vándorcigányok törvénye szerint mi senkinek a szolgálai nem leszünk, még az apánknak sem. Az öreg Noé a vállára vette a kapát, és ment a dűlőbe dolgozni egyedül, és arra gondolt, hogy talán nem tisztelik őt kellőképpen a fiai. És amikor eljött a szüret ideje, az öreg Noé cibálta volna magával fiait, hogy segítségére legyenek, de Rom, Dom, Gitano megátalkodott munkakerülők voltak, és azt mondták apjuknak, hogy nem a tiéd a másik ember, akárha a fiad is, hogy dolgoztassad erővel. Nekibúsult az öreg Noé, és arra gondolt, hogy bizony semmirekellő, szarházi gyermekekkel verte meg őt az ég. Majd leszüretelte és kipréselte a fekete szóllót egyedül, a levét tölgyfahordóba eresztette, majd melléje ült, míg erjedt, s várta, hogy bánatában végre ihassék a vörös borból. De olyan fáradt volt a sok munkától, hogy ültőhelyében elaludt, és nem vette észre, hogy kiforrt a bor. Két hétig aludt Noé, és amikor fölkel, látta

ám, hogy üres a tölgyfahordó, s mellette hevernek az ő fiai, Rom, Dom, Gitano, s részegen hortyog mind a három. Mondta magában Noé, hogy ezek a disznók mind megitták az én boromat, pedig ezt a szőlőt én ültettem, én metszettem, én kapáltam, én préseltem, de bizony előtte még azt az óriási teknőt is kivájtam nekik, hogy mentsem a bőrüket, és soha senki sem köszönte meg. És akkor leszállott az égből a Megbocsátó Szépasszony, s mondta Noénak, hogy meglesz a jutalmad, öreg, mert míg világ a világ, emlékezni fognak a nevedre és művedre. De ezt sem hallotta meg ez a szerencsétlen Noé, hiszen süketnéma volt, és keserűségében meghalt.

Farkas Ferenc: Rubens

Lukács Flóra

Erezet

Akkor hajnalban gesztusokat tanultam,
mozdulatokat, hanghordozást,
a saját illatomat kerestem,
amiről egy másik világban
a lelkek felismerik egymást.
Automatizmusok voltak,
automatizmusok sorozatává váltam.
Egy szó, egy kép, egy hang
elindította a megszokásokat,
olyan voltam, mint Matisse nőalakjai,
akik azonnal nem voltak nők,
nőkké kellett válniuk,
mint az erezet
aktivitások és passzivitások tengelyén.
Két meggyfalevél, amit Klee festett,
elsőre kivehetetlenek, fantomszerűek,
monstrumokká váltak.
Hiánnyá váltam, belőlem csak én hiányoztam.
Hozzám hasonlókat figyeltem
és próbáltam olyanná válni, amilyenek ők.
A kifejezés kudarca volt.

Shinjuku

A modern Tokio lebegő városa,
sikátorok, italkimérések.
Daido Moriyama, a japán utcai fényképezés atyja
éjszaka a Shinjuku negyed utcáit járta.
Útvesztők, labirintusok,
indulások és eltévedések,
beletalálni a szokásos rutinba.
Sötétebb, gyökértelen élet oldalai
a dekomponált, elmosódó képeken.
Eleven nyüzsgő város,
az alvilág, ahol mindannyian végezzük egyszer.
Egy kóbor kutya visszapillant
a fotósra a téli napsütésben,
ő az, aki fényképez,
és az állat is ő maga,
aki az utcákat járva szedegeti össze
a napi betevőt.

Farkas Ferenc: Watteau

Bükkfák között

Bukowski halt meg aznap, húsz éve.
Ő farmerben, garbóban, mellényben volt.
Vastag keretes szemüveg az orrán,
kezében egy köteg nyomtatott papír.
Olvasta az égett, használt arcú verseket.
Először takargatta saját szavát hangjával,
aztán torka volt és hangja a szavaknak,
eldohányzottak, kékek lettek.

Elkapart sebhelyekben hordta a játékok nyomát.
Fiúk nézték, és én figyelem őt,
a lapokra szakadt férfi egyre épült,
összeállt ebben a másik, nagyon más testben,
és torzult a hangja, és a kezének formája is torzult,
mellkasán és hasán járt a nyitott tenyere, aztán zsebébe csúszott.

Kezének mozdulatától megváltozott a hangom,
ezt a sorsára hagyott mozdulatot viselnem kellett, kezdeni vele valamit.

Besötétedett, mire lerészegedtünk,
ritka volt, mostanában, megint.
Galambtetemek mellett tántorogva,
nem tudtam, képesség vagy tehetség híján mozdulni messzire.
Egyre inkább el akartam veszni a testében,
ő egyre inkább el akart veszni egy férfi testében.

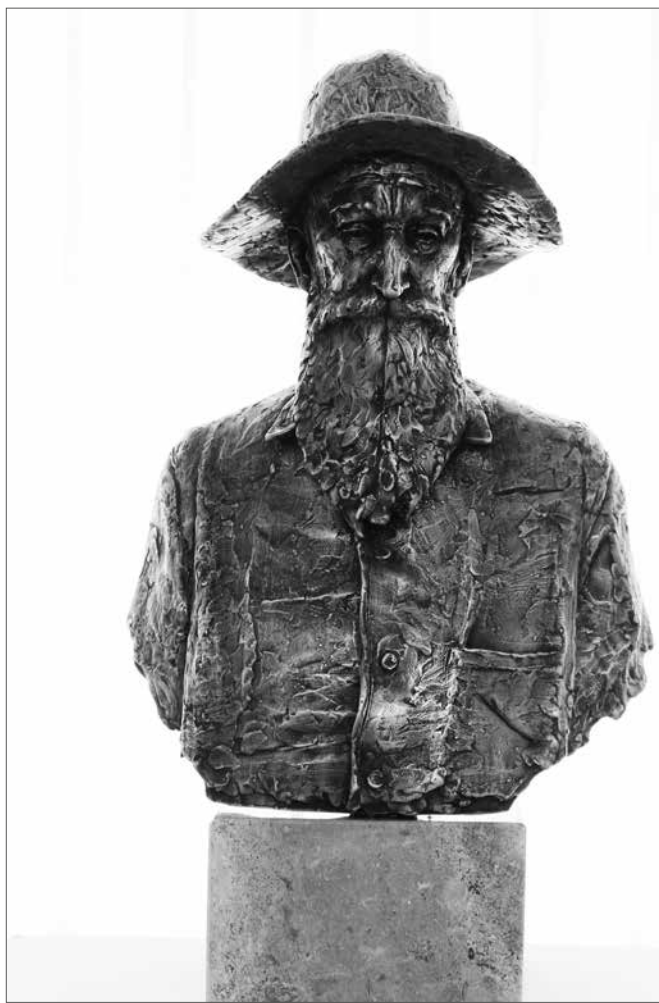
Amerika ritmusát verték borosüvegeken.
Ebben a ritualizált időben termékenyebben lehetett megőrülni.
Éreztem a nedves homok szagát, a tengerpartét,
ahol vele lehetnék alkoholista.
Részeg és egyívású bármelyik istennel az övé is.
Összesodor minket, két dohánylevelet, egymásra égve szálljunk,
Ne maradjunk más, csak a szivar szaga.

Kavics

Fuss, és minden úttesten átérve
képzeld el, hogy egy autó,
amelyik valójában megállt,
továbbhajtott és elcsapott,
kívülről nézed magad, a szétszakadt tested,
részeid, amik ottmaradtak,
miközben tovább futsz, látod,
ahogy elégetnek, és hamvaid dobozba zárják.

Öt liter véred percenként káromkodik százhuszat.

Egymáson gördülő kavicsoknak képzelte
az embereket, akinek nincs közülük egymáshoz,
de csodálatos zajt csinálnak létezésükkel.

Farkas Ferenc: Maillol

Régi legyek

Ha felébred, és bekapcsolja a villanyt, az éjszaka közepén a sötét téli házban legyek jelennek meg. Legyek, amik úgy akarják átvészelni a telet, hogy beköltöznek a házba az emberek közé. Sokan vannak bent, többen, mint nyáron. Szédülnek, gyengék. Egy darabig a lámpa felett a mennyezeten, a lambérián ülnek, aztán maguktól leesnek az asztalra, vagy a földre, vagy lejjebb, ahonnan már nincs hova leesni. Úgy néznek ki, mint akik elpusztultak, de élnek, félig az oldalukon heverve. Néha megmozdulnak, akiknek megy, azok átfordulnak a másik oldalukra. Van, hogy egyszerre fordulnak. Olyankor nagy a zaj.

Rendszerint erre ébred fel éjszaka közepén az ember, vagy átfordul a másik oldalára, és próbálja kialudni a nyarat, vagy felkel, végigmegy a szobán, keresztül a sötét zúgáson, le a lépcsőn, a kapcsolót keresve. Felkapcsolja a villanyt, leül a deszkára, vár, s megjelenik az első. A fényre jön ő is, de a fényt nem találja, nekimegy az ember hosszú, sötét, zsíros hajának, ami félig az arcába lóg. Érzi, bennemaradt, elfáradt, nem küzdi fel magát a lámpa fényéig, egy időre belegabalyodik, mintha nem tudna kiszállni, vagy nem akarna, ott biztonságos a tél végéig. Ő is fáradt, nem veszi ki, hagyja, hadd pihenjen, hadd pihenjenek. Aztán feláll, lehúzza a vizet, lehajtja a deszkát, egy darabig viszi magával a hajában, aztán az erkélynél elhagyja. Az erkélyajtónál össze szoktak gyűlni a legyek a katicákkal. Télen a katicák is lefeksznek a padlóra. Sokáig mocorognak még, néhány tényleg megdöglik. Vergődés a halállal egy télen át. Élnek, talán éhesek. Sokszor beleesnek az ételekbe, vagy ráesnek valamire, ami néha épp az ebéd. Látszik, ahogy vonulnak az asztalokon, parkettán, vödörön, húzzák a lábaikat maguk után.

Idegenek. Ezeknek nem kellene itt lenniük. Zúgnak is. Zavart hang, türelmetlen, száraz kétségbeesés. Olyan hang, ami télen nincs.

Nyáron nagy kint a hangzavar, a sok bogár egyszerre repül. Ők csinálják az alaphangot a földön. De télen csend kell. Meg kellene ölni őket, hogy ne maradhasson itt a tavalyi nyár. Ez a zúgás az előző évről. Tisztuljon ki belül minden, hogy aztán jöhessen a következő nyár, új legyekkel. Azok zúgják tele étellel a kerteket, de a régiek akkor már ne legyenek itt, a téli házban. Ne hozzanak semmit át a múltból. Haljanak meg, vagy menjenek el oda, ahova az összes régi légy megy, ott felejtssenek el mindent, aztán jöjjenek elő megint a jövő nyáron.

Szauna

Kislány fel-alá úszik egyedül. A hullámok csempéhez csapódó hangját hallani, ahogy a gyerek eléri a medence szélét, majd visszafordul, hozzáér a másik széléhez is, majd újra vissza. Monoton. Kerek tenyere tolja maga előtt a langyos vizet, lábai testétől lemaradva kissé lógnak a víz alatt, néha lábujjhegygel megérintik a fenék mozaikkockáit, s előre lökik víztől felpuhult testét. Ami kilátszik, mosolyog. Ha erre úszik, apját látja, visszafelé a sötét téli estét az ablakon át. Apja tőle néhány méterre ül.

A medence alig nagyobb, mint egy négyszemélyes lift. Merülőmedence, ami néhány fokkal melegebb, mint a kinti. Azoknak, akiknek az túl hideg. Mindkettőre ki van írva: „A medencét csak saját felelősségére használhatja!” – műanyag táblán, nyomtatott, házilag ragasztott fekete betűkkel. A felső fehér ablakok bukóra vannak nyitva, a gőz ritmusosan

hagyja el a szaunát, rajtuk keresztül látni, kint hideg van, talán az első hideg este december elején.

Amióta a kislány ott úszik, senki nem merült bele lehűteni a testét. Apukájából csak a műanyag széke és a férfiasan széttett két lába látszik a fal mögött. Nem lehet tudni, mit csinál. Újságot olvas, vagy csak egyszerűen nézi a gyereket, vagy inkább csak felé néz, mert mikor a gyerek az apjára néz, a tekintetéből látszik, hogy nem néz vissza rá senki. Úgy néz vissza a lánya szemébe, hogy nem rá gondol.

Csak erre az összesűrűsödött időre itt, ebben a szaunában. Hogy itt védve van. Vizes gatyában ül a párában, nézi a lányát – akiért majd meghal –, nem érti, hogy hogyan nem érez már semmit, még ha a lányára néz, akkor sem sokat. Pedig kellene, hogy érezzen. Amikor felé úszik, még csak-csak tud rá figyelni, tudja, hogy az ő lánya, hozzá tartozik, meg is tudná szólítani, de inkább nem. Mikor távolodik, s háttal van, már bárki lehetne, elveszíti a fonalat, azonnal másra gondol.

Nagyon hasonlít az anyjára, nem akarja látni benne az anyját, az ő lánya, nincs köze annak senkihez, csak hozzá. De van köze persze, csak nem foglalkozik vele, hogy kihez van köze – az ő lánya és kész. Mégis miért jut ez eszébe? Az egész hol kezdődött és mikor lesz vége, vagy vége lesz ennek az érzésnek egyáltalán, vagy csak szüneteltetni lehet a gondolatokat percekre, órákra? Nincsen itt senki, jó, van az a néhány szerencsétlen ott bent, a forró kabinokban. De mégis, csak én vagyok, fognom kell valamit, fognom kell az arcomat, az arcomon ne mozduljon meg semmi! És nem tudok felmelegedni, tők hideg lehet a szemem fehérje, körbevesz ez a rohadt pára is, bemegyek abba a forróságba. És nem hat. Annyi a baj és kész, semmi több. Hogy nem hat? Mi vagyok én? Izzadni se tudok, rosszul meg nem akarok lenni, minek lennék bent egy órát, aztán kiütöm magam, nyomhatom a vészcsengőt, úgy húznak ki a mentősök, a lányomért meg jön valaki más. Nem kell ez. Jó itt, kint, a medence mellett. Ülök az elbaszott életem közepén, nézem a feleségem lányát ide-oda, ide-oda. Nincs ez elrontva, nincs, csak üres, még valahol üres; érzem, valami még kéne, valami még nagyon hiányzik, de nem tudom, mi az.

Próbál nem gondolni semmire, mert ha mégis, akkor csak rosszra tud. Régen azt gondolta, minden jó, sokáig a rosszra is azt hitte, jó, de most már meg tudja különböztetni. A fürdőben talán nem éri utol a rossz, nem tudja zaklatni, mert a pára meg a gőz, meg ez a csobogás beburkolja idegszállait, az egész életét, a múltat, és ezt a gyenge jelent.

Van pár ember bent a gőzben, meg a finn szaunában, azokra sem gondol, mert azok fel vannak hevülve annyira, hogy azok itt sincsenek. Nem foglalkozik velük, nem is emberek, meztelenül vannak, ki vannak szolgáltatva, most azok olyanok, mint ő, kisebb a távolság köztük, és nehezen kitapintható a különbség, ezért könnyebb itt neki. Csak ne jöjjenek ide, ne üljenek itt, a medence körül!

Apa és lánya továbbra sem szóltak egymáshoz, a lány néha ránézett, megnyugtatta őt, hogy ott van. Most lemerül az alacsony vízben, majd felbukik, hátrahajtja a fejét, nem mozdul, sokáig tartja kezét az arcán, majd lassan hátrasimítja a hosszú haját, átlépdél a falhoz, ott megáll, kicsit rugózik, majd megint tesz néhány lépést, és az apja felé mosolyog.

Egy gyerek sincs a szaunában. Ő sincs itt mint gyerek, inkább mint tartozék, amit be lehet vinni, mint kutyát az étterembe, és le lehet adni a ruhatárban a másnapos ruhatáros lánynak, hogy elvegye a figyelmét a saját helyzetéről.

Az üvegek már teljesen bepárasodtak, kint sötét van, a szigetről is látni, hogy itt szauna működik. A két ablakkal párhuzamosan elhelyezett pálma meleg éghajlatot sugároz a fürdő különböző helységeiben tartózkodó néhány felnőttnek, az apának meg ennek az egy gyereknek, akinek pálma még nem sugárzott soha semmit, és arról sincs fogalma, hogy mi az a vasárnap.

Tóth Imre

Humán transzport

Növények vagyunk egy üvegházban, és közel a betakarítás.

Egyre kevésbé érvényesek a horoszkópok. A karma táncot jár.

Kékesi felállt az asztaltól, ahol eddig ült. Befejezte a játékot, amit játszott, de az Örökkévalóval folytatott játszmája még nem ért véget.

Amikor anyja halála után elmentek néhány holmiért, az elhagyott lakásból úgy áramlott ki a meleg levegő, mint egy haldokló utolsó lélegzete. A lépcsőházi ablakokra kicsapódó pára egy ideig még emlékeztette a lakókat, hogy változás történt a házban.

Álmában még mindig fent ül a buszon, ami elindult vele a szabadság felé.

Szavak vagyunk egy szövegszerkesztőben.

Növények az üvegházban.

Farkas Ferenc: Kiállítási enteriőr

Juhász Zsuzsanna

Amit lehet

Megünnepelni a megérthetlent,
elnéptelenedésig hallgatni
egyetlen szavát, inasnyuga-
lommal vigyázni poharára
egyetlen gyertyaláng idejéig.

Determináció

Regrediálok. (Egyszerűsödöm.)
A jelenemre a múltam alapján
állítódok be. De
az egész által? Vagy csak
egyetlen percének artikulátlan
hangjaira itt a hátam mögött?
Mégis a perc, s az asztal
éles széle térdemen a hajnali,
könnyfakasztó órában.

Inkarnáció

Áll, mint egy kecses macskacsontváz.
Gerinccsigolyái drótra fűzve
hasunk körül.
Megérkeztünk. Méretlenek vagyunk, és
tizet se parancsoló sehonnaiak.

Kattanás

A dajkaszavakra nincs magyarázat.
Szabad: a mindenórás nevetés,
a becenevükön szólított ajtók,
nyitvafelejtett hajszálak a számban.

Félig-kegyelem

Oszlopok az áll alatt a szemerkélő
figyelemben. Az álca-halálúak
röntgen-élete. Parancsra éhesek
a béke ruhátlan bérencei.

Farkas Ferenc:
Hommage à Rembrandt
2004

A tejfakasztó

– Ki ez a fura fazon? Ismerősnek tűnik. – kérdezte János, miközben újratöltötte korsóját. A nyárvégi melegben a kertnek csak azon a részén lehetett sört csapolni a hordóból, amely egy jéggel teli lavórban állt.

– Valami Krisztián, a Pali haverja. Állítólag egy utazáson találkoztak, és azóta állandóan együtt lógnak. – felelte Máté higgadtan, majd koccintásra emelte poharát.

– Úgy jár-kezel itt, mintha valami drogbáró lenne. Minek ilyen gyökereket hívni a tejfakasztóra? – bosszankodott János, és néhány zavart kézmozdulatot tett a kert közepén álló Krisztián felé.

– Még az anyja is elkísérte, eléggé félti a srácot. Állítólag néhány hónapja a pszichiátriáról szabadult. Nagy kamugép, erre mondják az amcsi sorozatokban, hogy érdemes ráállítani egy embert. Úgy adja elő a hazugságait, hogy megvesznek érte az emberek. Szóba ne állj vele, mert még téged is magával visz a diliházba. – suttogta Máté komolyan, mire János teste először némán, majd egyre látványosabban rázkódni kezdett. Nem bírta abbahagyni a nevetést.

Krisztián észrevette, hogy a két férfi róla beszél. Lenből készült bő, fehér ruháját megigazította magán, és közelebb lépett a hordó mellett állókhoz. Máté megpróbálta csillapítani barátja egyre feltűnőbb rohamát, az ijesztő kacagást, amely egy pillanatra alábbhagyott, amint Krisztián megérintette vállát. János újra végignézett a társaságból kilógó furcsa szereten, testközelből láthatta a hófehér inget, amelyen finoman hímzett, az egész mellkast betöltő virágmintákat fedezett fel. Lótuszok voltak. Alaposan végigmérte Krisztiánt, néhány másodperces kihagyás után kacagása erősödni kezdett. A társaságból egyre többen figyelték.

A kínos helyzetet Krisztián anyja próbálta enyhíteni, közelebb lépett hozzájuk, és kezet nyújtott Jánosnak, akit a semmiből előbukkanó nő határozott gesztusa kissé kijózanított. Bemutatkoztak egymásnak, majd rövid szünet után a nő kezdett el beszélni. A háttérben újra erősödött a moraj, a vendégek folytatták a korábban megkezdett társalgást.

– Ha jobban ismerné Krisztiánt, nem nevetne rajta. – mondta határozottan az anya, miközben fiát csendre intette jobb kezével.

– Anyám, az úr jól érzi magát, mi osztozunk az örömeiben. Én is csak azért léptem közelebb, hogy bemutatkozzam. – szólalt meg Krisztián, kellemes baritonja nyugalmat kölcsönzött a beszélgetésnek.

Kezet ráztak egymással, ettől János újra elcsendesedett.

– De hát nem rajta nevettem. Csak a barátom... – a mondatot azonban nem fejezhette be, a nő félbeszakította.

– Tudom, hogy nem mond igazat. De hamarosan bánni fogja! Engedje oda a hordóhoz a fiamat! – A nő egyre jobban belelovalta magát a helyzetbe, hangját megemelte, ismét mindenki őket figyelte.

– Kérem, anyám, múltkor is ezt csinálta, és látta, mi lett belőle. – visszakozott Krisztián.

Az anya tekintete egyértelművé tette, hogy a fiúnak bizonyítania kell. Ha ellentmond, azzal anyját sérti meg, nevetségessé teszi az emberek szemében.

Krisztián lassan odelépett a hordóhoz, leemelt az asztalról egy korsót, és gyakorlott mozdulatokkal elkezdett csapolni. A hordóból azonban sör helyett sűrű sárgás-fehéres folyadék kezdett el folyni, amely először habnak látszott.

– Már ne haragudjon, kedves hölgyem, de mi abban a nagy szám, hogy a fiú sör helyett csak habot tud csapolni? – gúnyolódott János.

– Kóstolja csak meg. – vette át az anya fia kezéből a korsót, és Jánosnak adta.

A férfi gyanakodva megszagolta. Édeskés illatú volt, a sárgás-fehéres folyadék lassan pergett le az üveg széléről. Sűrű, zsíros anyagnak látszott. És ami legjobban meglepte, hogy a lavórban lévő jég ellenére a korsó langyos volt. Testhőmérsékletű.

– Ez meg mi a szar? – fakadt ki János.

– Anyatej. – válaszolta a nő. – Kóstolja meg, ha nem hiszi.

János egyetlen mozdulattal a földre öntötte a tejet, amely gyorsan szívódott fel a száraz, szürke földben. Krisztián ezután a hordóhoz lépett, egy másik korsót is teleengedett a sűrű folyadékkal, és a kert végében tartózkodó Palihoz vitte.

– Először ezt idd, csak azután a sört. Ez a kezdet és a vég. – adta át Krisztián a fiatal apának a korsót.

Pali belekortyolt a tejbe, és a feszingő vendégek felé fordult:

– Ugye, megondtam, hogy nagy fazon a Krisztián! Egészségünkre! – Majd a levegőbe emelte korsót, mohón meghúzta az anyatejet, és miután újra elemelte szájától, a hab szabályosan kiült felső ajkára.

János észrevétlenül hagyta el a tejfakasztó helyszínét, még Mátétól sem köszönt el. Egyenesen a klinikára ment, ahol önként befeküdt a pszichiátriára. Fél év alatt lassan felépült az alkoholizmusból, és az életmódváltással laktózérzékenysége is megszűnt.

Farkas Ferenc: Klimt és macskája

András László

Mélyen

Olyan mélyen aludtam,
mintha egy teljes óceán lenne fölöttem.
És úgy is ébredtem.

Bőség

Nézem a szomszéd
tornácon az öregembert. Kiültették
a napsütésbe. Ölébe ejtett
két kezére mered. Csak az ajka mozog.

Ég

Jobb kéz felől gyors felhők
haladnak a hegy fölött
és a lassú felhők alatt.
Szél hajtja őket, mi más.
Át-átragyog a kék. A nap.
Mintha ketten foltoznák az eget,
a nap a kéket, a szél a szürkés-fehéret.
Cibálják, tépik, hasítják a másikat.
Melyik a szakadás? Melyik a szövet?

A város és az eső

Az esőt a város
ha megkaparintja egyszer,
el nem engedné többé.

Burkolt felületén összegyűjti,
tartogatja, amíg lehet.
Más részét a felszín alá vezeti,
ahol elkeveredik másféle vizekkel.

Pocsolyák, zavaros csatorna-
mélyek őriznek belőle
valameddig valamit.

Az elmém aszálysújtotta város,
kétségbeesetten próbálom felidézni
az eső emlékét.

Farkas Ferenc: Mednyánszky 2018

Krippel Gréta

Hosszan ücsörög a bohém

Ott időzött a konyhában mindig
öreg volt
barázdás és földszínű
piszkos barackot szopogatott
túlérett
foltos kezeivel törölgette arcát

ő volt az öregapám
eszménye
az emberiségről éneklő ember
akinek most csorba kis szája
csöndesen
piszkosan
cuppog
talán forr benne egy új dal
ahogy öregapám
teája forrt a tűzhelyen.

Az bohém hazatalált és eltévedt otthon

Ha újra lesznek barátaim, a legnagyobb művet
belőlük gyúrom majd össze.

Kezek,
combok,
gyomrok
egy öblös masinában
a koponyámon belül.

Az én fejem, mint valaki otthona.

Most könyöklök az asztalon,
már csak a gerincem szikláiba kapaszkodik a napfény.
A csempe repedései közül
egy ismeretlen család szaga szivárog, és én nem
értem,
miért váratnak magukra
a barátaim.

Estére meglehet, hogy
az odvas arcom őrzöngeni fog,
és kitépem gyökerestül, puszta kézzel a fákat
az udvar végében,
elbúcsúzom tőlük egyenként
én ,
gyilkos anya,
én,
gyilkos apa,
és meztelen
talpamat rágva ülök tort a törzsek fölött.

De most már hol késtek, barátaim?
Zsibbad a könyököm.

Göncz László

Földi

Dráma

(Történelmi ihletésű)

Gábor Zoltán, Gálics István és Szúnyogh Sándor emlékére

Rómaiak (I. kép)

Római katona (*Szemléli a tájat*): Hová érkezünk? Tán csak nem a legyőzhetetlen Róma előtti domboknál állunk?

Földi: Messzire van ide Róma, messzire Aquincum és Vindobona. Savaria és Petovio a jelentősebb városok a közelben.

Római katona: Afféle isten háta mögötti táj ez, nemde? A szemnek azonban tetszetős.

Földi (*tiltakozóan, emeltebb hangon*): Nem isten háta mögötti ez a vidék! Több ezer éve lakják, és mindenki a sajátjának akarja. Ti, rómaiak is!

Római katona (*szemrehányóan*): Te is római alattvaló vagy ugyebár? Persze a pór nép közül, hiszen túrod a földet, és nem élvezed a gyümölcsseit. Nem tudod, hogy ki volt a nagy Julius Ceasar, és az isteni Augustust sem ismered!

Földi (*határozottan, halkabban*): Ismerem, hogyan ismerném! Édesapám Octavianus seregében harcolt. Azután telepedett itt le, amikor a nagy császár elfoglalta Pannoniát.

Római katona (*visszafogottabban*): Akkor neked mégis van valami közöd hozzánk.

Földi: Apám helybeli lányt vett feleségül. Anyai ágon az egyik ősi nemzetség sarjai vagyunk. Nagyapám mondákat mesélt több száz éves múltunkról. Azokat az időket idézte fel, amikor még bronzöntéssel foglalkoztak őseink. Errefelé, a földet művelő emberek mellett, a kézművesek is korán sátrat vertek. Nem elvetnivaló vidékre tévedtél, beláthatod.

Római katona (*barátságosabban*): Most mivel foglalkozol?

Földi: Szőlőbirtokom van amott a nyugati lejtőn, azt művelem. Nemes nedű csörgedezik az édes bogyókból. Ha megtisztelsz, és ellátogatsz szerény hajlékomba, a legnagyobb amforából merítke egy korsóval a tiszteletedre.

Római katona (*néhány másodperc gondolkodás után*): Ahogy jobban megszemléltem ezt a települést, látom, hogy fontos katonai erődítmény. Hol is vagyok tulajdonképpen?

Idegen, történelmi kortól semleges ruhát viselő személy (lehet nő vagy férfi) társul hozzájuk a színpadra.

Idegen: Lehet, hogy Ligano, lehet, hogy valami más e város neve. Halicanum és Salla között itt áll a legjelentősebb település. Római katonákkal és kereskedőkkel keveredett őslakók élnek benne, akik lelkesen művelik szőlőkertjeiket, kedvelik a művészetet és emberszeretők. Az ide érkező népek nagy csatákat vívnak egymással, majd megnyugodnak. Elfogadják egymás szokásait, nyelvét és kultúráját. A később érkezők nem föltétlenül törekszenek a korábban letelepedők megsemmisítésére, de fennhatóságuk alá helyezik őket. Így volt és lesz ez még sok-sok évszázadon át. Csak a saját korában modernnek titulált, nyomorral és szenvedéssel tűzdelt huszadik századdal bomlik majd meg a rend.

Római katona (közbeszól): Ki vagy te, talán az istenek egyike vagy azok prófétája, hogy így beszélsz? Te tényleg látod a jövőt, vagy csak bolondozol velünk?

Idegen (visszhangzóan): Alig van jelentősége, hogy egy ember kicsoda. Az a fontos, hogy jókedv, becsületes szándék, tudásszomj és a másik ember tisztelete vezérlik tetteit a Földön. Ennek a küldetésnek érdemes megfelelni.

Római: Számomra fontos, hogy ki vagyok és milyen az életem. Elvárom, hogy az alattvalóink, a kevésbé fejlett népek részéről mi rómaiak részesüljünk kellő tiszteletben!

Idegen: Mindenki egy porszem csupán a világmindenségben, nevünk az évek múlásával feledésbe merül. Csak a legnagyobbak, a géniuszok emléke éli túl a nemzedékek folyamatos cseréjét. Csak a kiválasztottaknak adatik meg a több száz év utáni dicsőítés. Belőlük pedig kevés születik közénk. Akik azonban gaztetteik révén maradnak meg az emberek emlékezetében, jaj azoknak! Soha nem kerülnek isten színe elé, elismerő szóval soha nem illeti őket az utókor! Jobb az ilyesmit elkerülni. Minden ember legfontosabb küldetése, hogy a talentumát megbecsülje, bármilyen szereppel érkezett is erre a világra. Ne feledjétek soha, akkor sem, amikor jól megy dolgotok, hogy senki nem lehet császár alattvalók nélkül. Másrészt mindenkinek illeszkednie kell a közösségéhez és a körülményekhez. A szorgalom legyen a fő erényünk, és szeresük a földet, amellyel a teremtő megáldott bennünket. E szép vidéknek minden lakója boldog lehet, hogy bölcsőjét e szelíd dombok mentén ringatták.

Hunok (II. kép)

Római katona: Meneküljünk, fussunk! Nyomunkban vannak a hunok, e fenevad népség (*kiabál kétségbeesetten*).

Földi: Nemrég még azt mondtad, hogy Róma örök, a légiókat nem lehet megsemmisíteni. Mi történt most veletek, hogy ekkora a zűrzavar? (*Valamennyire kárörvendően*)

Római katona: Te is római féle vagy, rohanj innen, ha életben akarsz maradni! A kutya-fejű tatárok serege mindent elpusztít, ami elébe kerül. Róma kell nekik, pedig eddig csak pocsolyát láttak. Megszámálhatatlanul sokan vannak és vérszomjasak (*ijedten magyarázza hadonászva*).

Földi: Ne gyalázd őket, barátom, mert ők sem különbek a többi érkezőnél. Minden nép a másik leigázására építi jövőjét. Miért vonatkozna más a hunokra?! Szokatlan harci sajátosságai vannak, az igaz! Úgy ülnek a lovon, és közben hadakoznak, hogy ehhez hasonlót soha nem láttam. Az érvényes civilizációs értékrend szerint kevésbé fejlettek a rómaiaknál. Nem nőhetett ki közülük olyan kiválóság, mint Cicero vagy Seneca, hiszen eddig a természeti

népek nyugodt világát éltek. De bizonyára oka volt annak, hogy elhagyták szállásterületüket, és nyugat felé indultak. És nem ők az egyetlenek, mert mögöttük még követelőzőbb népek nyomulnak nyugatra!

Római katona: (*ingerülten*) Te védeni próbálsz ezt a barbár népet? Ezek elpusztítanak mindent, amit mi létrehozunk! Te mégis magyarázni próbálsz öldökléseik létjogosultságát? Ez örület!

Földi: Nyugodjál meg, barátom! Ők sem különböznek sokban a többi néptől. Talán természetük más, és arcvonásaik sajátosak, ám őket is a szebb élet reménye vezérli. Emlékezzünk vissza, hogy Róma milyen módon terjesztette ki hatalmát a világra? Talán hadvezérei kikérték a leigázott népek véleményét vagy demokratikus párbeszédet folytattak a görög városállamokkal?

Római katona: Az más! Mi ezen a világrészen bontakoztunk ki, és a civilizációt juttatjuk el minden földrészre. A kettőt nem lehet összehasonlítani!

Földi: Róma szempontjából nehezen, de Hispánia, Júdea és főképpen a görögök nézetéből annál inkább! Én sem örvendek e zűrzavaros helyzetnek, azonban tudomásul kell venni, hogy azt kapjuk most büntetésül, amit másokkal szemben, mint hódítók, hozománynak szántunk. Az pedig közismert, hogy minden hozománynak nem örül az ember! A pofont ősidők óta sokkal fájóbb kapni, mint azt más orcáján elcsattantani!

Római katona (*ijedten ordítva*): Ne elmélkedj tovább! Ezek már itt vannak. Mi lesz most velünk? Hol van a lándzsám?

Földi: A lándzsa nem sokat ér tíz vagy száz hun harcossal szemben. Be kell látni, hogy a történelem kereke megállíthatatlan! Népek és nemzetek, civilizációk és közösségek váltják egymást a földi mulandóság színpadán. A vihar ellen gyengének bizonyul az ember, és a túlerővel szemben nem lehet győztesként kikerülni (*hirtelen elhallgat, mert egy ismeretlen, gyönyörű nő, díszes öltözékben, két másik társaságában megjelenik a színpadon*).

Római katona: Ez egy hun asszony, feltehetően a javából (*kiáltja gúnyosan*)! Mit képzeltek, hogy csak így elfoglaljátok a birodalmunkat? Ha már elem kerültél, akkor hadd élvezze még egyszer a testem a nőiesség édes gyümölcsét! Egy asszonnyal csak elbírok (*feléje rontva ordítja*).

Földi (*a római katonához ugrik*): Megbolondultál?! Inkább tudjuk meg, hogy ki ő? Civilizációról beszélsz, egy asszonnyal szemben pedig úgy viselkedsz, mint egy fenevad?

Kerka (*határozottan szólal meg, nem mutatja jelét félelemnek*): A Föld mindenkié! Valamennyi nép keresi a helyét a fénylő nap alatt. Sokszor egymásnak esünk a honkeresés során, mert nem látunk más kiutat. Szállásterületünkről minket is elűztek, falvainkat felégették, lerombolták. Földönfutóvá tették a hunok népét. Én nem voltam híve annak, hogy errefelé folyamodjunk. Kényszerhelyzetben, sebzetten mindnyájan követünk el hibát is.

Római katona (*bosszúsan*): Ki vagy te, hogy megmagyarázod a gaztetteiteket? Egy vad nép erkölcstelen nőténye egy római előtt boruljon térdre!

Földi: Római katonához ez nem illik! A goromba és illetlen szavakért elnézést kell kérned (*mondta szemrehányóan, majd az asszonyhoz fordult*). Hogy hívják szépségedet, és hogy kerültél ide a sereg elé?

Kerka: Folyamatosan a fősereg mögött közlekedtünk. Úgy látszik eltévedtem. Hibáztam. A szép táj elragadott, varázslatosnak találtam ezt a ligetes vidéket és ezeket a lankákat.

Római katona: Felelj most már végre, hogy ki vagy!

Kerka királyné: Kerka vagyok, Attila, hun király hitvese.

Római katona (*felcsillanó szemekkel*): Tűszul ejtelek! Csak akkor engedlek el, ha majd a hun sereg visszavonul (*közben lándzsáját a nő mellének szegezi*). Nagy áldozatot teszek az örök városért, Rómáért! A szenátus kitüntet érte!

Földi: Ne bolondozzál! Engedd el az asszonyt! Csak véletlenül tévedt ide, mert őt is lenyűgözte a vidékünk szépsége (*mondta határozottan*).

Római katona: Te nekem nem parancsolsz! Követelem, hogy küldj futárt a légióparancsnokért. Azonnal jöjjön ide! Meghálálja a tettemet, mert e nagy vad elejtésével én dönthetem el a csatát (*mondja öntelten*).

Földi: Becsvágyad égbekiáltó! Már itt zajlik az öldöklés a közelben. Engedd el ezt a nőt, és rohanjunk innen, amíg nem késő. Ismerek biztonságos búvóhelyet a szőlőkertben.

Római katona: Te megőrültél! Engedjem el a hun királynét? Akkora balgaságot senki nem követne el! Itt az alkalom, hogy felvigyék az istenek a dolgomat. Még a nagy császár színe elé kerülhetek. Róma egyik gazdagabb patríciusa leszek majd valamikor. Akkor majd elvárom, hogy ilyen szép rabszolganők táncoljanak előttem! A leleményes ember a tragédiából kovácsol dicsőséget! (*cinikusan nevet*)

Földi: A balga ember azonban mindent tönkre tesz!

Hun katonák jelennek meg a színen. Tolongásra kerül sor, majd az egyik hun megragadja a római katona karját. A kedvezőtlen helyzetbe került római katona a lándzsáját Kerka királynéba döfi. A nő felsikolt, a hang másodpercekig visszhangzik. Általános öldöklés veszi kezdetét, majd valamennyi szereplő, az Idegen kivételével, a földre zuhan. Ott hevernek mindnyájan, csak a Földi marad ülve.

Földi: Mennyire kértem a szerencsétlent, de sajnos nem hallgatott rám. Minden tönkrement, mindennek vége! Mennyi ártatlan ember pusztult el, és még mennyinek a vére festi majd vörösre ezt az istenverte vidéket. Kerka királyné sikolya örökké kísérteni fog ezen tájon!

Idegen: (*visszhangozva*) Aki kapzsi, pórul jár! Az örökérvényű igazság most is beigazolódott. Nincs olyan erős hatalom, amelyet a belső széthúzás, a farizeusi kapzsiság és az emberi gonoszság tönkre ne tegyen! A nagy Római birodalomnak vége szakadt, a hunok is elvesztek a történelem kódos utjain. Új népek, új eszmék jelentek meg a múlt romjain. Földi, te becsületes ember vagy. Szundítsál néhány évszázadot, majd felébresztelek. A külsőd megváltozik. Anyanyelved is változik, de honszereteted és a szíved marad a régi. Ez óriási kincs! Ilyen szilárd alapra lehet csak jövőt építeni!

Szlávok (III. kép)

Földi (*eleinte szomorúan, majd egyre hevesebben*): Sok vér öntözte e földet! Mennyi ártatlan ember pusztult el mások hatalomvágya miatt! Gazfickó vezérek leigázott rabszolgáik kezébe fegyvert tuszkoltak, eszközként felhasználva őket gattetteikre. A csillogó fegyvereket és a paripákat jobban féltették, mint alattvalóik életét. Számukra csupán hús-vér pajzs volt min-

den szerencsétlen ember! Termékeny lehet e föld, amelyből évezredek után is megalázott emberek csontjait fordítja ki az eke? *(néhány másodperc gondolkodás után)* Nem, mégsem az! Átkozott ez a föld, átkozott ez a táj, ez a szép vidék! *(majd bánkódva az elmondottak miatt higgadtan folytatja)* Dehogy! Mégsem átkozott! Nem minősülhet kapzsi hordák elvetemült vezéreinek megpecsételt, előítéletekkel terhelt, kárhoztatott szigetévé. Megváltozhat a legvadabb ember is, ha ki tudjuk belőle hívni a lélek ősi, szent értékeit. Senki sem gonosz-ként sír e világra, mindenki szeplőtelennek, büntelennek születik. A mi kapzsiságunk és hatalomvágyunk ferdíti el a jellemét. Mi idézzük elő a gonosz elhatalmasodását benne. Ha változtatni akarunk, először magunknak kell megváltozni! *(néhány másodperc szünet utána folytatja)* Szent hely ez, szent hely a javából! Bár isten lesújtott e tájra, évszázadok során kárhoztatta, megbüntette népét, mint egykor Szodomát és Gomorát, de a föld szüzi mivoltát meghagyta. A később érkező népek szelídebbek, mint az átvonuló, Róma iránti ábrándokat úzó hordák voltak. Mostanra már ők is megnyugodtak és elvegyültek közöttünk. Ez a hely szellemének köszönhető. Annyira szent ez a hely, hogy templomot kell itt építeni!

Számo, szláv ember: Úgy látom meglehetősen gyéren lakott ez a táj. A földje azonban termékeny. Az Alpok vidéke a szemnek gyönyörű, de nem terem ott meg semmi. A sziklás bércek alatt hamar felkopik az ember álla. Itt is sátrat kell vernünk! Számo a nevem. Egy vagyok a szlávok közül, és egy a köreinkben gyakori nevet viselők közül. *(kezet nyújt Földinek)*

Földi: Isten hozott benneteket! Mi befogadunk mindenkit, aki becsülettel szándékkal érkezik. Elférünk sokan e lankák alatt, ha testvérként tekintünk egymásra. Ha gonosz szándék vezérel titeket, ha bántani merészeltek minket, mindnyájan pórul járunk. Neves volt egykoron ez a hely, de a gyűlölködés folyton pusztította. A régi szentély is elpusztult. Itt az ideje, hogy együtt építsünk istennek házat. Emeljetez templomot keresztény istenünknek, hogy együtt tisztelhesük a Mindenhatót.

Számo: Alig hiszek a fülemnek, hogy ennyire jó emberek is élnek még ezen a földön. Végigkalandoztuk az elmúlt két-három századot, és mindenütt csak a háború dúlt. Az öldöklés teremtett érvényt hol az egyik, hol a másik félnek. Sokszor csak felégetett kalibákat és meggyilkolt embereket találtunk. Aztán íme a meglepetés: e szép vidéken egy jó ember vár ránk. *(mondja örvendve)*

Földi: Nem vagyok én jóember, egyszerűen csak ember szeretnék lenni. Aki megbecsül másokat, és akit megbecsülnek! Ez hiányzik e népek vándorlásától visszhangzó tájon.

Számo: Építünk itt templomot, újraépítjük ezt a várost. A környéken földet művelünk, és boldogulhat itt a mi népünk is. Az ősidők óta itt élők, a germán származásuk, a mi szláv közösségünk és az utánunk érkezők is.

(Építkezés zaja hallatszik, zenei betétekkel vegyülve. Több személy szerszámmal, épületfát ábrázoló tárgyakkal jár-kezel a színpadon. Majd megjelenik egy püspök.)

Püspök: Dominus vobiscum! *(énekli latinul, majd a nép válaszol: Et cum spiritu tuo!)* Én, Liupram, Salzburg püspöke, Isten dicsőségének jegyében megáldom e templomot Lindolveschiricum, vagy ha úgy jobban értitek, Lindau városában. Az isten háza szolgáljon mennyei urunk dicsőítésére és mindnyájatok lelki üdvösségére. Sokféle nyelvet beszéltek, de az úr parancsait megértitek. Legyetek az ő tisztelői és példamutató követői! *(korai középkori ének közepette a püspök távozik)*

Földi: Számo testvérem, nélkületek mi már nehezen tudtunk volna ilyen pompás építményt alkotni. Köszönjük nektek, hogy segítettetek.

Számo: Amikor megérkeztünk, nem hittem, hogy barátokra lelünk bennetek. Azt gondoltam, hogy valamiféle avar ivadék vagytok. Amikor megláttalak téged, megijedtem, pedig gyávának senki sem ismer.

Földi: Avarok is jöttek ide előttetek néhányan. Azt mondták, hogy eltévedtek. Mi őket is befogadtuk, és itt élnek közöttünk, bennünk.

Számo: De ők a hunok utódai, akiktől még mindig rettegnek a népek (*mondja kételkedően*).

Földi: Az csupán előítélet. Minden népben vannak jók és rosszak. A mi Istenünk szemében megfogadásunkkor mind egyformák vagyunk. Megférünk békében egymás mellett, ha tiszteljük a vidék hagyományát, és elfogadjuk különbségeinket. Éltek itt már a kőkorszakban is emberek, akiknek értékei bennünk letek folytonosságra. Voltunk a nagy római birodalom provinciájának a része, az akkor felhalmozott szellemi és anyagi javak is itt vannak közöttünk, bennünk. Mi éltetjük tovább azokat. Majd jöttek a hunok, a germánok, a longobárdok, a gepidák, az avarok és mások, és mindenki hozott valamit a közös oltárra. Arra azonban vigyázni kell, hogy le tudjuk választani a szemről a pelyvát. Az igazi javakat, az értéket kell megörökíteni, mert azt kell átadni az utókornak. A gyűlölködést mélyre ássuk el a föld testébe, hogy onnan ki ne törhessen soha! A kapu előtt várakozókat beengedjük, ha becsületes szándékkal érkeznek, és nem rombolni, hanem alkotni akarnak. Kölcsönösen tanulunk egymástól. Úgy alakul a mi együttlétünk, hogy kezdetben elviseljük, majd megszeretjük a másikat. Ezt az életformát senkinek nincs joga elkótyavetyélni!

Számo: Boldog vagyok, mert bölcs és jó lelkű emberekre leltünk! Ahogy hallgattalak, rögvest fölismertem, hogy az itt tapasztalt bölcsesség volt számunkra a vonzóerő, ami miatt elindultunk ősi földjeinkről. Eleinte azt gondoltuk, hogy csak földet, szilárd szálláshelyet kell keríteni a híres Róma közelében. Most már belátom, hogy az emberi bölcsesség és a leleményesség tesz ki a tájat élhetővé, értékké. Kötelességünk, hogy kiirtsuk magunkból vad ösztöneinket, és igazi testvéreinknek fogadjunk el benneteket, hogy békében élhessünk egymás mellett. Ennek jeléül ültessünk fákat, hársat és tölgyet, hogy majd dús koronáik árnyékában utódaink tudjanak ünnepelni, pihenni és örülni egymásnak!

Idegen: Több szokás és beszédnyelv honol ezen a tájon. Már csak a dombok és a völgyek, a közeli folyó és a patakok emlékeznek a népvándorlás idején zajló harcokra, a megannyi kiontott vérré. A csatazaj alig visszhangzik az egykor szőlőben gazdag, mostanra elbozótosodott dombokon. A túléléshez szükséges gabona azonban még terem bőségesen a közeli szántóföldeken. Az új évezred új társadalmi formát és szokásokat igényel. A felhalmozott értékeket és a vidék ismérveit, hagyományait azonban szilárdan őrizni és ápolni kell.

Magyarok (IV. kép)

Vérbulcsu (*A honfoglalás korának egyik meghatározó, a Balatontól nyugatra terjedő vidéket is felügyelő nemzetségfőjét, valamint annak későbbi leszármazottjait megtestesítő személy*):

Sokat vándoroltunk és harcoltunk, hosszan kerestük az új hazát, míg e medencében végre nyugodtabb hajlékra leltünk. Élünk a kazárok földjén, Levédiában és Etelközben, de

sehol nem volt ennyire kedvező légkör, mint errefelé. Több évtizedig rettegésben tartottuk Európát, lóhátról ontott nyílveszőink jeles uralkodók javára döntöttek el nagy csatákat. A kezdetben szörnyűségeket követtünk el, és durvaságból sem volt hiány, amire utólag nem vagyunk büszkéek. A hazakeresés nekünk sem, másoknak sem sikerült békésen; a különbség legfeljebb annyi, hogy a népvándoroló népek közül mi érkeztünk legkésőbb, ezért a mi túlkapásainkra jobban emlékeznek. Már nagyon régen, bő két évszázada teljesen felhagytunk a hódító harcokkal. Az Alpokig terjeszkedünk, nyugatabbra azóta csak barátkozni, kirándulni járunk.

Földi: Isten nevében és a barátságunk reményében köszöntelek! A világnak e szeglete mindenkinék tetszik.

Vérbulcsu: Elégedettek vagyunk, hogy őseink Árpád vezérletével ezen a szép vidéken verték fel sátraikat. Erőteljes ellenállással a Kárpát-medencében alig találkoztunk, ezért úgy alapíthattunk államot, hogy nem kellett egyetlen idegen államszerkezetet sem szétzúzni. Csupán a kisebb, törzsi jellegű ellenállást kellett esetenként felszámolni. Szerencsére elég békésen alakult a viszonyunk a korábban itt élőkkel. Akkoriban afféle interregnum fogadott itt bennünket. A letelepedés után aztán a magyarságon belüli ellentéteket kellett rendezni, ami sokszor testvérháborúba torkolt.

Földi: Megtapasztaltunk abból néhányat. Nincs innen messzire az Oltár-kút, amely azért kapta a nevét, mert a honfoglaló magyarok egyik csoportja évekig nem volt hajlandó megkeresztelkedni. Az egyik domb menti forrásvíznél, amit manapság kútként használnak, a táltos – bujdosva – megható szertartásokkal buzdította pártolóit az ősi isten tiszteletére. Ma már csak az Oltár-kút mentén áldozatot bemutatók emléke maradt meg, no meg néhány lidérc-látomás, amit a borainkból a kelleténél nagyobb mértékben fogyasztók néha emlegetnek (*mosolyogva*).

Vérbulcsu: Az első itt eltöltött század nehéz volt, azonban fontos annak megalapozására, hogy az utána következőkben szilárd, megbecsült ország kovácsolódjon össze. Nagy elismerést jelent számunkra, hogy az itt élő népek ránk bízta a Kárpát-medence keresztény államának a megszervezését.

Földi: Más istenek nevében jöttetek annak idején, és hatalmas sereggel. Akik nem ismertek benneteket, féltek tőletek. Nyelveteket nem értették, ami növelte a veletek szembeni bizonytalanságot. Ősi igazság, hogy attól félünk a legjobban, amit vagy akit nem ismerünk. Olyankor gyakorta ellenségképet formálunk az ismeretlenről, ahelyett, hogy a megismerésére törekednénk. Így volt ez, és lesz örökké az öreg Európában! A szűkebb pátriánk szerencsére e tekintetben más. Harmonikusabb vidék ez, mint a többi táj, mert itt gyorsabban barátkozunk. Hamar felismertük, hogy ti is hozzánk hasonlóak vagytok, és egy-két évszázad egységes közösséggé kovácsolt bennünket. Anyanyelvünket mindnyájan megőriztük, de hasonlóak már a szokásaink és a vallásunk. Becsüllek téged testvérem, akiben immár barátot látok, és nem az egykor félelmetes Vérbulcsu nemzetség leszármazottját.

Vérbulcsu: Bámulatos a táj, ahol úgy élhetünk egymás mellett, hogy más nyelvet beszélünk, mégis értjük egymást. Pogányként jöttük hozzátok, de megértettük a küldetésünk lényegét. Nem erőszakoltuk rátok ősi szokásainkat, pedig nagyon ragaszkodtunk apáink örökségéhez. Kiegészítettük, színesítettük e vidék korábbi életformáját. Megkeresztelkedtünk és elfogadtuk a vén kontinens értékrendjét, mert beláttuk, amint az előttünk érkező népek is, hogy mi jöttünk ide más tájról. Nekünk kell alkalmazkodni! A Mura mentén tapasztalt

szeretet és kölcsönös tisztelet nagyon tetszik nekünk! Ilyen vidékek jelenítik meg Európa egyedi arculatát, ezért az ilyen közeget védeni, becsülni kell! Csak így maradhat e táj változása során is eredeti és eredetiségében változó.

Földi: Bölcsen szólsz, barátom! A nyelvi sokszínűség és a kölcsönös tisztelet a legnagyobb értékeink! Államok jönnek, országok mennek, újak születnek és nagy hagyománnyal rendelkezők szűnnek meg, de e vidék sok-sok nemzedéke teremtette ismérveit azokat, ha ápoljuk, és nemesítjük azt. Vannak, akikre felnézhetünk, akiket követhetünk. Szent István király géniusz volt, aki gyorsan felismerte az előnyös helyzetet. Ne legyünk restek, tiszteljük emlékéit és művét! A nagy király megértette, hogy a másság elfogadása és tisztelete nélkül nincs túlélés a Kárpát-medencében, ami által a legszentebb nemzeti értékeinket is megőrizzük.

Hahold (bejön): Már egy ideje hallgattalak benneteket. Minden igaz, ami a párbeszéd során elhangzott. Ilyen környezetbe, jóra való emberek közé, boldogság érkezik. Köszönettel tartozom Szent Istvánnak és Szent Lászlónak, és főképpen az első magyar király azonos nevű utódjának, hogy a szolgálatomért e szép vidékkel ajándékozott meg.

Földi: Te vagy ezek szerint Hahold, a vidék új földesura. *(megállapítja)*. Tisztelőid leszünk, és szolgálni fogjuk házaid népét! Ezentúl te tehetsz legtöbbet e vidékért.

Hahold: Mindent megteszek azért, hogy hű fia legyek e hazának és városunknak.

A színpadon lévő szereplők karjaikat egymás vállára helyezik, kört alkotnak, és lassú keringőt lejtenek. Középkori zene hallatszik, miközben a befűjt ködpára homályossá alakítja a teret. Kb. egy perc után kiválik a körből az Idegen.

Bánffyak (V. kép)

Idegen (krónikáismertetés-jellegűen olvas egy papírtekercsről, lassú ütemben): A Hahold nemzetség beváltotta a hozzá fűzött reményeket. Megszilárdult a zalai végeken, a család folyamatosan erősödött és terebélyesedett. Már az Árpád-házi királyok korában a nyugat-pannoni táj meghatározó nemesi családjává léptek elő. Még gyorsabb ütemű kapaszkodásra, amely később a királyság államszerkezetének a csúcsáig ért, az Anjouk uralkodása kínált lehetőséget. Alsórendű főurai nem tétováztak, amikor annak érdekében határozott lépéseket kellett megtenni. Károly Róbert és Nagy Lajos hűségesei voltak, fontos harcokban jeleskedtek, amiért nem maradt el a jutalom. A legtekintélyesebb főúri családok között találjuk őket már a 14. század közepén, ami a legmagasabb állami méltóságok betöltésére jogosította fel őket. Pohárnokmesterek, ajtónállómesterek, tárnokmesterek és országbírók kerültek ki közülük. A zalai főispán tiszteit többször ők töltötték be, de a rangos szlavón-horvát báni címet is több ízben viselték. Későbbi családnevük éppen e fontos méltósággal függ össze. I. Alsórendű Miklós bán után utódai büszkén viselték a bán-fia szópárosból képzett Bánffy nevet egészen a 17. század közepéig.

Földi (emelkedett hangon): Nagy Lajos király vásártartási joggal ruházott fel bennünket. És nem akármilyen! Budával azonos szintű vásáraink vannak. Ennek köszönhető, hogy vasi, stájerországi, varasdi és Balaton-felvidéki kereskedők, kézművesek rendszeresen megfordulnak városunkban. A velük szőtt ismeretek és barátságok minket is más vidékek meg-

ismerésére serkentenek. A Bánffyak széles látóköre, folyamatos közreműködése az ország arisztokráciájával szeretett vidékünk öregbítését szolgálja. Bármelyik országos vagy megyei tisztség jutott tekintetes urainknak az elmúlt évszázadban, a Bánffyak mindig Alsólendvát tekintették otthonuknak, és ide jártak haza! De nem csak ők tartózkodnak itt szívesen, királyok és más előkelő urak úgyszintén rendszeres vendégei a pompázó várban rendezett ünnepeknek, lakomáknak. Az alsólendvai Bánffyak meghívását nem illő visszautasítani, és olyan ostobaságot senki nem követ el. A tágabb környék legtekintélyesebb családjaiból, a Nádasdyaktól, a Zrínyiektől, a Zichyeektől vagy éppen az Országh nemzetiségéből kerülnek mindig ide a szebbnél-szebb arák és nagyasszonyok.

Tibrili – *Mátyás király udvari bolondja (ugrándozva, kacagva beszalad):* A nagyasszonyról fecsegték? Mi tagadás, szívesebben nézném őt naphosszat, mintsem benneteket akárcsak néhány pillanatig (*még hangosabban nevet, majd hirtelen elhallgat*). Okosabb az ilyesmit elhallgatni. Nagyurak féltett kincsei után ne nyúljon arra méltatlan alattvaló! Ne is tekintsen feléje!

Földi: Miről beszélsz te? Ki ne nyúljon mi után? Mi csak nagyurunk és a Bánffy nemzetség érdemeiről beszélgettünk. Ki vagy te, és kinek szolgálsz?

Tibrili (*hencegősen*): Tibrili vagyok, éppen a nagy vadászatról indultam vissza a várba. A valamirevaló emberek megismernek, még ha nem is csörgedezik bennem nemesi vér.

Földi (*megleپődvé, majd bizonytalanul magyarázkodik*): Tibrili?! Csak nem a fenséges Mátyás király udvari bolondját tisztelhetjük kegyelmedben? Elnézést kérek tudatlanságomért, de én csak egy egyszerű kereskedőféle vagyok.

Tibrili: Ne törődj vele, nem vagyok érzékeny természetű. Egy bolondhoz nem illik az olyasmi. A dölyfös kolozsvári bíró és a zempléni ispán sem ismertek fel, amit azonban én sem hagytam annyiban, mert tőlük viszont elvártam volna. Meg is fizették az árát! És persze annak is, hogy méltatlanul bántak alattvalóikkal, amire Mátyás urunk rendkívül érzékeny. Ami a szerénységemet illeti, mi tagadás, nagy áldással jutalmazott meg engem a teremтő, hogy korunk legnagyobb uralkodója közelébe engedett (*ismételten hangosan felkacag*).

Földi: Örvendek a szerencsének, hogy így véletlenül összetalálkoztunk.

Tibrili: Kellemes emberek vagytok, szívesen elviccelődnék veletek hosszabb ideig, de fel kell rugatnom gyorslábú lovammal a várba Bánffy uramhoz.

Földi: Talán csak nem őfelsége, a király tisztel meg ismét bennünket látogatásával?

Tibrili: Nem jövő időben kell arról beszélni, mert ő már itt is van. Az este megérkeztünk, és a várúr, valamint a bájos szépségű nagyasszony vendégszeretetét élveztük. Éppen a nagyasszony miatt sietős most a dolgom, mert nem messzire innen, egy vízforrás közelében ólálkodó vadkan támadt rá.

Földi (*kétségbeesve*): Igazat beszélsz vagy viccelődsz velünk? Ez nem tréfa, siessünk a segítségére a szerencsétlennek!

Tibrili (*megragadja a szaladásra készülő Földi karját*): Megállj, hékás, annyira azonban nem kell sietni. Mielőtt még tragédia történt volna, az én uram, Mátyás király, már hőstettet hajtott végre. Végzett a vadállattal, és most a nagyasszony segítségére van a karján szenvedett kisebb seb orvoslásánál (*csintalan mosollyal magyarázza*).

Földi: Akkor mihamarabb vidd meg a hírt a várúrnak, mivel ezek szerint ő nem volt ott.

Tibrili: Bánffy uram reggel velünk együtt indult vadászatra, mivel már idősödő ember, hamar elfáradt és visszatért a várba.

Földi: Érdekes, hogy a nagyasszony is elkísérte férje-urát. Tudtommal korábban nem vett részt vadászatokon (*jegyzi meg csodálkozva*).

Tibrili: Nem csak a férje-ura kedvéért csatlakozott hozzánk. Az én uram úgy szeret vadászni, hogy a kíséretében csinos hölgszemélyek vannak. Az gyakran szerencsét hoz neki nagy vadak elejtésénél. Ez ma is beigazolódott. Furfangos ember ám a mi nagy királyunk, egy nagy vad elejtésével rendszerint nem éri be. Most is azzal a paranccsal indított útnak, hogy vigyék hírt a balesetről Bánffy uramnak, de ne törjem a lábam sietségemben, mert a rosszon már túl vagyunk, a többit pedig minek elsietni (*mondta mosolyogva*).

Földi: Értem. Azaz jobban járok veled, ha mégsem értem. Ahogy az imént említetted, nagy urak dolgai nem tartoznak a pórnépre. A szerepek felismerése törvényszerű ezen a széles-huzatos vidéken. Csak a ránk tartozót szabad kiragadni a fölénk zúduló híradatból, a többit, a számunkra elérhetetlent és érthetlent, el kell engedni a fülünk mellett. Úgy maradhattunk meg évezredek óta ezen a tájon, hogy mindig azt tiszteltük úrban és a népben, ami az erénye volt, és amivel gazdagítani tudta értékeinket. Aki másképpen cselekedett, annak már a nevét sem ismerjük.

Fokozatosan elsötétül a színtér, csak egy fénysugár világít rá az Idegenre.

Idegen: A Bánffyak felírták Alsólendva nevét a pannon táj térképére. Felépült a város, kibontakozott gazdasági élete, kereskedelme és műveltsége. Átáluk a város a tágabb Mura mente szellemi-kulturális központjává fejlődött. A főúri udvar művelt tanítómesterek kedvelt állomása volt. A reformáció idején, a Hoffhalter nyomdászcsalád által működtetett nyomdában, vallási tartalmú, magyar nyelvű könyvek láttak napvilágot, amelyek alkotója a széles látókörű, hetési-göcseji hangzású, zamatos nyelven író Kultsár György prédikátor volt.

Törökök (VI. kép)

Földi (*aggódva*): Uram, főispán uram, nagy veszély fenyegeti városunkat!

Bánffy Kristóf (*higgadtan*): Megszoktuk már a török csapatok portyázását. Mióta elesett Kanizsa, megnyílt az út Bécs irányába. Kalandor és komolyan szervezett katonai alakulatok egyaránt próbálkoznak. Nem féltém én magunkat, mert mi a hazánkat, közös otthonunkat, a vallásunkat és a civilizált világ értékeit védjük, valamint a gyermekeinket és asszonyainkat.

Földi: Csakhogy ebben az esztendőben már visszavertünk egy nagy ostromot, és fogytán van az erőnk. Az úr 1603. esztendeje úgy látszik rendkívül nehéz lesz, mert Letenyét már elhagyta az erre tartó többezres hódító sereg. Újabb erősítés sajnos nem érkezett.

Bánffy Kristóf: Tőled várom a példamutató helytállást, mert a te családod – ahogy mondani szoktad – már ősidők óta városunk szilárd, tősgyökeres bástyája. Nem a megrongált várfalak döntik majd el a csatát, bár azokra is szükségünk lesz, hanem a mi leleményességünk és a szabadságért dobbanó szívünk (*határozottan*)!

Földi: Azért a király is küldhetett volna erősítést! Bánffy Kristóf mégsem akar ki, főképpen itt a megmaradt országrészben...

Bánffy Kristóf (*a szavába vág*): Három részre szakadt az ország! Nehéz ilyen körülmények

között cselekedni. A király Bécsért retteg, ezért mostanában minden erőt oda összpontosít. Legfeljebb amiatt imádkozik, hogy a maradék Magyarország minél hosszabban tudja állni a sarat. A rendi gyűlés nyújtott segítséget az elmúlt években, és a végvári státust is megkaptuk. Ehhez megfelelő mennyiségben lőszer és védősereg jár, aminek eddig sajnos csak a töredéke érkezett meg. Jelenleg mindössze nyolcszázan vagyunk, ha az ellenség megtevésztése céljából valamennyire felfelé kerekítem a várvédők létszámát (*mosolyog*). Másra nem számíthatunk, mint a Zrínyiekre, ha Csáktornyát elkerülné a támadás. Akkor a nemes lelkű barátom biztosan küld a segítségünkre edzett katonákat. Most a legfontosabb a városi polgárok és a környékbeli parasztok meggyőzése, hogy csatlakozzanak a védőkhöz. Okos emberek élnek errefelé, könnyen megértik, hogy ezúttal mindenki a saját házát, családját is védi. A fegyvert bizonyára rosszabbul forgatják, mint rutinos vitézeink, de felkészült várvédő hiányában a vasvilla szúrása és a kapa ütése fontos segítségnek bizonyulhat! Akit a természetes Vendel jobbágyunk kupán talál, az aligha sántul meg! (*mondja nevetve*) Eredj, és toborozzál, Földi! A szüretelők szakítsák meg a munkát, mert ha sikertelen lesz a védekezésünk, a bort amúgy is mások isszák meg helyettük.

Földi (*engedelmessége jeléül biccent, majd távozóban visszaszól*): Amit megtehetek, én megteszem.

A fény eltompul, a távolban kiáltások zaja (Allah akkbar stb.) és lőnyerítés hallatszik.

Török követ (*bejön, és meghajol Bánffy Kristóf előtt*): Bánffy főispán úr, engedélyével közvetítem nagyságos uram, Sinan Küprüli basa üzenetét.

Bánffy Kristóf (*mérgesen*): Ki vagy te?

Török követ: Juszuf a nevem. Janicsárból lett szpáhi voltam tegnapig, de elővigyázatlanságom miatt megvonták eddigi tisztségemet. Azért küldtek hozzád, hogy legyen esélyem visszanyerni feletteseim bizalmát.

Bánffy Kristóf: Aligha fog az sikerülni, mert már a főnököd tisztségénél füllentettél. Sinan Küprüli tegnap még csak aga volt, és te, bizonyára azzal a szándékkal, hogy rám ijesszél, basának nevezted őt. Azt hiszitek, hogy nem vagyunk tájékozottak a hódító sereg tisztjeiről? Tévedtek, mindent tudunk rólatok! Nincs szándékomban a törökkel üzengetni, a legkevésbé a jellemtelen agákkal.

Török követ: Ne haragudj rám, nagyságos uram, én azt a parancsot kaptam, hogy alakulatunk vezetőjét basának tituláljam. Nem tehettem mást, mert különben a fejemet vették volna.

Bánffy Kristóf: Hogy milyen üzenetet hoztál, nem érdekel. A hódítókkal nem tárgyalunk, és az utolsó csepp vérünkig küzdünk ellenetek! A legszívesebben felakasztatnád az első szomorúfűzre, annak jeléül, hogy errefelé a haza nem eladó. Alsólendvát egy török csapat sem tudta eddig elfoglalni. De nem mocskolom be a nevemet, mert ha kivégeztetnélek, akkor a ti embertelen módszerekhez nyúlnék. Mi keresztények vagyunk, és tanultunk a múltban elkövetett hibáinkból. Becsületes küzdelemben védjük meg a városunkat, évezredek során létrehozott értékeinket, és harc keretében végzünk veletek! Hogy veled mit kezd a felettesed, az a ti dolgotok. Most tűnj el a szemem elől!

Török követ (*letérdel a gróf előtt*): Nagyságos uram, esedezve kérem, hogy hallgasson meg! Az lett volna az én feladatomban, hogy megadásra bírjam Alsólendva urát, mert a mintegy

hatezer főt számláló török sereggel szemben nincs esélye. Sinan Küprüli könyörtelen, azonban mivel az elmúlt hetekben sok harcosát elveszítette, nem akar újabb mészárlásba bocsátkozni. Ezt a várat egyszerűen be akarja kebelezeni, lehetőleg veszteség nélkül, hogy mihamarabb csatlakozhasson a Bécs felé tartó főszereghez. Megadás esetén minden várvédő katonának biztosítja a szabad elvonulást, és a város polgárait békében hagyja. Legalábbis azt ígérte... Amennyiben nem tudom a nagyságos urat meggyőzni, az én életemnek vége.

Bánffy Kristóf: Akár én csapatom le a fejed annak jeléül, hogy a törökkel nincs alku, akár Küprüli végezteti el azt, végül is mindegy. Életed a mai nappal leáldozott. Részünkről kedvezőbb, hogy a török dolgát magatok rendezitek. Végezzén veled Küprüli! Annyit azonban még előtte mondj el neki, hogy Bánffy Kristóf jól kifente a kardját. A vár melletti völgyben akad még hely sok száz török koponyának, hogy az utókor joggal nevezze Csontosnak a dűlőt. A város alatti mocsár állatvilága is türelmetlenül várja a vízbe fulladt testek bomlását. Amint legutóbb is, most is derék vitézeink a megáradt patakok vízből keletkező mocsárba fullasztják benneteket. Mindezt elkerülhetitek, ha a vezetőtök visszafordulót parancsol, és meg sem áll Konstantinápolyig.

Török követ (tovább térdelve könyörög): Nem akarok Küprüli elé kerülni, végezzetek ti velem! Nagy hibát vétettem, mert elmondtam nekik, hogy felismertem a szülőfalumat Somogyban. Amikor megláttam gyermekkorom utcájának aprócska házait, tüstént visszaemlékeztem elhurcolásomra. Máig előttem lebeg a kép, amikor kiteptek anyám karjaiból, az édesapámat pedig leszúrták. Szörnyű volt! Aztán az ember sok esztendő távlatából valamennyire elfelejti a megalázást, főképpen ha kisgyermekként történt az vele. Amikor viszontláttam a szülőfalumat, rádöbbenem, hogy én a saját nemzetemet irtom a szülőföldemen egy idegen állam világhatalomra törő ábrándjaiért. Idegen istent szolgálom az helyett, akinek a nevében megkereszteltek. A jellememet átformálták, és most már inkább töröknek érzem magamat. Magyarul beszélni is egyre nehezebben tudok. (*sírva fakad*) Nem tudom, hogy ki vagyok én valójában, teljesen összezavarodtam. A szörnyű gyermekkori élmény mindent felkavart bennem. Küprüli mindezt felismerte, és szörnyen megharagudott rám.

Bánffy Kristóf (a közben megérkező Földihez fordulva): A nemjóját, ez a szerencsétlen a mi fajtánkból való, ha nem hazudik! Megérintett a története.

Földi: Valami azt súgja nekem, hogy nem hazudik. Ki tudja, a véreinkből, az itt élő népek gyermekeiből hányan támadják Európát úgy, hogy nem sejtik a származásukat? Ő annyiban szerencsés, vagy netán éppen azért szerencsétlen, hogy az elrablására visszaemlékszik. Amit átélt, nem irigylésre méltó! Itt az alkalom nagyságos uram, hogy bizonyítson! Fogadja be közénk, és egy jól képzett katonával többen leszünk. Azokon állhat bosszút, akik elrabolták őt és átformálták a személyiségét.

Bánffy Kristóf: Nehogy cselszövés legyen a dologban! Legyünk inkább óvatosak. Tömlöcbe vettem a mi Jósokunkat, amíg az ostrom tart. Előtte azonban kifaggatom, hogy valami hasznunk mégis legyen belőle! (*a „törökhöz” fordul*)

Mit mondtál az előbb, hogy hányan voltatok az alakulatban?

Török követ: Eleinte hatezren lehettünk, de sokan elesetek közülünk. Állítólag minden harmadik harcosunk már halott.

Bánffy Kristóf: Mióta szolgálsz Küprülinek?

Török követ: A tavasszal kerültem a fennhatósága alá, korábban Kis-Ázsiában tanyáztam.

Bánffy Kristóf: A teljes alakulatból hány embert ismertél meg az elmúlt hónapokban?

Török követ: Egyharmadának ismertem a nevét is, de a többségüket megismerném.

Bánffy Kristóf: Akkor a ti seregetek legfeljebb háromezer főt számlálhatott, és ha annak bő egyharmada kihullott, jelenleg nem lehettek többen ezernyolcszáznál!

Földi: A törököknél bevált módszer, hogy az ellenség megtévesztése céljából a valós létszám kétszeresét emlegetik. Ha csak másfél ezren vannak, sokkal könnyebb lesz a dolgunk. Két törökre egy magyar bőven elegendő!

Bánffy Kristóf: Ez a beszéd! Eszerint a mi létszámunk nyolcszáz körüli lehet, ha jól értelek, ami a képzett katonákat, a városbeli mesterembereket és a környékbeli parasztokat egyaránt magába foglalja?

Földi: Úgy van uram.

Bánffy Kristóf: Földi, küldjetez üzenetet a töröknek, hogy készen állunk a harcra. Mi a várunkat és a városunkat, a hitünket és a kultúránkat védjük azokkal szemben, akik ránk törtek, és a megsemmisítésünkre készülnek. A korábbi évszázadok jövevényeitől eltérően nem akarnak hozzánk alkalmazkodni, nem akarják közösen létrehozott értékeinket megismerni, elsajátítani. Ilyen vendégre nincs szükségünk, és harcolunk ellene az utolsó csepp vérig! Ezt a szerencsétlent pedig add át a porkolábnak! A várvédőket a tisztek sorakoztassák fel az eskütételre!

(Visszhangozva az eskütétel kezdeti szavai hallatszanak – Esküszöm az élő istenre, hogy Alsólendva várát megvédem... - aztán csatazaj, sikoltások egyvelege hallatszik. Füst és fényjáték járja be a színpadot, majd a zaj tompul és lassúbb aláfestés hallatszik. Utána minden elcsendesül, megnyugszik. A Földi marad a színen. Ül a színpad egyik oldalán. Az Idegen kilép a közönség elé.

Idegen: Bánffy Kristóf kiválóan megszervezte a vár védelmét. A török túlerővel szemben fényes győzelmet aratott. Az ellenség nagy része elpusztult, a többi futásnak eredt. Az ostrom során azonban a város és a vár óriási károsodást szenvedett. Az egykor pompás Bánffy-vár romhalmazzá változott. Szerencsére utána már erőteljesebben nem támadott a török. A 17. század közepére sajnos kihalt az alsólendvai Bánffy-dinasztia, a nyugati országrész történelmének egyik kiemelkedő, fejlődést és művészetet pártoló főúri családja, ami gátat emelt a város fejlődése elé. A rövid Nádasdy, majd az Esterházy fennhatóság idején a település és a környéke félreesett a társadalmi élet pezsgésétől. Alsólendva másodhegedűs szerepkörbe süllyedt, a térképeken a 19. század utolsó harmadáig alig jegyezték.

A színpad elsötétül, lassú ütemű, eseménytelen időszakot sejtető háttérzene hallatszik, amely 30-40 másodperc után intenzívbe megy át (például Smetana Vltava c. művének bevezető részlete, vagy ahhoz hasonló komolyzenei mű képzelhető el), amely átvezet a következő „képhez”.

Polgárok (VII. kép)

Idegen (a rá fókuszált fény fokozatosan erősödik, ő már közben kezdi mondani a szöveget): Két évszázad után jobbra fordult a helyzet. A dualizmus korában nagyszabású fejlődés vette kezdetét, amikor Alsólendva székhelye lett Zala vármegye egyik legnagyobb járásának, valamint a magyar kultúra fontos bástyája, és egyben a környező, eltérő nyelvet beszélő népek találkozásának meghatározó helyszíne a pannon tájegység nyugati peremén. A város tágabb környékén a magyar, a szlovén, a horvát és egyéb származású lakosság békében élt, a másság tiszteletének az örökségén.

(A jelenet helyszíne a Korona Szálló kávéháza, ahol néhányan társalognak, iszogatnak)

Földi: Nagy kár, hogy a Bánffyak kihalása utáni két évszázad kárba vészett. Lemaradtunk a fejlődésben, amit nehéz lesz pótolni, de talán korábbi történelmi örökségünk tanulságai és az új értékek befogadására hajlamos természetünk a segítségünkre lesz abban. Azt már észleljük, hogy valami megindult, az utóbbi években a helyzet sokat változott. Ennyi okos ember az elmúlt kétszáz esztendőben összesen nem akadt ebben a városban, mint azt manapság tapasztaljuk. Ez az, amiről folyton beszélek! Ezt eredményezi a mi elpusztíthatatlan milióink, ami a szemnek is gyönyöre és a talentumok örökforrása. Az itt élő népek szorgalma sem elvetendő, amit viszonzoz e táj, amikor a dolgos kéznek és az alkotó elmének kenyeret ad.

Dervarics (aljárásbíró): Te a legjobban tudod, hogy mi zajlik itt, Földi. A história szerint a környék legtöbbszörösebb famíliájának a sarja vagy. Azonban azt se felejtjük, hogy az új lendületet a forradalom hozta. 1848 olyan esemény volt a történelmünkben, amire az utókor büszke lesz.

Földi (*elismerően*): Egyetérték! Ahhoz neked, Dervarics uram, nagyon sok közöd volt, érdemeid elvitathatatlanok!

Dervarics: Talán nem szerénytelenség kijelenteni, hogy vittem valamire az életben. Jogot végeztem, anyanyelvi szinten beszélem a magyart, a szlovént, a horvátot és a német nyelveket, valamint a latint is bírom valamennyire. A több nyelv ismerete az itt élő értelmiség fontos előnye! A legbüszkébb mégis arra vagyok, hogy a forradalom idején Perczel Mór seregében harcolhattam. Akkor még nem sejtettük, ma már biztosan állíthatjuk, hogy az akkori bátor cselekedeteinkkel raktuk le az ország és e vidék polgárosodásának alapjait.

Földi: Bátor ember voltál te akkor, amikor életünket kockáztatni kellett a hazáért és haladásért. Néhányan ebből a városból is sajnos elesetek a szabadságharc idején (*állapítja meg szomorúan*).

Dervarics: Én alighanem a vakmerőségemnek köszönhetem, hogy életben maradtam. A fiatalágomból fakadt a merészségem, idősebb fejjel az ember már körültekintőbb lenne, ha hasonló helyzetbe kerülne. Bár ha a hazáról volna szó, most sem tudnék másképpen cselekedni! Akárcsak tegnap lett volna, pedig már több évtized elmúlt azóta, amikor 1848 szeptemberében ott álltunk Szerdahelynél az égő Mura-hídon a belatinci Gyika őrnaggyal. A fából készült hidat szurokkal bekentük, majd szalmával körültekertük, hogy porrá égjen. A feladat az volt, hogy megakadályozzuk a forradalom ellen forduló, a bécsi udvarral szövetséges Jellasics bán átkelését a Murán. Harci cselekményünk sikeres volt, bár délebbre a bán seregei átkeltek a folyón, és Pákozdig pusztítottak az országban. Decemberben, amikor már főhadnagyi rangban voltam, a hoticcai komp elsüllyesztését irányítottam a Murán. Bizonyos időre megállítottuk a stájerországi oldalról betörni szándékozó osztrák alakulatokat.

Földi: Megkésve ugyan, de a bécsi udvar felismerte, hogy csak a megbékülés és a haladó eszme lehet a jövő felé vezető út, amelyet a képzett polgárság formál és testesít meg. Ennek következménye, hogy ma a városban jelentős a különböző szellemi foglalkozásúak száma. Akadnak itt tanítók, jogászok, erdészmérnökök, pénzügyi szakemberek szép számban. Iparosból és tehetős mesteremberből pedig annál is több van (*jegyzi meg büszkén*).

Művész (*nagyvárosi – pesti – divatot sejtető öltözékben, csinos hölgy kíséretében érkezik a szín-*

re, azaz a kávéházba a mintegy harmincöt esztendőös férfi): Jó napot adjonisten az uraknak! (köszönt kedélyesen, és még mielőtt bárki viszonzhatta volna, folytatta.) Hadd köszöntsem önöket szülővárosomba látogatva azokkal a szavakkal, amelyeket kisgyermekkoromban kedves szomszédunktól, az egyik környékbeli faluból beköltözött szabómestertől naponta többször hallottam, amikor kuncsaft érkezett a műhelyébe.

Földi: Adjonisten! Mindkettőjüknek.

Művész: Jolánkát hadd mutassam be uraságotoknak, aki elkísért az utamra (a fiatal hölgy kicsit idegenkedve mosolyog). Talán majd egyszer a feleségem lesz, de ha másképpen történik, akkor sem bánkódunk e néhány napnyi kellemes együttlét miatt, ugye kicsi szentem (viccesen). A megyeszékhely volt az utam célja, ahol bőven akadt elintézni valóm, de ha már Zalában járok, gondoltam, végső ideje, hogy a szülővárosomat is meglátogassam. Elköltözésünk óta csak egyszer, még kamasz koromban jártam itt, ha jól emlékszem. Tudtommal a rokonságból élnek még néhányan, és talán emlékeznek még rám.

Dervarics: Isten hozta itthon, művész úr! Már hogyan tudnánk Önről, minden alsólendvai ódákat zeng a sikereiről! Ki ne hallana az ország egyik legnagyobb művészeről. Itt is olvasuk a fővárosi újságokat, és a mi hetilapunk, az Alsólendvai Híradó folyamatosan beszámol művész úr remekműveiről. Városunk nagyon büszke arra, hogy az egyik legkiválóbb alkotó ebben a közegben látta meg a napvilágot!

Földi: Főpincér, a legjobb borból hozzon az asztalra, az én számlámra! Nem mindennapi eseménynek vagyunk részesei. Ilyen neves ember társaságában csak ritkán találja magát földi halandó.

Művész: Számomra megtiszteltetés, hogy elismerik a munkámat! Aligha érdelek meg ilyen dicséretet. Nagyon restellem, hogy csak most tévedtem vissza ide, ahol a bölcsőmet ringatták. Mentségemre azt hozhatom csupán fel, hogy nagyon sokat gondolok erre a gyönyörű vidékre, a szép szőlőskertekre, ahol gyermekkoromban mindig szívesen szaladgáltam. És a kedves édesanyámra... (az utóbbi szomorúan mondja).

Dervarics: Emlékszem én rá, nagyszerű és leleményes hölgy volt. Nagyon korán meghalt szegény, de a művész úrra bizonyára nagy hatással lehetett?

Művész: Azt nem tudom megítélni, még nagyon fiatal voltam. De a gyönyörű vidék emléke mindig élt bennem! Ez az ősidők óta békében élő népcsoportok által lakott táj, ahol sárga búzamezők, mocsaras ligetek, megművelt domboldal, bükk- és berekfa-erdők váltják egymást, és ahonnan csupán egy hajításnyira hömpölyög a Mura, melynek örvényei mindig titokzatosságot rejtegettek számomra, bizonyára befolyással volt művészi érzékeim kibontakozására. A szép iránti vonzalom már itt kialakulhatott bennem, és utána könnyebben kereshettem annak a legtökéletesebben visszaadható módját.

Közben bort hoz a pincér és előkerül a cigányprímás is.

Földi: Íme itt van ez a kadarka, szőlőskertjeink kedvelt szőlőfajtájából kiperéselt nedű, talán méltó ital ahhoz, hogy koccintsunk vele a művész úr tiszteletére. A tokajival és a móri ezerjóval bizonyára nem versenghet, de mi azért nagyon szeretjük, mert színesebbé és hangulatosabbá varázsolja ünnepeinket. (Koccintanak) És ha már helyi jellegű bort iszunk, egy régi, Lendva-hegyen is kedvelt magyar nótát énekeljünk el a mi nagy művészünk tiszteletére. Húzd rá cigány, tudod azt, hogy „meztelen szájú övegöm, leveszem előtted a süvegem... (úgy

folytatódik: „így jár aki mindig bort iszik, míg a temetőbe nem viszik. Édes, kedves komám, kettőt kölykezett a kutyám, egyik pipa, a másik dohány, gyújts rá édes, kedves komám”...).

Dervarics: Ha már belemerültünk az éneklésbe, a Kossuth-nótát se hagyjuk ki, hiszen a művész úr oly szívesen alkot szobrokat a közelmúltbeli történelmünk tiszteletére (*elkezd a cigány játszani a Kossuth-nótát, a jelenlevők pedig énekelik*).

Művész: Bevallom, nagyon szeretek a forradalom és a szabadságharc motívumaiból, hőseiből meríteni. Mivel koromnál fogva a dicső eseményeket nem volt alkalmam élőben megtapasztalni, legalább ily módon vehessem ki abból a részemet (*jegyzi meg mosolyogva*). Bizonyára az sem véletlen, hogy a mi szeretett királynénkat oly szívesen formázom, mert sok köze volt ahhoz, hogy az egykor ellenséges császárból egyre kedveltebb magyar király lett. Nem tagadom, hogy a szépsége és a kedvessége is lenyűgöző.

Földi (*mosolyogva, bár észlelhető őszinteséggel*): Amikor majd nagyon ráér a művész úr, a szülővárosának is készíthet egy alkotást, például a híres főúri dinasztiaunk, a Bánffyak egyik kiemelkedő férfiújáról.

Művész: Ha isten is úgy akarja, talán majd annak is eljön az ideje. Ahhoz azonban arra is szükség lesz, hogy őrizze meg a lakosság az emléküket. Zavaros idők járnak manapság Európában. Egyre gyakrabban akad rá példa, hogy legszentebb értékeink, az állam tisztelete, a keresztény értékrend, a másság megbecsülése szélsőséges csoportok prédájává, martalékává válnak. Itt, a nyugati végeken, ahol a különböző népek évszázadok óta tisztelték egymást, hála istennek békesség és nyugalom van. Több tanult barátom azonban folyton arra figyelmeztet, hogy a Kárpát-medencében mindnyájan puskaporos hordón ülünk. Ezt nem vészjóslásnak szánom, csupán azt akarom nyomatékosítani, hogy tényleg szeretném szülővárosomnak megformálni a Bánffy-szobrot.

Cigányprímás (*közbeszól*): Azt én is meg szeretném érni! Ha szükség lesz rá, még modellt is állok valamelyik mellékszereplő, például egy, a várvédelemhez csatlakozó paraszt megformálásához, kezemben egy kapával. (*azt utánozta, hogy modell áll, a hegedűjét, amivel a kapát „helyettesítette, a jobb kezében magasra emelte*).

Művész (*mivel váratlan volt a „beszólás”, a művész a megszokottnál gorombábban, vulgáris szavakkal válaszolt*): A modelljeimet magam szoktam kiválasztani az arra alkalmas jelöltek közül! Nem vitatom, hogy zenélni jól tud kend, de jegyezze meg, hogy magyar ember ásót, kapát, tőkét, faszát a bal oldalán hordja. Elnézést kérek a tisztaságtól, főképpen tőled, kedvesem az illetlen szavakért (*a hölgyhöz fordulva mondja az utóbbit, és megcsókolja a kezét*), de amikor valaki rosszul használja a szerszámát, és modell szeretne lenni, nem tudom megállni, hogy ne pirongassam meg.

A jelenet hangos kacagással végződik.

Földi (VIII. kép)

Az utolsó, „fikciós” jelenet a mában történik, az eddigi szereplőkkel, akik közül néhányan egy asztalt körbeülnek, és kerekasztal-beszélgetés jelleggel elmélkednek, főképpen a 20. századról. Előttük okos-telefonok villognak, üzenetek érkeznek, amelyek foglalkoztatják őket...

Idegen (*nem a körben ül, hanem a színpad egyik szélén áll*): A gyors ütemű polgárosodásnak, amely a 19. és a 20. század fordulójára volt jellemző, az első világháború, valamint a térségre oktrojált, a Lendva-vidékre különösen szerencsétlenül ható politikai átrendeződés vetett véget. A mintegy ezeréves magyar államot a délszláv népek úgyszintén soknemzetiségű országa váltotta. Politikai és társadalmi szempontból gyökeresen megváltozott időszak vette kezdetét, amely a korábban kialakult, évszázadok során érlelődött együttélésre is kihatott, nemegyszer új konfliktusokkal tűzdelte meg azt. A második világháború az ellentéteket tovább fokozta, és a különböző társadalmi csoportok és etnikai közösségek testén nagy sebeket ejtett. Emberhez nem méltó események követték akkor egymást: a túlnyomórészt szlovén nemzetiségű telepések Sárvárra hurcolása, a zsidó lakosság zömének gázkamrákba küldése és megsemmisítése, valamint több mint félezer magyar nemzetiségű személy koncentrációs táborokba szállítása. Az utóbbi már a háború hivatalos befejezése után történt. Mindez három év leforgása alatt zajlott le. Utána érkezett a testvériség-egység zászlaja alatt hirdetett egypártrendszer, majd bő négy évtizeddel később a rendszerváltás. Az első, a szocialista éra, egyenlőséget hirdetett, a látszatot és formát dicsőítette, a gyakorlatban azonban minden másképpen történt. Jelképesen mindenki beleszólhatott a hatalomgyakorlásba, a jugoszláv típusú öngazgatási rendszer tucatjával hozta létre a társadalom bábszerveit, ténylegesen azonban minden a kommunista párt körében dőlt el. A másik, a rendszerváltás, teljes társadalmi átalakulást és demokratikus viszonyokat ígért, valójában azonban alig tudott kivetkőzni az előző rendszerek ideológiai és egyeduralmi köntöséből. Amellett a tőkenövelés vágya, valamint az abból fakadó profitközpontú, a társadalom zömét mellőző gazdasági érdek a korrupció csíráit és a szociális egyenlőtlenséget hintette el a rendszerváltást jobbra csak elméletben végrehajtó közegben. (*távozik a színről*)

Földi: Meggyőződésem volt, hogy a mintegy kétezer esztendő során, különböző társadalmi rendszerek keretében felhalmozódott tapasztalat és kölcsönös alkalmazkodás után nem romolhat e térség legnagyobb értéke, az emberarcú együttélés nemes formája. Elvártam, hogy bővülni, gazdagodni fog e fontos emberi érték, hiszen a társadalom tudásszintje óriásit fejlődött. Az elmúlt száz esztendőben tapasztaltak azonban elége elbizonytalanítottak! Hiába ez a nagy technikai fejlődés, ha a lelkünk mélyéig nem jutnak el a különböző üzenetek és a markunkban szorongatott szerkezetben rejlő enciklopédiák tanulságai (*a kezében forgatja a készüléket*)!

Tibrili (*mosolygósan adja elő komoly megállapításait*): Amennyire becsületes vagy te, Földi, legalább annyira naiv is. Te mindenkiben csak a jót veszed észre, a bizalmatlanság számodra ismeretlen fogalom. Éppen ilyen praktikára, a másik beugratására és ellehetetlenítésére épül fel a rendszer! Ezek a modern csodabogarak (*az okos telefonra mutat, azt néhányszor a feje fölé dobja és elkapja*) pedig a visszaéléseket még inkább segítik. Az én koromban könyörtelenek voltunk ellenségeinkkel szemben, csakhogy akkor elége pontosan lehetett tudni, hogy ki hová tartozik. A modern korban ez átalakult: a cselszövők és az érdekpártolók minden közegbe beférkőznek, és ma már nem lehet tudni, hogy ki a jó és ki a gonosz. Lop azonban mindenki, aki csak teheti, és amennyire teheti! Ha kell, pénzt vagy jogot, netán társadalmi

pozíciót, anyanyelvet, nemzeti vagy nyelvi identitást, illetve amire éppen szükség van. Azaz ami az erősebbnek az érdekét szolgálja!

Dervarics: Igaza van a bolondnak! Elnézést kérek, mármint Tibrilinek, az udvari bolondnak van igaza (*mosolyog*). Megdöbbenve tapasztaltam, hogy a valamikor egymást tisztelő, bár más nyelvet beszélő népek között a modernnek kikiáltott huszadik században milyen torzsalkodás honolt. A legkirívóbb, hogy mindig a többségi nép érezte, érzi veszélyeztetve magát, holott a kisebbség lélekszáma csökken folyamatosan. Én valamikor arra voltam büszke, hogy az összes környező nép nyelvét beszéltem, most pedig olyasmit tapasztalok, hogy éppen a másikkal együtt élő közösség anyanyelvének elsajátítása képez megoldhatatlan akadályt. Csak éppen azt nem lehet vagy csak nagyon nehezen valamennyire megtanulni. Ennek nem szabadna így lenni, hiszen számos példa bizonyítja, rajtam kívül is (*valamennyire hencegve*), hogy mi, ezen a vidéken élő emberek, képesek vagyunk arra! Legyünk egymásra kölcsönösen büszkék!

Tibrili: Mátyás, az én bölcs királyom mindig azt mondta, és gyakoroltatta is, hogy a nép közé küldött írnok és pap beszélje az adott közegben élő valamennyi nép nyelvét. Most éppen fordítva történik; többnyire a gyengébb, a kisebbségi népcsoport tagjai kényszerülnek megtanulni a hivatalnok, a pap és a tanító nyelvét. Ami ötszáz esztendeje íratlanul is szabály volt, és működött, a törvények sokaságával körülírt mai világban oda feneklett, hogy a kötelezőt sem veszi komolyan senki.

Római katona: Nekem pedig az szúr szemet, hogy itt egyesek mindig arról beszélnek, ki volt itt előbb, és ki jött ide később. Badarság az egész! Sajnos követtem el életem során én is hibákat, súlyos bűneim vannak, amiért máig bánkódom. Aki meg tud bocsátani, annak nagyon hálás vagyok! (*a mellett ülő Kerka királynéhoz fordul*) Köszönöm neked szépséges királyné, hogy mellém ültél! Most már tudom értékelni a Földi (*rámutat a Földre, hogy egyértelmű legyen*) kétezer esztendeje folyamatosan hangoztatott intelmét, hogy a legfontosabb a másik megbecsülése, valamint a korábban létrehozott értékek elfogadása és átmentése a következő nemzedékre. Ha kiírtjuk a múlt örökségét, ha a fürdővízzel a csecsemőt is kiöntjük, a civilizáció legszentebb törvényei ellen vétünk. A ma embere ne kövesse el azokat a hibákat, amelyeket mi egykoron elkövettünk! És ha már ott tartunk, hogy ki volt itt közülünk a legkorábban, amit egyébként a népvándorlás befejezéséig teljesen célszerűtlen és hiteltelen feszegetni, a kedves barátom, a Földi él itt az őskor óta, majd utána én következem! Emiatt azonban nem vagyok fontosabb sem Szamónál, sem Vérbulcsunál, de még Tibrilinél és a cigányprímásnál sem (*határozottan*).

Tibrili (mókásan): Egy pillanatig sem gondoltam én arra! A hencegő embereket soha nem tudtam becsülni, akár főúr volt az illető, akár a falu bírása vagy bármilyen alattvaló. Azokról általában olyasmi szokott kiderülni, mint a gömöri urakról, akik Mátyás király parancsára a meredeken lefelé láttak neki a szőlőkapálásnak. Butaságuknak köszönhetően, hogy a földet ritkán érte a kapa-él, bokájukat és lábfejüket bizony annál gyakrabban!

Kerka királyné: Nehéz a távoli múltat összevetni a későbbi korokkal, és főképpen a mával! És mégis van benne hasonlóság; sajnos negatív előjelű. A hunok népe nomád életet élt, mi csak a természet ősi törvényeit ismertük. Aztán más népek háborgatása életmódváltásra kényszerített bennünket. Agresszívok lettünk, és utána csak egy célunk volt, elfoglalni, elvenni másoktól az általuk létrehozott javakat, értékeket. Úgy akartunk hozzájuk hasonlóvá válni, hogy megsemmisítjük őket, és a trónjaikra lépünk, a házaikba költözünk. Ma már tudom, hogy rosszul cselekedtünk. Balgák voltunk!

Római katona: Nem csak ti, hanem mi is azok voltunk (*magyarázkodik a királynénak hízelegve*).

Kerka királyné: Valójában nem mi voltunk az egyetlenek, akik hibáztunk, de bennünket különösképpen megbüntetett az isten, mert eltűntünk a történelem színpadáról. Az lett volna a helyes út, ha a fejlettebb népek környezetébe kerülünk, megharcolunk szállásterületünkért, majd megnyugszunk, és a szokásainkkal, életmódunkkal felnövünk melléjük. Még szánalmasabb azonban, hogy az utánunk jövők az utóbbi száz esztendőben is nagy hibákat követtek el! Szomorú vagyok, hogy a régmúltból magunkkal vonszolt egyik legveszedelmesebb emberi kór, a kapzsiságon alapuló, verejték nélküli felemelkedési vágy – bármi ára legyen is annak, bárki pusztuljon el miatta –, máig itt maradt ebben a térségben is! Nagy kár! Az erősebb államok hatalmaskodnak a gyengébbekkel szemben, a többség a kisebbségtől érzi veszélyeztetve magát, és emiatt a gyengítésére törekszik. Sőt arra is volt példa, hogy az egyik nép a másik teljes megsemmisítésére építette alaptalan jövőjét. Akárcsak az ókor ismétlődne! Mindez után nem kétséges, hogy a történelemben nemcsak Attila volt az isten ostroma!

Művész: Sok igazat mondtatok! A 20. század szülte bizonytalanságok, majd a 21. század társadalmi csapdái nehezen hagynak kitekintést, tisztánlátást a modern kor útvesztőinek labirintusaiból. Az elmúlt százötven évben mindnyájan követtünk el hibákat. Nem kell azt eltitkolni, de folyamatosan egymásnak felróni sem célravezető, sokkal inkább tanulni kellene azokból. És reménykedni kell, hiszen éppen ez a vidék a bizonyíték rá, hogy tud élni ember az ember mellett, népcsoport a népcsoport mellett, az egyik rendszer a másik társadalmi rend mellett, még ha vannak is nagy kilengések és nehézségek közöttünk! Amikor elcsatolták a szülővárosomat országotól, nagy csalódottságomban azt mondtam, hogy addig nem lépem át a település határát, amíg a helyzet nem változik. Az én földi életemben nem is történt változás, azonban utólag mégis azt tapasztalom, hogy a szülőföld nagy becsben tart, büszke rám! Ezek után én se mondhatok mást, minthogy emelem kalapom szülővárosom mai polgárai előtt, és ígérem, hogy közbenjárok, ahol csak lehet, hogy utódaim megalkossák a Bánffy-szobrot, és ápolják kétezer éves történetünk emlékét.

Bánffy Kristóf: Nem azért tettük mi a dolgunkat történelmünk viharos századaiban, hogy az utókor dicsőítsen, ünnepeljen minket. Szobrok állítására se gondoltunk. Mást nem tehattünk, minthogy tettük a dolgunkat, mert lenyűgözött bennünket a táj szépsége és a környéken élő népcsoportok harmonikus élete. Örömmel veszem tudomásul, hogy – bár sokat szenvedtek az itt élő nemzedékek – ma olyan értékes kis mozaikköve lehet e vidék Európának, aminek a csodájára járnak, ahová jeles emberek vonzódnak. Hasonlóan, mint a mi korszakunkban, amikor úgyszintén ismert emberek fordultak meg érrefelé, és dolgoztak közöttünk, mint például Ráskai Gáspár, Beythe István, Tőke Ferenc és Kultsár György. Ez azonban csak akkor valósulhat meg, ha a sok-sok évszázad során kialakult értékeinket valójában megőrizzük, és a vidék nyelvi-kulturális sokszínűsége nem halványul el! Annak egyik alkotóeleme sem! Ennek az életformának, a kölcsönös megbecsülésnek, megvan az alapja és minden feltétele, amit nem kell újonnan kitalálni! A legkülönbözőbb izmusok sem tudták kiirtani azt az emberek szívéből, pedig számtalanszor próbálták a röghöz kötöttségre alapozott tiszteletet felszámolni. Itt él közöttünk ősidők óta a mi szeretett Földünk (*rámutat*), az egyik legnemesebb emberi érték, a békés együttélés megtestesítője és hírnöke, akit csupán észre kell venni! Ne feledkezzünk meg róla! Ne feledkezzen meg róla a 21. század!

Mindaddig lesz remény Alsólendva lankái alatt, valamint a Mura és a Kerka mentén, amíg akár csak egy is marad hírmondónak ebből az ősi fajtából.

Földi (*lassan feláll, a fény rá összpontosul*): Köszönöm szépen! Köszönöm! Nekem nem jár elismerés, engem nem kell ünnepelni! Én nem tettem semmi különöset, ugyan mire is telhetne a kisembernek a pórnép közül? Én csak megpróbáltam mindig emberhez méltó, felebarátot tisztelő és a másik sajátosságait eredetiségében elfogadó emberként élni, és annak a többletértékéből tanulni. És mást is arra buzdítottam. Nem gondoltam Európára, sem erkölcsi vagy bármilyen eszmei értékrendre, hiszen ezek túlságosan nagy dolgok, a képességemet meghaladó fogalmak. Szerény lehetőségem szerint én pusztán csak értelmet akartam adni – hitelesen – a múltnak, a mának és a holnapnak. Nem mindent sikerült megvalósítani a terveim közül, de ha csak egy cseppnyivel is szebb lesz emiatt az élet errefelé, ha a jövőben is értjük és megértjük egymást, elégedetten hajtom nyugovóra a fejem!

Vége

Farkas Ferenc: Egon Schiele 2003

Szúnyogh Sándor

Ifjúságod

Ifjú lázad
tüzében
égni szeretnék,
égni
égni
recsegve
pattogva,
mint a
máglya.

Ifjú lázad
tüzében
fetreng
lelkem,
s rám lesnek
ezer csodák,
míg szemem
könnybe lábad,
ahogy megérintem
tüzes fiatalságod.
(1989)

Várakozás

Az éjszaka
Pókhálóként bevonja a hangokat
eltompítja a fényt és
összeforrasztja
az árnyékokat.
Belém ütődnek a csillagok
hátat fordítanak az ablakok
idegrohamot kapnak a lepkék
a lámpa körül
torkomra szorulnak a hangok
a szerelmi lobogásom
odafagy a szoba falára.

Téli kép I.

Alkonyok lombhalmaza
Véres égajákat terel.
Ömlő álmok ringnak
a száraz nyárfán;
őrzi az emlék körvonalát.

Eltévedt akkordok révületéből
Mormolok titkos muzsikát.

Téli kép II.

Riadt varjak kárognak rám,
kint a rónán
feszül a tájra a hótakaró.
A Fekete-erdő téli köntöse
ködfátyolba olvad.

Felhők mögül riadt vadludak
szállnak nyugatra
s egy csuhás mesemondó
szorosabbra húzza köntösét,
s mintha Ady Bandi vagy Krleža
kalapját süvíténé át
a városon az északi szél.

(1985)

Bence Lajos

20 éve távozott el közülünk *Szűnyogh Sándor* költő és szerkesztő, kultúránk mindenese

Itthon, a Muravidéken mindenki csak Sanyiként emlegette a muravidéki magyar közélet határon „túlon” is ismert, talán legismertebb alakját. Több lábon is „állt”, de inkább rohant, mintha minden percben érezné - Ady után szabadon: mi mindig mindenről lekésünk, mi biztos messziről jövünk! Meg előérzete is lehetett: oly kevés a lelki táplálék, s a „gyönyörök fája is megszedetlen”, s oly közel a vég. 20 éve, 56 évesen hagyott itt bennünket, mintha sürgősebb dolga lenne ott, a másik világban, s azóta bizonyára egy új túlvilági „világirodalom” megszervezésébe fogott Villonnal, Kavafisszal, Kazinczyval, Szentelekyvel, Hatvanival, Szilágyi Domokossal és Nagy Gáspárral...

Itthon jó tollú újságíróként, az anyanemzet irodalmi köreiből ihletett költőként ismerték leginkább, „nemzet-napszámosi” tevékenységét a Magyar Kultúráért díjjal jutalmazta a rendszerváltás előtti Zala megyei kulturpolitika. Ennél több kitüntetésre nem futotta rövid, de annál mozgalmasabb életéből. Konoksága, nemzete és közössége iránti elkötelezettsége Bécstől Kolozsvárig, Újvidéktől Dunaszerdahelyig ismertté tette.

Vérbeli szervező volt, amit egyszer kigondolt, az mellett kiállt, kitartott a végsőkig. A Pomurska založba nyugalmazott vezetőitől tudjuk: amit elgondolt, attól nehezen lehetett el-tántorítani.

Már első megjelent verseiben is jelen van az európai tájékozódás, mely az avantgárd, majd később a posztmodern verseket megírta vele. A Halicanumi üzenet és a Hóvágy is tele van kísérletezéssel, amelyek közül az európai szemléleten túli irodalmi „tartományban” honos, japán-kínai gyökerű haiku-versek sem hiányozhattak. Rendíthetetlenül hitt a költői szó erejében, ezért gyakran egyszavas-egyszótagos verssorokat is használt, ezeknek is nagy jelentőséget tulajdonított: a költői szárnyalás lehetőségét vélte bennük felfedezni. A nagy tett című versében a szó és annak jelentése közötti összefüggések iránt tanúsított bizalmatlanságot juttatja kifejezésre. A versre várva címűben pedig a vers keletkezésének, a szóra való „vára-kozásnak” ironikus megközelítését kapjuk, a versírási tevékenység blaszfémiajaként:

talán majd megérik,
megérik egyszer bennem,
kifakad belőlem a szó,
a szó-vers,
ülök,
várok,
JÖHETNE MÁR!

A nyelvhalállal rokon szóhaláltól és a vers „agyagtábláinak” összezúzásától, a kultúra és a művelődés, valamint az életkapaszkodóként szolgáló ősi hagyomány eltűnésétől félt leginkább. Az Induláskor írott versében a biztatás önmagának és saját nemzedékének is szól:

Ó, ne feledd
ifjú parasztkölyök
becses mivoltodat!
Kilépve a világba
kezet fogva a rohanással
örök holnapokkal
mindig hozd magaddal
anyajegyed
és apáink
évszázados bölcsességét!

Máskor az „önző szülőföld” „pogány vitézei, törökverői” biztatják helytállásra. Az ősökől kiszemelt költő a vidék „atomkori Botondja”. A szalmával borított, széltépte „kontyos” pince látványa elborzasztja, lemondó nyugtázása ekképp hangzik: „ minden, minden/ a múlt útjába áll”.

Költészetének másik kiapadhatatlan forrása a szerelmi élmény. Szúnyogh Sándor költészete a szerelem legtisztább megszólaltatása mellett elmerészkedett a testi-erotikus, a pornográf irodalomig is. A felemelő tiszta érzés gyakran ölt Szúnyoghnál a témától idegen alakzatot, színárnyalatot: a „pompa” hol valódi násszá, hol gyásszá fajul. Sok esetben egyetlen versben is benne van e feloldhatatlan ellentét: „szeretőm/ lélek-temetőm/ szív-emésztőm...” – hangzik a bájoló a Virágének című versében. A szúnyoghi líra egyébként is tele van meglepő fordulatokkal. A Forró nadrágocska című képversben az érzelmek szinte szétfeszítik a szigorú, „szőrmentén” történő építkezést, illetve formát, a szerelmi vágy tetőpontján.

Szúnyoghtól semmi sem áll távolabb, mint a meghunyászkodó ember magatartása és a talpnyalás. A nyolcvanas évek elején írott több versében ez az elutasító magatartás a szociális érzékenységgel párosul nála. Finomság című versében olvassuk:

FINOMAK,
SZÉPEK
HÍZELGŐK
vagyunk
ki tudja
miért
fűt
bennünket
e
selymes
ÉRDEK?

Semmit sem utált jobban – bár nem egy esetben ő is rá volt utalva, hogy kompromisszumot kössön –, mint a hajbókoló embereket, a hazáját és hitét egy garasért felkínáló jellemtelenséget. A Helyzetképben azok ellen emel hangot, akik „az érdekek neszére/ nesztelen és esztelen színészkedéssel” ellesik mások szándékát, majd bevonulva a tanácsstermekbe ugyanazt javasolják, amit az elnök elvtárs. A szenvedélyes igazságkeresőknek pedig egyik versében a képmutatás ellenszereként az őszinteséget jelöli meg: „Az igazságkeresés útvesztőin csak az őszinteség győzhet.” (Az igazságért)

Göncz László mutatott rá utolsó verseinek kisebbség-, illetve magyarságélményére. Ennek megfogható, bár több áttétellel „működtetett”, e témában fogant verse a millenniumra

írott himnusz-kísérlete (Rendületlenül). A Vörösmarty Szózatából kiemelt „rendületlenül” határozószó azonban másfajta töltést kap. A hat versszakból és mellékdalból álló „poéma”öt verse negatív eseményt, illetve emberi csoportot mutat be: a „jólétben fürdő hatalmak” álbéke törekvéseitől, a félrevezetett, pénzsztágtól megrészegült, „nyomorban tengődő népek” keserveitől, a menekültáradatban kifáradt, a háborúban elhulló emberek hulláinak buldózerrel történő „elhantolásától”, a „rendületlen” kínzásig, minden belefér a csupa negatívumokat felvonultató apokaliptikus látomásba.

Némi bizalmat, reményt csak a mellékdalban megszólított „szellemóriások csodás erejében” bízva talál a költő. Hozzájuk fohászodik: „Teremts nekünk új világot,/ hogy testvér a testvért,/ nemzet a nemzetet ne bántsa.”

Két és fél évtizednyi szerkesztői tevékenységének egyik legfigyelemreméltóbb teljesítménye a Naptár, melynek 27 évfolyamát szerkesztette. A Naptár egyszemélyben volt a muravidéki tudományos élet „enciklopédiája” és hosszú évtizedekig a muravidéki alkotók évente megjelenő irodalmi „antológiája”. A kritikairódalom „egyszemélyes” tükre, szimpoziona, párbeszédformáló/kapcsolatépítő, szelektáló, folyóiratpótló kiadványa, fóruma.

A műveletlenség és a műveltség között feszülő feloldhatatlan ellentmondás, a polgári hagyományokkal rendelkező város kultúrára való képtelensége, s a balkáni szindrómával megfertőzött gyér költői és egyéb hagyomány.

A 80-as évek végén induló Muratáj oszlopos tagjának számított, később főszerkesztő-helyettesi funkcióban nemcsak közölt, hanem a határon túli irodalmakkal való kézfogásban is segédkezett. Így az évente egy-két alkalommal megjelent folyóirat egymást követő számaiban a felvidéki, az erdélyi, a vajdasági magyar irodalom jelenidejéből közölt alkotásokat, egy-egy irodalmi blokk erejéig.

Emellett köteteket szerkesztett: Varga József: Sorvadó népem (1990) novelláskötetét és Konokhit (1992) című verseskötetét. S a pályakezdőkét; Halász Albert: Mosolymorzások és Cimmermann Toplák János: Flagelláns énekeskönyv című kötetét. A Naptár kultúrtörténeti jellegét a 80-as években a néprajzi tanulmányok, a muravidéki, korokat és időket épségben átvészelt népi építészeti és folklórgyűjtésből származó anyagok erősítették. Ezek a munkák magát a szerkesztőt is arra ösztönözték, hogy könyv formájában is közzétegye az értékes, kiadványokban és könyvekben elszórtan található muravidéki folklórhagyományt. Így született meg a Muravidéki kincsesláda, melyben muravidéki népmesék és gyermekjátékok kaptak helyet.

A másik, az alsólendvai képeslapokat, ritkaságszámba menő képes levelezőlapokat megjelenítő kiadvány volt, melynek társszerzője volt Szúnyogh. A hagyományörzésnek és a gyűjtési szenvedélynek hódoló Galič István és dr. Tomka Miklós szívesen bocsátották Szúnyogh rendelkezésére azokat a képes levelezőlapokat, amelyek a kisváros „régiségéről” regélnek. A községi vezetés anyagi támogatásával a reprezentáns album 1997 őszén jelent meg. Külön tanulmány tárgyát képezhetnék - hogy a költő-újságíró iránti le nem rótt adósságunkról is szóljunk - a Népújság 20 évfolyamában elszórtan közzétett irodalmi-képzőművészeti tárgyú kulturális írásai, portré-kísérletei. Ahogy az általa 1990-ben közzétett Szlovén-magyar társadalmi-politikai műszótár hiánypótló voltáról sem írt még érdemben senki.

Befejezésül kanyarodjunk vissza Szúnyogh Sándor költészetéhez. Egyik utolsó versében - melynek témája éppen az általa szerkesztett Alsólendvai képeslapok díszes és sokszínű albumának szerkesztése közepette keletkezhetett - sem a „kaszás” jól ismert formáját ölti a haláltéma. A „régis képeslapok árnyékába” temetkező, „önző” és magányos költő saját „árnyalakjának” kalapemeléssel köszönnek „vissza a szembenéző ablakok”. Ezzel a látvánnyal azonban nem elégszik meg a riporter-újságíró, s egy kitörölhetetlen „örök objektívbe”, a kirakati üveg tompán fénylő közöny-börtönébe zárja magát.

Ha lesz himnusza egyszer a muravidéki és a lendvai, számában megfogytakozott, de intellektuálisan megerősödött magyarságnak, akkor az a Halicanumi üzenet szövegével lesz azonos, vigasztalta egyszer valaki a költőt. Történelem és ma, Atilla király és Kerka királynő, Caesar hadai, a távoli provincia (limes), s a római üstökös után „köröző” költői-én a főszeplői az erős lokálpatrióta szellemben írott, kavargó érzéseket hordozó versnek.

Halicanum szülöttei
kutyánál hűbb fiai
vagyunk e földnek
bármerre visz is sorsunk
lábunkat törve is hazarontunk
bármilyen szél fúj
itt sosem fázunk
a holtakkal is
víg dalokat dudorászunk.

- hangzik a legtisztább vallomás a szülőföldnek, a rajongásig szeretett, a Lendva-hegy óvó árnyékában elterülő soknemzetiségű kisvárosnak, melynek gránitkockás főutcája, kecses idomú várkastélya, annyi versében visszaköszön. Ahogy a költő maga is tette utolsó versében, a Dacolásban, melynek az örök visszatérés adja meg az alaphangját: a hagyományban való feloldódás ígérését, „deszkarepedésekbe” szoruló neszként, „parányi” sóhajként.

Nem sírok,
mert benne vagyok a szóban,
a pusztá gondolatban,
s árnyakkal lopózva
visszavonszolom magam lelkedbe.
VISSZAJÖVŐK –
a tavaszban, nyárban,
őszben vagy télben:
Benne vagyok!
Parányi sóhaj vagyok
a poros aszfalton,
szenderegve megyek
az IDŐVEL.

Az évforduló, az évenként január elején megrendezett Szúnyogh Sándor Emléknappal alkalomával a róla elnevezett fogalmazási versenyek kapcsán -kultuszépítés címén - a sokoldalú, szerkesztői-szevezői képességekkel is megáldott, kapcsolatépítő személyiségnek az irodalom- és kultúraépítés más területein kifejtett tevékenységéről is szólni kell. A Kárpát-medencei, de főleg a határon túli irodalmi műhelyekkel való kapcsolatfelvétel már a rendszer-váltás tájkán elkezdődött. Egyesekkel, így pl. - a délszláv háború ellenére - a

vajdasági irodalmárokkal és a szilánkjaira hulló ország íróival a kapcsolat az akadályok ellenére sem szűnt meg.

A zalai-vasi irodalmi műhelyekkel a 70-es évek végétől szinte folyamatos volt a kapcsolat. Igaz, ebben a Vassal való együttműködés, közös antológiák, kiadványok és más irodalmi közzeledések kapcsán intenzívebb volt. A zalai irodalmi és szellemi élet kanyargósabb utakon teljesedett ki az ezredfordulóra. A zalai folyóirat-alapítási kísérletek a Pannon Tükörrel vé-

gül is sikerrel jártak: ha nem is vált zalai-muravidéki lappá, de „a muravidéki irodalom magyarországi megjelenítőjévé” minden bizonnyal. S ebben Szúnyogh Sándor „előfutár-szerepe” mindenképpen kiemelendő. Péntek Imre közlésére hivatkozva: az 1988-tól induló Muratáj példaadó volt az elhúzódo és sokáig vajúdo zalai folyóirat-indítások szempontjából. Hol a vezéregyéniség, hol a bátorság, hol a dacos kiállás, hol az anyagiak hiányoztak ahhoz, hogy a vállalkozást siker koronázza. Ezért is hálásak lehetünk Szúnyogh Sándornak, aki irányadó és példamutató, az új kísérletezésekre mindig nyitott személyiség volt. Akik ismertük, ilyenek ismertük, emlékének ápolása is közös ügy kell, hogy maradjon!

Bence Lajos

Farkas Ferenc: Ülő humanista 2014

V. Geresits Gizella

Mégis harangoztak

☛ Jegyzetek *Bence Utrosa Gabriella* elfelejtett novelláskötetéről

„Meggyőződésünk, hogy kisebbségi irodalmak a világon mindenhol [...] nyelvmegőrző, nemzetmegtartó szereppel bírnak, s egy közösség önszámolását, identitástudatát erősítik” – olvashatjuk Bence Lajos Írott szóval a megmaradásért című monográfiájában, amely már 1994-ben megjelent. Azóta verseskötetek, prózai művek sorakoztak fel a „tárgyilagos józansággal”, „méltányossággal” megírt nagymonográfia mögé – nem kevés bizonyító erővel.

Valóban, a kisebbségi kultúraalkotók nagyobb figyelmet érdemelnének a többségi társadalom gazdájától mind a könyv- és folyóirat-kiadás, mind az ismerethordozó elektronika területén! Többek között azért is, hogy a kisebbség írói-költői a jelenlét erejével teremthessék meg a folytonosságot az anyanyelvi líra és epika történeti fejlődésében. Annál is inkább, mert a Muramente szlovéniai magyarjainak szépirodalma jócskán kinőtte már az elszigeteltség és hagyománynélküliség állapotát. Itt élt például Szomi Pál, a mikszáthi anekdotizmussal induló novellista, meseíró és műfordító, akinek tematikai, esztétikai kezdeményezése valóban hagyományteremtő erővel, megújító bőséggel nyerne kiteljesedést Bence Utrosa Gabriella kispőzójában! Az író 1994-től ugyancsak meséivel jelentkezett (*Visszahozott szép karácsony*, 1994, *Ki lakik a sötétben?* 1996, *Egy kis makk története és más mesék*, 2003), s miként Szomi Pál, elbeszéléseivel vált ismertté: az 1994-es gyűjteményes kötet után önálló kiadásban jelent meg 1999-ben a *Mégis harangoztak* című novelláskötet. Majd az anyaság keresztútjainak bejárása során bizonyára a gyermeknevelés pedagógusi tapasztalatai motiválták a *Karácsonyi varázslat* címváltozatú elbeszélés megírására, amelyből magyar-szlovén koprodukciós filmjáték született 2000-ben. A *Visszahozott szép karácsony* című gyermek-játékfilm pedig a szlovén RTV rendezésében, ugyanez évben láthatták a szlovéniai gyerekek.

A minap másodjára került kezembe a *Mégis harangoztak* című kispőza-kötet, s újraolvastva a novellákat, ámúltam nemcsak az emberábrázolás pszichológiáján, hanem a műfaj sokoldalú esztétikai konvex-lencsésén is, amely gazdagon gyűjtötte egybe a nyelvi megjelenítés színeit. Nemcsak magához vonzotta Mikszáth Kálmán, Móricz és Kosztolányi tekintetének telt fényeit, hanem egybeszötte sajátjának gazdag színképével is (megújított műfajisággal: dokumentum-novella, hangjáték; műnemeknek komplexitását ötvöző; metaforikus és szimbolikus kispőpika). Íme, a címadó novella egyik jelenetézése az elbeszélő reflexióival:

„Letörölte könnyeit. Visszasüllyesztette a fiókba a fenyegető levelet. Tekintete a távolba meredt. Harangoztak. Olyan hihetetlenül hátborzongató volt a látvány, hogy csak méltatlankodni tudtak rajta csodálkoz-

va a falubeliek, mit sem értve. A ház mögötti tóka szinte teljesen kiszáradt, hiszen már jó ideje nem esett eső. Tulajdonképpen hogyan is tudott elfulladni olyan sekély vízben, olyan nagyon sekélyben, amelyben még egy gyereket se fenyeget életveszély, hát még egy felnőttet! De úgy látszik, Ilona ángyinak eltökélt szándéka volt, hogy véget vet az életének, azért feküdt bele arccal abba a kis pocsolóba. Azért erőszakolta ki mindenáron a halált, azért tett olyat, amit korábban ő sem tudott megérteni. Lehet, hogy mindezek ellenére motoszkált a fejében egy nyugtalanító gondolat, hogy vajon kiharangozzák-e?

Lehet...

Harangoztak. Mégis harangoztak. Szomorúan kongott a hangja, de Ilona ángyi ezt már nem hallotta.”

S amit a harangkondulást megelőző és két harangszó közé ékelődő novellaszövegek ábrázolnak, mindaz a történelmi közelmúlt és jelen mindennapi kisembereinek küzdelmei önmagukkal és a világgal. A novellista a társadalmi-szociológiai és lélektani igazságokat tárja fel a mértékvesztés további finom jeleivel, elhazudások, önhazugságok, a gyilkos önzés és a hatalommal való visszaélés megrázó képeivel.

A súlyosan terhelt életeknek és a kimeríthetetlenül gazdag nyelvnek egymásból teremtdését szemlélhetjük a fenti szövegrészletben is! A modern próza lírizálódása is ezért van életés erővel jelen a kötet novelláinak stílusában. (Tüzet szító szél, Víz, mert elégek!) A kompozíciós megoldásokban pedig felismerhető a posztmodern próza töredékes szerkesztésmódja, az így tükrözött valóságokban már-már érzékeljük a régió emberi életeinek törekenységét. Jól látható – a hiányos lektori munka ellenére is -, hogy nem szövegszerkesztési, stílusbeli divat-követés lenyomatai ezek a novellák. A Mura-vidéken élők által jól ismert és elszenvedett valóságok sokféle, szövegbe rejtett darabjaiban, finoman kimunkált jelzés-töredékeiben súlyos drámaiság feszül...

Közelmúlt és történelemmé váló jelen torlódik egymásba, magánemberi és közösségi-politikai szakadékok buktatói fölött bukdácsolnak gonoszak, jók és közönyösek, miközben élettörténeik fátumos sorssá szövődnek. A kötet tizenhárom novellájának mindegyikében (az Elmenni vagy visszajönni nehezebb? kivételével) a végzetén úrrá lenni nem tudó embert ábrázolja a novellista, a kisepikai alkotások stilisztikai, szövegszerkesztési és kompozíciós megoldásainak sokféle eszközével.

Az első öt novella cselekménye a magára maradott embert állítja a történesek középpontjába: testi-lelki megtöretetésében, társas szerepeitől és kapcsolataitól megfosztva néz szembe létének, védett-szokványos mindennapjainak még nem ismert igazságaival. A Tüzet szító szél a legtragikusabb valóságot tárja fel, a megrontott én-identitásnak, sőt, csoport-identitásnak önpusztító és egymást ölő erőhatásait ábrázolja. A cím ösképei sejtetik: itt a tűz a rossz irányt vett szenvedélyek jelképe, a szél pedig a tudatalattinak ellentétes szellemi és démoni effektusait testesít meg. Maga a Rossz „szít” rossz tüzet: a hit és eszmény nélküliség ürességét a fiatalok lelkében-testében a drog és a szex tölti ki. A történet központi alakja a drogos szerel-métől magára hagyott művelt lány, aki látva segítő-javító törekvéseinek kudarcát, könyveit égetve felégeti otthonát s önmagát... A megelőző négy novella valóság-sorozatának tragikusan „logikus” lezárása ez az ötödik, hiszen itt az életnek és az énnak nemcsak egyetlen szegmense sérül! Nemcsak a test és a lélek ősbizalma szűnik meg (l. Ébredések és álmok, Galamb a léggömbön), nemcsak a lelkiismeret oltódik ki (l. Elmenni vagy visszajönni nehezebb?),

nemcsak az anyagi és érzelmi egzisztencia omlik össze (l. Víz, mert elégek), hanem bekövetkezik a teljes önfeladás, és a végletesen megbomló én-identitás viszi pusztulásba az embereket. Átlépik a határt, a rosszabb-mint-a-halál határát...

A Galamb a léggömbön című hangjáték, ez a tragikusan szép novella-etűd a magyar novellisztika új útján született, a prózába lehelt poézis gazdagságával. Nem metaforikus novella (l. Mészöly Miklós: Jelentés öt egérről c. parabolája), ám a költői hatású szimbólumok mégis úgy szövök át a történéseket, hogy egyszerre vannak természeti jelenlétükkel a történésekben, s egyszerre közvetítenek láthatón túli sejtelmeket. Tenger-dagály, léggömb, várandós anyák, menekülő galambok -végletes a feszültség! Lebírhatatlan természeti erők ellenében a kicsiny életek! A szökőár elől menekülő várandós anyák „léggömbyszerűen kerek has”-ának látványához asszociálja az író a riadt, menekvő galambok képét, így a novellaszerkezet több pontján feltűnő riadalmuk is érzékelteti a veszélyt megélték lélek-mozdulásait. A galamb a termékenység, az élet megújulásának ikonja: a tisztaság, az ártatlanság, a béke és reménység archetipikus képével a veszendőbe sodródó emberi Jót is tükrözik. A cunami áradása közben a galambok elrepültek, a vajúdo asszony a kiüresedett házból azonban már nem tudott elmenekülni. A veszélyhelyzet, mint a kötet novelláinak többségében, itt is feloldatlan, nincs kimenet. A szerencsétlenség atmoszférája egyre sűrűsödik: a galambok „rémület”-ébe vetül az emberi lélek és test iszonyata, s maga az emberi egzisztencia magánya „csend”-dé váltan olvad bele a természeti történésekbe... Különös, tragikus szépséggel ragyog át mindez a galamb és a léggömb ikonikus képének összekapcsolásával: „Aztán hangos pukkanással durrant el a nagy, gömbölyű léggömb, semmi egyebet, csupán döbbenetet hagyva maga után. A galambok rémülten elrepültek, majd elcsendesedett a környék.” Íme, ami összetartozott, mindaz halálosan szétválik – a „gömbölyű léggömb”-has és a benne hiába óvott kicsiny élet. Elszáll a félnék galamb-reménység... Figyelemre méltó a kötet novelláinak kontextusba rendezése is. Az első novella példázat az emberi sors kifürkészhetetlenségéről: a gondoskodó,

gyermekait szerető édesanya betegsége mint sorsszerű, késleltetett végzet jelenik meg az életveszéllyel küzdő testben, s csak ideiglenesen csillapítható pszichoid félelemként a lélekben, depresszív gondolatokként az elmében. Létének minden szintjét destruktív hatalmak rombolják, s mint az életben, szinte szétválaszthatatlanul szövődnek egymásba a társadalmi-politikai és a természeti-biológiai-lélektani determináció erői. Mintha vallatósóban vagy bíró előtt állna az operáció narkózisából ébredő beteg: „Egek! A nő fölém akar hajolni. Biztosan rá akar majd beszélni, el akarja mondani világos érveit. Tudtára kellene minél előbb adni, hogy nem alkuszom, hiába fáradozik, nem engedek, nem vallok be semmit! Amiről korábban nem tudtam, azt most sem tudhatom, akit nem ismertem, az most sem lehet ismerős számomra, bárhogy fáradozzanak, erőszakoskodjanak is! Sikerült megfélemlíteniük ugyan, de a tervüket mégsem tudják megvalósítani. Mozdulatlan testemen borszongás fut végig. A tágas, hideg teremben szüntelenül járnak-kelnek a fehérköpenyes nővérek” (Ébredések és álmok).

A kötetzáró novella (A harangozó búcsúja) pedig – a fentivel ellentétben –, a szenzuális létezés örömeiben élő kövér, jólékű harangozót mutatja be, akinek életét a váratlan halál brutalitása szakítja félbe, életmódjának, mértéktelenségének fiziológias következményeként. Amíg a kötetnyitó történet (Ébredések és álmok) lélekkel élő asszonyában a létbizalom és a hit gyengeségét, majd hiányát látjuk, addig a kötetzáró novella eseménysorában az önmagát jónak érzékelő, de legelve élő férfi sorsa a jóra törő akarat erőtlenségét és a mértéktartás hiányát tükrözi.

Kiegészülve a leíró-karakterizáló, elbeszélői jelzések sok finom elemeivel – a kötet-egész is így ad példázatot a sokféle mértékvesztésről és eszmények nélkülségről, azoknak halált hozó okozatairól - fekete lappal elválasztott két novellafüzér tükrében. A novella-sorozatnak mint egyben mű-egésznek híd-szerkezetét így tartja össze két pillér

is, kezdet és vég, átmeneti gyógyulás-újjaszületés és halál, a test és lélek esendőségének életútján...

„Mégis harangoztak. Szomorúan kongott a hangja, de Ilona ángyi ezt már nem hallotta.”

A kötet fekete lapon túli világát, amint utaltunk rá, kétféle mértékvesztés, két halál, két harangszó övezi: az első: Mégis harangoztak, s a kötetzáró mű: A harangozó búcsúja. A második harangszó halottja önmaga mértéktelenségének áldozata, tükörképe egy faluközösség tradicionális életmódjának, vegetatív örömeinek. Az első harangszó pedig a pénzbírsággal fenyegető levelekkel halálba üldözött magányos, idős asszonyt temeti, a hivatal személytelen hatalmának áldozatát. A keretművek és a közbülső novellák mintegy kiterjesztett szociográfiai tükörképei az első részben ábrázolt (s a fentiekben bemutatott) magánemberi egzisztenciának. Itt e hat novella – hat élet, két harangszó között. Alkotói üzenet rejlik az üres, fekete lap némaságában, és a lapot megelőző, majd követő valóságkörök elkülönítésében. Mi lenne más mindez, mint a Rossz megjelenítésével Jóra intő emberi sors negatív tanúságtétele! Ami az első rész műveiben elsősorban léttükör, határhelyzeti létidiagnózis, itt történelem -két gyászmisére hívó harangszó között. A Váratlan látogató, e félig vízió-novella példázat arról, hogy olyan gyorsan elfelejtjük halottainkat a békeidőben, hogy új életünkbe már vissza sem tudjuk fogadni őket. A Meglapulva a kerítés mögött gonosztevője: a rossz hatalmat kiszolgáló ember. Ecce homo diabolicus! (L. feljebb) Majd a Gazdag Márton igazságában – a *Mégis harangoztak* cíművel együtt az egyik legösszefogottabb és legegységesebb novellaszövegben a békeidők „tolvaj”-nak tekintett, de mégis becsületes, dolgos gazdáját látjuk, aki önbíráskodás útján szolgálat igazságot magának a manipulált, modern kisajátítás világában. Találkozunk a háborús Boszniából nyugatra emigrált „hazátlan” férfival, aki majd lélekben találja meg bizonytalan szabadságát (Mirza, a hazátlan álmodozó). Megismerjük Szíriuszt,

az értelmi fogyatékos fiút, „az úr kerékpáros király”-át mint a közöny s emberi gonoszság céltábláját és áldozatát. S mindaz, ami összefogja e közösségi-emberi és alkotói felelősséggel kimunkált szövegeket, nem más, mint a Látszólag nem történt semmi: sorserők megmérettetése a Véletlen és az emberi Tudatosság, a Jóság és Gonoszság szigorú mérlegvonásával.

A novellák gondolati centrumába helyezett életfilozófiai tanulságok különös módon utalnak az emberi egzisztencia Karl Jaspers-i tételére. Az eredetileg pszichológusként praktizáló filozófus rámutat arra, hogy létezésünk nagy igazságai csak az ún. „határszituációkban”-ban élhetők át és érthetők meg. Ezek: küzdelem, szenvedés, halál, bűn.. Bence-Utrosa Gabriella életes tanúságtétele létünk határ-helyzeteit állítja a művészi ábrázolás középpontjába. A megjelenített életek tanulságainak aktualitása újra és újra megérint bennünket, újra és újra felismerjük, hogy a ma emberének még nagyobb szüksége van arra, hogy szembesüljön mulasztásaival és rossz döntéseivel azért, hogy megtanulja egymástól elválasztani a Jót és a Rosszat. E kispikába tömörített történetek a példázat erejével hatnak: ha nincs belső tartásunk, vagy azokat csak körülményeink, betanult szerepjátékaink határozzák meg, belső feszültségeink és felkészületlenségeink miatt lelki tartópillérek könnyen megroppanhatnak. Test és lélek hídjai szét is törhetnek e határhelyzetek bármelyikében...

Bence Utrosa Gabriella novellái a női lélek érzékenységgel tárják fel közös múltunk sötét és súlyos embervilágát. Jól látható: olvasóit olyan azonosuló és elidegenítő lélekmozdulásokra készítetik, amelyek rejtett hatásaikkal s az igazság erejével újíthatják meg a nyelvi kisebbség öneszmélését.

A magyar dráma negyven éve (1945-1985) Elemzések (folytatás és befejezés)

Mészöly Miklós: *Az ablakmosó.* Mészöly Miklós 1957-ben írta *Az ablakmosó* című drámáját, amely a hatalom és az erkölcs, a külső erők és a magánélet viszonyát ábrázolja. A pécsi Jelenkor cím folyóirat 1963-ban közölte. Ez volt az egyik oka a szerkesztő, Tüskés Tibor leváltásának. Ugyanebben az évben bemutatták a darabot Miskolcon, de Budapestre nem került, sőt Miskolcon is levették a műsorról. A darab provokációt jelentett a magát találva érző hatalom számára, de tematikáján és tendenciáján túl – s ez a körülmény drámatörténeti tanulságként még fontosabb – formai szempontból, a realitás elemeit és az elvont jelentéseket merészen vegyítő dramaturgiai megoldásai révén a kor drámáról alkotott felfogását és dramaturgiai gyakorlatát is provokálta. Messze megelőzte korát. Még a mai olvasókat is próbára teszi.

Fokozza a nehézségeket, hogy a dráma szövege változott a későbbi közlések és színházi bemutatók során (már a Jelenkor szövege is eltérhetett a kéziratától), így a Századvég Kiadó 1994-ben publikált textusa is néhány helyen eltér a Jelenkor Kiadó 2010-ben közölt szövegétől. A későbbi kritikai kiadás feladata lesz a hiteles szöveg megállapítása, illetve a szövegváltozatok összevetése. Rövid elemzésemhez a 2010-es kiadást használtam. (Mészöly Miklós: *Színházon kívül. Drámák.* Pécs, Jelenkor Kiadó, 29-99.)

Fontos tudni, hogy a szerző „burleszk-tragédiának” nevezte drámáját, s *Jegyzet a darab ürügyén* című tanulmányában ezt a műfaji meghatározást így értelmezte: „A burleszk vaskos, mint a hernyótalp, harsány, mint egy riadó s éppen szertelen rámenősségével ránt magához: most aztán röhögj vagy képedj el, vagy sírj, mindegy, de *kívül nem maradhatsz.* [...] S éppen ez a mi katharzisunk. Lemondva minden áthárítás lehetőségéről, abszolút felelősségre ítéltük magunkat – s ez tagadhatatlanul hősiesség. De éppen azért, mivel nincs áthárítás, nincs végzet, sors és elrendelés se; csak a magunk csendje és a magunk kozmikussá növvő lármája van, így nemcsak az idill zálogát, de a botlások tragikus képtelenségeit is magunkra kell visszaszármaztatnunk.” (103)

A drámai szituáció kialakulást az okozza, hogy a fiatal házaspár, a színész, bár szerződés nélküli Tomi és felesége, a várandós Anni otthonában megjelenik egy ellenséges, jóllehet barátságos színlelő idegen, az Ablakmosó. Ennek következtében felborul a magánélet erkölcsi rendje, Tomi szexuális kapcsolatba kerül Nusival, a középkorú és „telivér” Házmesternével, Anni pedig sértetten és tehetetlenül, „bábu-merevséggel” kiszolgáltatja magát az Ablakmosónak. Ez azonban csak a felszín. Szükséges hangsúlyozni, hogy az Ablakmosó kívülről érkezik, megjelenését a magánéleti szférába behatoló „éles fénypászma” előzi meg, és a cselekmény fordulópontjain akcióit menetelő lépteknek a díszletek mögötti térből behallatszó agresszív dübörgése kíséri, és egy harsány induló zenéje is felhangzik. Ezen a szinten a dráma egy elnyomó hatalomnak nyomasztó jelenlétéről beszél, amely egy démoni cselszövő akciói által romboló erővel behatol az intimszférának a családi örökséget jelképező paraván által elkülönített, elrejtett világába. Tomi és Nusi esetének súlyát növeli

a Házmaster sorsa, aki számára felesége esete felismerteti élete és világa képtelenségét, s öngyilkos lesz. Halála előtt elmondott monológja a felfordult világ élményének groteszk sűrítménye egy korábban gyanútlan kisember nézőpontjából.

A dráma cselekményének azonban pszichológiai vetülete is van. Az Ablakmosó rontó erejének sikerében ugyanis az is közrejátszik, hogy ez az idegen mintha Tomi lelkének ismeretlen, sötét rétegét hozná működésbe, mintha nem is kívülről, hanem belülről érkezne. Ezért képes – az elnyomó hatalmak jellemző módszerének megfelelően – együttműködésre készíteni áldozatait.

ABLAKMOSÓ Hát mindenképpen muszáj, hogy akaratuk ellenére végezzem el a munkámat?

TOMI (*döbbenet*) Akaratunk... ellenére?

ABLAKMOSÓ (*szerényen, de jelentősen bólint*) Mondtam. Önök a sorosak. (*Olyan mozdulatot tesz, ami kihangsúlyozza jóindulatát.*) És mit gondol: nem jobb, ha én?... Jobb, ha velem. Vagy jöjjön holnap valaki más? Akiben még annyi fantázia sincs, mint bennem? Csak képzelje el. Egyszerűen bedöntik az ajtót, fölállítják a létrát, és nekilátnak. S talán még szarvasbőrük sem lesz... (*Meglobogtatja a bőrt.*) Ez még valódi, hamisítatlan, nem műanyag.” (48)

Az együttműködés által (az egyik jelenetben Anni is együtt dalol az Ablakmosóval) létrejön a külső és belső pusztító erők szövetsége. Tominak a Házmasterné iránt felébredt vágyai lelkének addig elfojtott mélyéből fakadnak, amit nyomatékosít, hogy a Házmasterék lakásából nyílik lejárát a ház pincéjébe. Ennek ellenpontja: Anni és Tomi otthonából lehet feljutni a padlásra, ami a befejezés értelmezése szempontjából fontos jelképes utalás. A ház három szintje egyfelől a középkori misztériumjátékok színpadfat idézi, másfelől eszünkbe juttatja a pszichoanalízis lelki struktúrájának hármastagolódását.

A dráma befejezése talányosan nyitott. A távozó Ablakmosó kilátásba helyezi, hogy egy év múlva visszatér, az újra összekerülő és *reszketve egymásba fogódzó* Anni és Tomi viszont eltökélten kijelentik: „Többé nem jöhet vissza!” Az a körülmény, hogy Tomi ígérete szerint nem fog elfogadni a színházban (a dráma metaforikus szintje szerint: a világban) lényével össze nem illő szerepet, s nem vállalnak semmiféle szerződést, csak majd a gyermeket, fontos elemei a kifejtetnek: ha mindez nem garantálja is az Ablakmosó végleges kirekesztését, de az ellenállás szándékát megerősíti.

ANNI Jó lesz! Nem vállalunk... nem vállalunk szerződést... (*Váratlanul összegörnyed, a várandósok mozdulatával hasára szorítja a kezét, megszedül.*) Csak őt...

TOMI (*Anni után kap*) Vigyázz!

ANNI (*már ismét mosolyog*) Semmi. Már elmúlt. Csak egy kicsit nagyon boldog voltam.

TOMI Jobban kell vigyáznod most már...

ANNI Gyere, emelj föl a karodra. Emlékszel?

TOMI (*karjára veszi Annit*) Emlékszem.

ANNI Érzed, hogy nehezebb vagyok?

TOMI Vagy én vagyok gyöngé. Gyáva... (*Lassan leereszti Annit. Induló újra fülhallatszik. Összerezzenek, még szorosabban ölelik egymást.*)

ANNI Nincs igazad. Bátor leszel.

Weöres Sándor: A kétféjú fenevad avagy Pécs 1686-ban. A szerzőt a Pécsi Nemzeti Színház kérte fel e dráma megírására, a bemutató azonban (politikai okokból) elmaradt, s a szöveg

közlésére is csak részlegesen került sor. Pécssett majd csak 1985-ben fogják előadni a drámát Szőke István rendezésében, amit 2011-ben követ újabb bemutató. Időközben, 2003-ban a Janus Egyetemi Színpadon is előadták a művet. A dráma 1972-ben keletkezett, bár a költő *Színjátékok* című kötete (Bp., Magvető, 1983. 385-469.), amelynek szövegét olvasom, 1968-ra datálja a művet, ez feltehetően téves időpont-megjelölés. Weöres „történelmi panoptikumnak” nevezi színdarabját, amit az első rész befejezése igazol, amikor egy mondat közepén megszakad az előadás, és a szereplők mozdulatlanra dermednek, „mintha megállt volna az idő”. Az előadás végén is létrejön ez a sajátos, groteszk panoptikum, megdermedő figurákkal. És az idő a szerkezet rendje szerint is megállni látszik, mert a cselekmény az utolsó jelenetben lényegében visszafordul a történet kiindulópontjához. Az egymástól elszakadó főhősök, Bornemisza Ambrus deák és menyasszonya, Evelin végül – sok-sok epizodikusan bemutatott, a nézők érdeklődését mindvégig megőrző kaland után – ismét találkoznak. A dráma két szakasza a párhuzamos jelenetek révén tükörképszerűen viszonyul egymáshoz, ami szintén a kimerevített idő érzetét sugallja. A dráma 1686-ban játszódik, Buda és Pécs törököktől való felszabadulásának évében, egy történelmi sorsforduló idején, amelynek zűrzavarában a szereplőknek legfőbb célja az, hogy életben maradjanak. Hogy túléljék a minden felől rájuk leselkedő viszontagságokat. Ami nem könnyű.

A színdarab központi metaforája a mű címében is említett *kétfejű fenevad*, amely háromféleképpen is értelmezhető. Először is a birodalmi címerállatra utal, de szexuális jelentéssel is bír, a szerelemben összefonódó férfi és nő testi kapcsolatára utal. A metafora legfőbb jelentése azonban ennél elvontabb: maga a történelem. Ahogy a darabot záró szövegében a kelekótya Badeni Lajos mondja kötőtűvel hadonászva: „A história oly kétfejű fenevad, mely ha tojásokat rak, egyik csőrével anyai hevet lehell reájok, másik csőrével mind megvagdálja, összetöri.” A történelem olyan szövet, amelyhez „vér a fonál, és könny a cifrázat.” (469) Ám a szereplők maguk is kétarcúak, maszkot viselnek, amelyeket cserélgetnek a viszonyok alakulása szerint. „A zavaros történelmi időszak túlélésének egyik módja a saját én elrejtése egy álarc mögé. Az Allah-hitű Ibrahim kádiról kiderül: belül hithű zsidó, Arzam Mandelli névre hallgat. A török vezérkar egyik tagjáról, Dzserdrzsiz agáról kiderül, ő egy katolikus magyar főúr. Bonyhádi György, ki a magyarért, a német ellen szerződött a török seregbe. Néhány vérmes janicsárról kiderül, ők valójában Thököly hajdúi” – mutat rá ezekre az alakváltásokra Csekő Krisztina. (*Színház ég és föld között. Weöres Sándor drámái és színháza*. Bp., Meritum, 2016. 103.) Nézzünk egy ezzel kapcsolatos jelenetet!

WINDECK Szálem aleikum.

AMBRUS Ni csak, a sárvári Herr Komissar! Mi szél hozta erre, az oszmánok közé?

WINDECK Az mi a deák urat. Követségbe küldtek, s itt ragadtam. Már én is török vagyok; Orkhán bég oly kegyes, hogy rezidenciáján ada szállást nekem. Budavár német ostroma kudarcba fúlt – mindenfelé diadalmas a félhold s a lófarkos boncsok – maholnap körülméltetem s Mahomet vallású leszek. Allah akbar!

AMBRUS Nagyot változa kelmed. Engem még elűzött volt, mivel oktanul Thököly s a törökök követőjének álta.

WINDECK Legyen hálás nekem! Már akkoron is titkos törökpárti valék. (420-421)

Persze, a császári kommisszárius rosszul mérte fel a dolgok állását, ezért még szüksége lesz némi csereberére. Ahogy másoknak szintén. Beleértve Ambrust is. De a többivel ellentétben ő nem veszíti el barátságunkat. „Ambrus deák szeretetreméltó főhőse a színdarabnak, megérdemli rokonszenvünket és érdeklődésünket. Gyermekien naiv, tiszta lény. Derűs, ártatlan személyisége végig érintetlen marad a vérzivataros eseményekben, amelyek csak

megtörténnek vele és nem ő irányítja őket. Ez ellen nem lázad, hanem passzívan tudomásul veszi. Tűnődve szemléli a bonyodalmakat, melyek megesnek vele” – írta Radnóti Zsuzsa. (Életünk, 1983. 6. 508-516. I. h. 509.) Ezzel szemben a diplomáciai tárgyalások, így I. Lipót és IV. Mehmet tanácskozásának kettős szólama (kifelé, a nyilvánosság számára harciasan nyilatkoznak, egymás között, bizalmasan pedig összekacsintanak) visszataszítóan és leleplezően groteszkek. (Lehet, hogy ez volt az, ami kiverte a biztosítékot a cenzoroknál.)

Természetesen a figurák beszédmódja is változik, igazodva a szerepek és maszkok változásához, sőt az egész színjátékra jellemző ez a bámulatos nyelvi sokarcúság: magyar, török, német, latin, olasz, cigány szavakból szőtt szófűzés, grammatikai cserebere. E mű is igazolja, hogy Weöres Sándor nyelvteremtő ereje páratlanul gazdag. György Péter a színjáték szövegét a pécsi előadásról szólva „szőnyegszerű szöttesnek” nevezte, joggal. (A megszelídített fenevad. Színház, 1985. 7. 9-12.) A darab műfaji szempontból is összetett és sokrétű. A középkori bohózatoktól a commedia dell’arte játéktípusainak mintázataiig terjed a skála, s ezek a dramatikus elemek bravúrosan sokrétű alakzatot eredményeznek, sőt Radnóti Zsuzsa arra is felfigyelt, hogy a költő a jelek szerint Csokonai komédiáinak komikumforrását is kiaknázta. (I. m. 508.)

Weöres figurateremtésének plasztikusságát Radonay Mátyás bencés apát, később pécsi püspök alakjával példázom. Egy alkalommal ily módon védelmezi püspöki javait egyik harácsoló ellenfelétől. „Isten térítsen magadhoz, te semmiházi! Újfent tapasztalom, hogy tovább is lopni akarsz és az egyházi javakat rontani. Hagyd abba és légy békességben, már korábban megszerzéd magadnak az akasztófát. Amit Isten nekem adott, el akarod kártyázni és rossz személtre vesztegetni. Sem neked, sem másoknak nem engedem a tizedemet s a pispekséget. És ha nem maradsz békében, kiverlek.” (463) Könnyen azt gondolhatnánk, hogy – püspökről lévén szó – a szóhasználatnak ez a keménysége, sőt durvasága talán Weöres túlzása. De nem így van. Történetesen tudom, hogy szinte szó szerint idézi Radonay egyik fennmaradt levelét. (Kemény idők voltak.) Ami azt is jelzi, hogy a költő forrástanulmányokat is végzett. Fantáziájának szárnyalása nem szakadt el a történelmi tényektől. A dráma címe nem alaptalanul tartalmaz konkrét hely- és időmegjelölést.

Pilinszky János: Gyerekek és katonák. Aköltő *Végkifejlet* című kötete versek mellett *Színművek* összefoglaló címen négy darabot tartalmaz. Ezek között az első és legterjedelmesebb, noha mindössze harminc lapot kitevő munka a *Gyerekek és katonák*. (Bp., Szépirodalmi, 1974. 51-81.) A művet először a Pécsi Nemzeti Színház tűzte műsorára 1981-ben, Vincze János rendezésében. Elemzésem kezdeteként alkalmasint elvárható lenne, hogy összefoglaljam a darab cselekményét, ám ezt a (voltaképpen megoldhatatlan) feladatot áthárítom a Harmadik Katona nevű szereplőre, aki „maga elé emelt ezüstkarddal” a nézőkhöz fordulva így foglalja össze – nem a történeteket, hanem a látottakat. „Láttak itt sok mindent, egy különös, két személyre szakadt nővért, egy kontya alatt kiismerhetetlen gondolatokkal teli szolgálólányt, láttak egy megszeppent, majd holtá dermedt hadsereget, egy preláthus váratlan kitörését, látták egy szív és egy vekker harcát, majd egy madár verítékezéséről és elnémulásáról is hírt kaptak. De ami a legfurább, egy hang, egy elalvás előtti hang is megütötte fülüket. Panasza poétikus volt, de később macskajajba fordult, majd elhallgatott. Túl a hőésésen, a kiszabadított szentségházon s a földézett tengerzúgáson, kérem, ezen az elnémuláson időzzenek el egy pillanatig.” (77-78) A Katona szavai szemléletesen jellemzik a színművet: arra utalnak, hogy ebben a színjátékban nincsenek jellemek, nincsenek dialógusok, inkább csak monológtöredékeket hallunk, hagyományos értelemben vett cselekmény sincs, amely időben kibomlana, olyan ez az egész, mintha egy lassított film egymástól távol eső, kimerevített pillanatait látnánk. A teret pedig változó nézőpontokból szemléltérmetszetek

helyettesítik. A szavaknál fontosabbak a zenei effektusok, s maga a látvány, amely mágikus hatásával rabul ejti szemünket. Van olyan szereplő, aki két alakban lép elénk: ilyen a Hattyúnyakú fiatal nő és annak Öreg Változata. Szavaikat mintha az idő két dimenziójából hallanánk, a jelenből és a jövőből, mint a következő megnyilatkozásokat is:

ISMERETLEN NAGYON ÖREG NŐI HANG

Édesem, mielőtt elaludnék, ölelj meg utoljára. Édesem, mielőtt elaludnál, ölelj meg utoljára. Édesem, mielőtt elaludnánk...

Csend. Szünet.

FIATAL LÁNY

Az ágyról a sötétségben.

Szerelmem, én édes, én édes szerelmem! (62)

Sejthető, hogy a fiatal lány és az öreg nő szavai ugyanattól a személytől származnak, de az idő két vetületéből, ráadásul ez esetben a jövő megelőzi a jelent. Mindebből kitűnik, hogy a *Gyerekek és katonák* egészen más hozzáállást kíván tőlünk, mint korának többi drámája. Hasonlóan merész megoldásaival *A kétféjű fenevad* áll hozzá legközelebb, bár ennek dramaturgiai koncepciója más.

A *Gyerekek és katonák* avantgárd színmű. E típus magyar példái közül az egyik legértékesebb. Ha előzményeit keresnénk, Déry Tibor és Füst Milán korai darabjaihoz kellene visszafordulnunk – bár Pilinszky műve kevésbé groteszk, mint azok, inkább költői –, jóllehet kontakthatást nem feltételezhetünk. Pilinszky ugyanis Robert Wilson elvileg mozdulatlan, maszkszerű, rituális színházának hatására alakította ki a maga dramaturgiai felfogását. Wilson színpadi munkáit így jellemzi Radnóti Zsuzsa: „Előadásainak szövegét maga állítja össze. Összeállítja, nem pedig írja. Csak mondatok, mondatfoszlányok, szavak hangzanak el a színpadon, teljesen alárendelve a burjánzó képkompozícióknak. Wilson valóság feletti világot teremt, cselekmény és körülmény nélküli figurák nélkül. (*Gyerekek és katonák*. Pilinszky János, a drámaíró. Kortárs, 1979. I. 121-126. I. h. 121.) *A Gyerekek és katonák* első része (a költő ezeket a szakaszokat képeknek nevezi) egy holland ebédelőben játszódik „valamikor régen”. A harmadik kép színtere ugyanez: „Néptelen idill, majd hirtelen egy vértessereg nyomul be, s a falakhoz tapad”. A középső rész egy vasúti váróteremben játszódik. „A váróterem népes és belakott, akár egy túlszűfolt lakás.” Pilinszky elképzelése szerint az első és harmadik részt „nagy, ólomkockákra osztott üvegablak (üvegfal) mögött kellene játszani (talán túl költséges megoldás?), s így a színészek szövegét nem szájukból, hanem hangszórók segítségével a nézőtér különböző sarkából (a székek alól?) hallanánk. Ez egyszerre adná egy álomszerű jelenlét és egy távollét élményét.” (P. J.: *Széppróza*. Bp., Századvég, 1993. 260.)

Az álomszerű színpadi folyamatból két motívumot emelek ki. Az egyik a háború, amely a háttérben zajlik, de a katonák bevonulása közvetve láthatóvá teszi. Hatását pedig a szereplők némelyikéből váratlanul kitörő agresszió érzékelteti. Ismét Radnóti Zsuzsát idézem. „Az „Aranykontyú fiatal lány” a közelgő háborútól elborzadva látkozza értelmetlen életét. Nővére, a „Hattyúnyakú” viszont az elmúlás, az öregség rettenetét érzékeli felfokozottan, és: „tudja, hogy itt és most fogy a petróleum, kopnak az ezüst evőeszközök, egy nappal megrövidült a felszolgált tálak élete, s hogy a gyerekek alatt a székek eresztéke is kijebb lazult.” S amikor a „Fiatal Katona” jöttével rátör a háború, felébred benne a brutalitás, megöli haldokló anyját, aztán így szól a katonához: „Rövidesen veled megyek. Szemközt

a torkolattüzekkel. Vágyom szembetalálkozni azzal a lángolással, amelyik a világtól izzik fehérre.” (I. m. 125.) Ennek a pusztulásvízióknak az ellenpontját a Kisfiú jelenetei képezik. „Az ajtó kinyílik, és a Kisfiú, fedetlen fejjel, papi palástban behozza a monstranciát. Fény egyedül a szentségtartón. Az asztal közepére helyezi. A fény a monstrancián kihál. Sötétség.” Néhány pillanattal később: „Látni, amint a Miseruhás Kisfiú föllépked a jeges lépcsőkön, és visszahelyezi, bezárja a tabernákulum ajtaja mögé a monstranciát.” (77-78)

A színházi befejezése talányosan nyitott. A Kisfiú elzárta az Oltáriszentséget, ám előtte ünnepélyesen megmutatta. De kihalt rajta a fény. A gyerekek és a katonák találkozása az utolsó jelenetben ugyancsak kétértelmű: lehet a megváltás előjele, de a rontás mozzanata is benne rejlik.

Örkény István: Macskajáték. Erről a drámáról szóló elemzésem az eddig követett időrendet megtörve helyezem a tizenkét írást tartalmazó ciklus végére. Ennek oka, hogy a bemutatott korszak drámaszerzői közül Örkény az, akinek hatása kimutathatóan érvényesül a nyolcvanas éveket követő három évtizedben, egészen máig. Drámái nyitottak a jövő felé. Ami pedig a múlthoz való viszonyt illeti, a színházi gyakorlatban az ő művei jelentették a legradikálisabb (és leginkább érvényesülő) szakítást a hagyományos „ibseni” dramaturgiával, valamint az irodalmi ihletésű realista drámával. Pedig, akárcsak a *Tótéknak*, a *Macskajátéknak* is irodalmi előzménye van, a témát a szerző előbb kisregény formájában dolgozta fel. Csakhogy Örkény prózája is drámai természetű, a szövegnek ezt a sajátosságát kellett (s lehetett) a színpadi dialógusokban még inkább érvényre juttatni. A *Macskajáték* drámai változata 1969-ben íródott. Először 1971-ben mutatták be Szolnokon Székely Gábor rendezésében. Még ugyanebben az évben Budapesten is előadták. Azóta sokfelé játszották, külföldön is sikert aratott Angliától Izlandig. Makk Károly filmet rendezett belőle (1972). Elemzésemhez az 1982-ben publikált szöveget használom. (Örkény István: *Drámák*. I. Bp., Szépirodalmi. I. 287-378.)

A szerző így írt a dráma elé illesztett rövid jegyzetében. „Ezt a darabot úgy kell eljátszani, mintha egyetlen mondat volna. Nem tűr semmiféle lelassulást, megállást vagy színváltást, hiszen elejétől a végéig nem más, mint zaklatott lelkű hősnőjének, Orbánnának egyre zaklatottabb és feszültebb vitája önmagával, a nővérelével, az egész világgal.” (289) A gyors tempó valóban kulcsfontosságú játékelem, már csak azért is, mert megakadályozza a témában rejlő szentimentális elem előtörését, tehát elfojtásként is működik. A szerző intencióinak megfelelően. Ezzel kapcsolatosan így nyilatkozott drámájáról. „Amiről szól, az a világ leghétköznapibb története: ketten szeretik egymást, és jön egy harmadik. A különbség csak az, hogy ami húszéves vagy harmincéves korunkban természetes és szívet vidámítóan költői, az hatvanéves korunkban – amikor még éppúgy jogunk van a szerelemhez, mint fiatal korunkban – ott ez a szerelmi háromszög mulatságossá, groteszkké válik. Egyszerre nevetséges, mert kívülről nézve természetellenes és ugyanakkor tragikus, mert hőseinek ez az érzés ugyanannyi boldogságot, keserűséget és gyötrelmet okoz, mint a húszéveseknek.” (509) Csakhogy, tehetnénk hozzá, jogosult-e ez a külső nézőpont, s amennyiben igen, ez szükségképpen komikumforrásként kezelendő-e? Úgy vélem, ez a dráma nyitott e kérdés végiggondolása irányában is.

A drámai szituáció az által jön létre, hogy Orbánné találkozik Paulával, aki nagy hatással van rá, ám később Paula elhódítja tőle régi szeretőjét, Csermlényi Viktort. A szereplők viszonyhálózatának középpontjában Orbánné áll, aki a cselekmény két szintjén vívja harcát. Paulával szemben kétségkívül ő lesz a vesztes fél. A történet másik szintjén azonban, amely a nővérelével, a külföldön, jómódú polgári környezetben élő Gizával folytatott beszélgetések által képződik, másként alakulnak a dolgok. Ez is küzdelem, de szavakkal

folyik, kommunikációs formában zajlik. Telefonbeszélgetéseik, illetve levélváltásaik a színpadi jelenben eleven dialógusokká lényegülnek át. A két Szkalla-nővér különböző egyéniség. Orbánné vállalja önmagát, a gyarlóságait, a dráma jelenében kendőzetlenül bevallja szerelmét, élete zilált, lelke zaklatott. Minden esetben a személyisége szerint viselkedik. Van identitása, amint ezt P. Müller Péter kiemelte. (*Drámaforma és nyilvánosság. A magyar dráma alakulása Örkény Istvántól Nádas Péterig.* Bp., Argumentum, 1977. 127-128.) Vele szemben Giza – mint erre Bécsy Tamás rámutatott – a funkciója szerint él. Ő a családfő anyja, és e szerint viselkedik. Elfajította identitását. (B. T.: *„E kor nekünk szülőnk és megölnék” Az önismeret kérdései Örkény István drámáiban.* Bp., Tankönyvkiadó, 1984. 44-65.) A nővérel folytatott küzdelemben Orbánné diadalmaskodik. Giza hazajön. A Szkallalányok ismét együtt vannak.

Orbánné és Giza beszélgetései számomra azt jelzik, hogy e drámának talán a szerelmi történetnél is fontosabb témája a kommunikáció, ennek lehetőségei, illetve kudarcai. A szereplők többé-kevésbé elkülönülő nyelvi világokban élnek, ami kölcsönösen akadályozza a megértést. Giza fia, Misi átlépett egy másik (német) nyelvi világba, ő meg sem jelenik a színpadon. De Orbánné lánya, Ilus is egy másik értékrendet követ, mert ő szintén másféle nyelvi világban él, bár magyarul beszél. (Igaz, angol tolmácsként kicsit ő is Misi útjára lépett, de ez most nem tartozik ide.)

ILUS Az anyus nem tudja, hogy maskarát csinál magából?

ORBÁNNÉ Szerinted, aki már elmúlt hatvanegy éves, az csak úgy nézhet ki, mint a halál?

ILUS Anyus nem hatvanegy múlt, hanem hatvanöt lesz.

ORBÁNNÉ Ezt a megjegyzést, amelyben benne van az egész alamusziszágod, egyszer, amikor már késő lesz, nagyon meg fogod bántani.

ILUS Nem fogom megbántani, hogy óvni akartam az anyámat a nevetségességtől.

ORBÁNNÉ Kíváncsi vagyok, melyikünk nevetségesebb.

ILUS Ki szerelmes Csermlényi Viktorba? Én vagy az anyus?

ORBÁNNÉ Te biztosan nem. Egy darab fülzsír nem lehet szerelmes.

ILUS Összetett kézzel könyörgök: rúgja ki azt az otromba csepűrágót. Nem elég, hogy tönkretette a fiatalágát? Még az öregségét is ő rontsa meg? Hiszen már cipőt sem tud húzni az anyus!

ORBÁNNÉ Én egész életemben csak jót kaptam tőle. [...]

ILUS Ha ezt egy húszéves lány mondja, meghatódom a tiszta naivitásán. De ha egy öregasszony szájából hallom, rosszul fog el.

Nos, ez az a külső nézőpont, amelyre az író utalt. Ilus szemében, mint látjuk, az anyja nevetségessé vált. De a szerző látószöge ettől eltérő. Vagy részben mégis érvényre juttatja Ilus tekintetét? Ebből származik a dráma groteszk komikuma? A drámának valójában az a sajátossága, hogy egyszerre ábrázolja kívülről és belülről ezt az ügyet? De a néző (a mai és a későbbi néző) hogyan viszonyul ehhez a kettősséghez? Hová helyezi a hangsúlyt? Kérdések. És ha egy dráma ennyire tud kérdezni, az minőségének bizonyítéka.

Ne maradjon említés nélkül, hogy bár Ilus figurája az örkényi jellemrajz kitűnő példája, számomra mégis a megalázott, sivár életű, szürke kis nő, Egérke alakja bizonyítja leginkább a szerző emberábrázolásának kiválóságát. Átala az élet tragikus mélységébe pillanthatunk. Amit, Örkényre jellemző módon, finoman ellenpontos a címadó jelenetsor, a „macskajáték”.

*

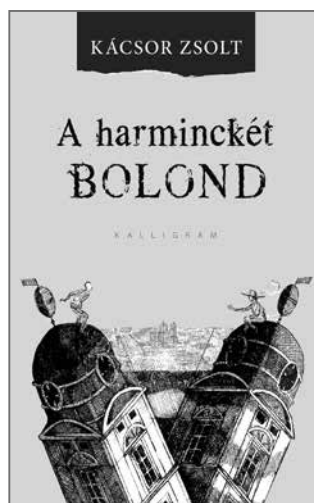
E sorozat tizenkét rövid elemzése nem adhatott átfogó képet a vizsgált korszak drámai terméséről, de igyekezett felvillantani az 1945-től 1985-ig terjedő korszak sokszínűségét, drámákban megmutatkozó legfőbb jellemzőit. Az ibseni hagyomány és az irodalmi eszmedráma mellett megjelent az ezekkel a hagyományokkal szakító modern dráma (*Az ablakmosó*), az avantgárd színjáték (*Gyerekek és katonák*), valamint felbukkant a posztmodern dráma is (*A kétfejű fenevad*). Jó néhány figyelemre méltó színdarabról nem beszélhettem az adott keretek között, és korlátozta látókörömet elhatározásom, aminek következtében minden szerzőtől csak egy-egy drámát vettem elő. Ily módon az arányok sérültek ugyan, de a kép változatossága talán inkább érvényesült. A kezdő évszám irodalmon kívüli eseményre utal, de hatással volt a színházi intézményre. A nyolcvanas évek közepén viszont elkezdődik az, amit mai magyar drámának nevezhetünk. De ez már egy másik elemzéssel tárgya lehet.

Farkas Ferenc: El Greco 2017

Móré Tünde

A hiányzó órák legendája

Kácsor Zsolt új regénye, *A harminckét bolond*, három generáción átívelő eseményeket tárgyal. A II. világháború az egyik meghatározó időszak a szövegben (a másik természetesen a Kádár-korszak), és elsősorban apákról szól: ennyiben tipikus aparegénynek is mondható.

A családregegy ebben az esetben laza kereteket jelent, mivel a három elbeszélő által megosztott események a család szétforgácsolódásához, kitörléséhez járulnak hozzá.

Ezt a törekvést nem titkolja ifj. Mazurka Flórián, a kései utód, aki sosem látott nagyapja után kapta nevét. A legifjabb Mazurka a háborúk, a szocialista diktatúra és disszidálás révén szétszakadt családi örökséggel terheltén érkezik Marseille-be nagybátyjához.

Az első egység meghatározó tapasztalata az eddig csak családi legendákból ismert rokon életének idegensége, az áthidalhatatlannak tűnő szakadék a disszidens nagybácsi és Flórián között. Ez az idegenségtapasztalat id. Mazurka Flóriánnál (és közvetetten fiainál, Sándornál és Péternél) a háború – mégpedig annak egyik leginkább esélytelen küzdelme, a 2. magyar hadsereg megsemmisítő vereségét eredményező hadművelet a Don-kanyarban – idején alakul ki.

Mindhárom fejezetben a Mazurkák ismétlődő élménye az, hogy olyan helyzet-

ben találják magukat, amelyet nem keresnek, viszont kénytelenek alkalmazkodni az alaposan megváltozott körülményekhez. A regény ezt az idősíkokat változtató, töredezett, nem lineáris szerkezetben tárja olvasói elé, hogy így az 1980-as évek végén induló események közben bővüljön apró részletekkel a múltbeli események mozaikja.

A családtagok történeteiben inkább a szabadulás szándéka jelenti a közös pontot, annak ellenére, hogy a szituációk cseppet sem hasonlítanak egymásra. A Mazurka család tagjainál a szabadulás vágya mellett meghatározó az a törekvés, hogy feljebb lépjenek a társadalomban. Ez legnyilvánvalóbban a 'proli', nem polgári származás makacs és következetes tagadásában mutatkozik meg. Ennek érdekében mindannyian képesek arra, hogy mindent hátrahagyva teljesen új identitást alakítsanak ki maguknak. Erre kiváló példa Pierre bácsi sorsa, aki még arra is kísérletet tesz, hogy a nemzeti identitását is lecserélje magyarról franciára.

Narratív szempontból az első egység (Pierre bácsi könyve) vállalja a legnagyobb feladatot: ifj. Mazurka Flórián vallomása ugyanis egy emlékirat részeként születik meg; erre itt-ott olvashatunk utalásokat. Ebben az egységben az alfejezetek között jelentős időbeli ugrások is vannak, amik Flórián megszakított családtapasztalatát is érzékeltetik az olvasóval (az 1989-1990 körü-

li időszakot követően legközelebb 2014-ben bukkan fel a narrátor életében a családja, egészen pontosan nagybátyja, Pierre). Ezzel ellentétben a regény utolsó harmada (Flóri könyve, Anyánk könyve) a lineáris történetmondást részesíti előnyben. A fejezet-címekben szereplő 'könyv' szó is utal arra, hogy alternatív történetekről, néhol egyes-nesen alternatív történelmekről is szó van (Isabelle néni 1789-ig visszavezetett családi eredettörténete képez hatásos ellenpontot Mazurkáék származásával).

A családtörténetek legendává alakulását már Flórián is érzékelteti, elsősorban részeges apja megbízhatatlanságát hangsúlyozva; bár hasonlóra utal a kicsinyítő tükörként is értelmezhető filmforgatókönyv terve is. Ez a tendencia erősödik a másik két fejezetben; itt a narrációba is bekerülnek olyan elemek, amelyek a mesemondás felé tájoltják az elbeszélést (például szó szerint ismétlődő események, állati segítőtársak, a 32-es szám ismétlődése). Erre további példa a titokzatos családi örökség - a három aranyóra - sorsa, amelyek bűvópatakként bukkannak fel újra és újra az eseményekben. Az órákat idősebb Mazurka szerezte az orosz fronton, és a Mazurkák szinte mágikus hatalmat tulajdonítanak nekik. „Ha azok a szemét ruszlik negyvenötben nem fosztják ki a családunkat, nem rabolják el tőlünk azokat az Ulysse Nardin aranyórákat, amiket az édesapám a saját vére árán szerzett a Don-kanyarban, akkor most mi is gazdagok lennénk, és a kedves öcsém azzal a híres francia szállodájával kinyalhatná a seggemet.”

Mazurka Flórián emlékirata az első fejezetben egy többszörös átírást, újraírást közvetítő szöveg. Ezek egy része tudatos alkotói stratégia a narrátor részéről, lévén a visszaemlékezés korántsem cél nélküli. Más része viszont a családi történetek hagyományozódásának természetes velejárója: a szelektív emlékezet vagy a szándékos elhallgatás alakítja ki a gyermekekre hagyományozott narratívákat. A család férfitagjai azonban nem minden esetben képesek arra, hogy koherens módon adják tovább története-

iket: Pierre, Sándor, a Flóriánok nemegyszer csak elhebegni tudják, amit mondani akarnak, vagy összevissza beszélnek – legalábbis környezetük szerint. A mesés, néhol mágikusba hajló narráció és a narrátorok számára természetes csodás elemek vagy gondolatok ugyanis a külvilág számára a pszichózis valamilyen formájára szolgálnak egyértelmű bizonyítékul.

A legidősebb Mazurka szempontjából ábrázolt hadszíntéri események a mikrospektíva révén mutatják be a kisembert, aki „azon kapta magát, hogy nem érti, hogy mit keres itt, majdnem kétezer kilométerre hazulról.” A már említett meseszerű elbeszéléselemeken túl a szövegben érzékletesen jelenik meg az egyre nagyobb hideg, és az, hogy az információhiány ellenére egyre biztosabbak abban a könnyűhadtest tagjai, hogy a vágóhídra küldött állatok szerepét töltik be a Don-kanyarban („Ő október óta egyszer sem nevetett.”).

A Mazurka család esetében három generáció óta halmozódó leplezésről és gondosan irányított felfedésről beszélhetünk: minden esetben a férfiak állnak ezek középontjában. A nők ugyanis leginkább egy ideig szenvedő, majd menekülési útvonalat kereső mellékszereplők a történetben. Ezzel a lépésükkel a nők elsősorban anyaként vallanak kudarcot, és tulajdonképpen véglegesen kitörlődnek a családi emlékezetből.

Ezeket a törléseket maga ifjabb Flórián is gyakorolja: életéből csupán azokat az időszakokat ismerjük meg, amelyekben relevánsá válik családja és a hozzájuk kapcsolódó történetek. Így mindössze sejtéseink lehetnek az ok-okozati viszonyokról. A Flórián által kialakított történet ugyanis nem arra szolgál elsősorban, hogy saját magát helyezze el az ágas-bogas családi események között, hanem épp ellenkezőleg: azzal, hogy hozzáférhetővé teszi saját olvasatát, kírja a családját az életéből.

A félig-meddig naplószerű visszaemlékezés azonban nem egyenletes a regényben. Néhol épp a narrátor saját története az, ami nem tud átlépni a sztereotípiákon: így a

nagynéni iránt érzett beteljesületlen szexuális vágy ugyanúgy kiszámítható elem, mint a hirtelen leleplezett viszony vagy a terhes szobalány.

A harminckét bolond családtörténete egy szövevényes labirintusba kalauzolja az olvasót, ahol minden egyes családtag kialakította a saját, egyedi viszonyulását az általa

tapasztaltakhoz és hallottakhoz. A történetek átírása ugyanúgy sikertelen taktikának bizonyul, mint elhallgatásuk vagy teljes tagadásuk; a családi hagyomány végső soron nem kerülhető meg a szereplők életében.

(Kácsor Zsolt: *A harminckét bolond*, Kalligram, 2017.)

Kolozsi Orsolya
Egy nagy de

Vida Gábor, a marosvásárhelyi Látó szerkesztője jó ideje, nagyon erős kötetekkel van jelen a kortárs irodalomban, de mostanáig nem igazán tudott megjelenni az ún. „fősdorban” (annak ellenére sem, hogy nagyon régóta a *Magvető* a kiadója). Már a *Fakusz három magányosságával* (2005) bizonyított, azóta több szövege jelent meg, de az első igazi, erőteljes sikert 2018-as, a Libri-díj várományosai közé is bekerülő regényével, az *Egy dadogás történetével* aratta. A kötet gyönyörű borítót kapott, egy fölülről fotózott fenyőerdő mély zöldje adja meg az alaphangulatot az olvasáshoz. Az erdő egyébként a szöveg egyik központi motívuma, a nyugalom, a természet, a „legjobb pszichiáter”; a gyerekkori kalandok, a futások színhelye, de elsősorban az otthonosság, a magunkra

találás élménye. A regény elbeszélője már kisgyermekként, és innentől kezdve egész életében az erdőben találja meg azt a helyet, ahol jól érzi magát, ahová kivonulhat, elmenekülhet a valóságból, ahol csönd van, maga lehet. „Jó volt hát az erdő, megóvta az álmaimat egy olyan közegetől, amelyben a pénzszerezésen kívül semminek nincs értelme...” Szimbolikusan az erdő lehet a „nagy, sötétlő erdő” is, melybe az emberélet útjának, vagy ez esetben a szépiprói pályájának felén juthat az ember. De akár az az erdő is, ahová az író kerül, ahol szünet nélkül bolyong, miközben egy úgynevezett nagyregényen dolgozik. Az erdő a szöveg metaforája ebben az esetben, mely elágazásokkal, újabb és újabb ösvényekkel van tele, s melyben nem csak az olvasó, hanem az író is gyakran eltéved.

Az *Egy dadogás története* három generáció sorsát felvonultató családregegy, ugyanakkor a hatvanas-hetvenes-nyolcvanas évek Erdélyének bemutatása is, kis túlzással történelmi regény. Ha az elbeszélőre és a vele történetekre fókuszálunk, lehet akár fejlődésregény vagy önéletírás, de szociográfia, vallomás, anekdotagyűjtemény, esszéregény, Erdély-regény is. Mindez együtt és egyik sem. Rengeteg lehetőség, több nagyregény anyaga íródik itt egymásra, vázlatosan, a különböző elágazásokat, kitérő lehetőségeket inkább csak jelezve és felvázolva, mint részletesen kibontva. Ez a sokszínűség, az egymásra rétegződés a szöveg egyik legnagyobb erőssége. Nem választ magának fókuszot, minden téma egyaránt fontos itt, az öngyilkos traktoros nagybácsi lelkétől az aradi kollégium hangulatán át az öregedő franciatanárnőig. Az elbeszélő élete tárul fel, de minden összetevőjével együtt: a nagyszülők, szülők nemzedékének és életének bemutatása, az óvodai, az iskolai élmények, a katonaság, az erdőjárások, az első szerelem, a nyelvhez való viszony, a vallás, a családi hazugságok is előkerülnek. Látható, ahogyan a történelem és a külső környezet a családba íródik, a család pedig az emberbe, a lélekbe és akár a testbe is. Nincs is ez utóbbira jobb példa a dadogásnál, mely a szorongás megjelenéseként is értelmezhető. A dadogás persze (akárcsak az erdő) több jelentéssel rendelkezik. Egyrészt az elbeszélő beszédhibája, mellyel folyamatosan harcol, másrészt annak a dadogásnak a története is, ahogyan ezt a regényt írja. Éppen ezért, a fent említett többféle regényműfaj mellett metaregénynek is tekinthető a szöveg, hiszen nem csak a regényt olvassuk, hanem egy regény megírásának/meg nem írásának történetét is. Az a regény, amivel olvasóként végül találkozunk, nem az a regény, amit az elbeszélő meg akart írni, sokkal inkább annak a regénynek a hiánya. Egy kudarc története, de nem csupán egy regény hiányát látjuk, hanem azt, ahogyan ennek a megírásnak a lehetetlenségét konstatálva végül mégiscsak felépül egy szöveg: „A regény is egészen

másról szól, mert nem én írom, hanem írja magát, nem érdekli a gondosan elkészített vázlat...” A regény, amely írja önmagát, nem újkeletű megfigyelés. Vida könyvét nem is ez, hanem az teszi igazán érdekessé, ahogyan Erdélyről ír: „A *Nagy Erdély-regényt* most sem tudom megírni, mert valami egészen más jár az eszemben, egy vagy több lépcsőfokkal mélyebben. Különben Erdély ma már egy kisregény csupán, zsugorodik, és unja mindenki, elege van belőle, fásaszató, lerágott csont, és miközben a múlt meg a hagyományokra épülő jövőt firtatjuk, mindenki elfelé tart.” A nagy Erdély-regény valóban nem készül el a hagyományos, sokak által elvárt idealizált, tündérországot vizionáló értelemben. A szokásos klisék, közhelyek (melyekre ironikusan maga is utal: „borvíz, medveszar”) helyett megmutatja e homogénnek tűnő világ sokféleségét, azt például, hogy egy partiumi magyar és egy székely milyen messze is lehet egymástól. Az elbeszélő apja például egész életében magyarnak érezte magát, nem is érti, miért nevezik őt erdélyinek, mint ahogyan egy román érthetőbb jelenség számára egy székelynél. A narrátor mindkét ágról paraszti családból származik, de míg az egyik család az Aradhoz közeli alföldi faluban, Ágyán él, addig az anyai ág baróti, a Hargitához közel élő, erősen vallásos székely család. Ahogyan maga is utal rá, az előbbi a móríci, az utóbbi a Tamási Áron-féle irodalmi hagyomány felől ismerhető. A két család életkörülményeinek, sorsának bemutatásával arra is rámutat, hogy ami Budapest felől nézve egy homogén világ, az valójában egyáltalán nem az; kulturális, vallási, értékrendbeli különbségei egyaránt óriási szakadékoknak tűnnek. Egy aradi ugyanúgy idegen a Székelyföldön, mint egy ún. magyarországi magyar. Az évtizedek óta a csapból is folyó erdélyi sztereotípiák lerombolása, de legalábbis megkérdőjelezése ez a regény, a hamis nosztalgiával és pátozzsal való szakítás, ráadásul olyasvalaki tollából, aki rendkívül hitelesnek tűnik, aki képes máz és vigasz nélkül tekinteni a világra, amelyben él.

Ez a(z) önmagával szemben is) mindig következetes, szigorú, mindenre rákérdező nézőpont (elég egy korábbi kötet, *A kétely meg a hiába* címére gondolni) erőteljesen tetten érhető a szövegben, és jól példázza a regény keretét alkotó *de* kötőszó is. Az első mondat („De-vel nem kezdünk mondatot...”) már önmagában mutatja ezt a szembenállást a berögzült, megkérdőjelezhetetlen, ugyanakkor teljesen értelmetlen elképzelésekkel, mert hiszen miért ne kezdhetnénk mondatot (vagy akár regényt is), de-vel? Az utolsó mondat („De.”) pedig azt erősíti fel, hogy bármilyen megállapításhoz, meglátáshoz jutunk is el, az mindig megkérdőjelezhető, arra mindig rá lehet kérdezni, utána bármikor beilleszthető ezzel a rövid ellentétes értelmű kötőszóval kezdődő mondat. Ez a fajta bizonytalanság, a végleges és biztosnak tűnő megállapítások elutasítása, egy már megrajzolt kép kritika nélküli elfogadása természetesen nem csak Erdéllyel kapcsolatban merül fel, hanem gyakorlatilag bármikor alkalmazható. A regényben nagyon hangsúlyos a személyes és családi elfojtások és a helyettük megjelenő pótcselekvések feltárása, ábrázolása. A látszat fenntartása alapvető elvárás ebben a világban, a zárt paraszti közösségekben a túlélést is jelenti, de a később városba költöző utódok is nehezen szabadulnak tőle: „Mi egy rendes család vagyunk, mondja anyám,

valahányszor arra a következtetésre jutok, hogy mint egy rendes családban, nálunk sincs rendben valami. Nálunk sincs rendben semmi, csak úgy tűnik, és úgy teszünk, mások is elhiszik, vagy másokat sem érdekel, hogy mi van pontosan, vagy mi nincs.” Mindenkinek hiányzik valami, mindenki rejteget valamit. Erre rákérdezni, erről gondolkodni nem szabad. Az apai nagypapa az alkoholizmusba, az anyai nagypapa a bigott vallásosságba menekül. A nők mintha jobban bírnák. Az egyik nagybácsi öngyilkos lesz, a másik folyamatosan lázad. Az elbeszélő pedig csak kérdez, megfigyel és rezignáltan néz szembe azzal, ami adatott, a helyett, amit látni lenne jó.

Nem egy dacos, lázadó könyv ez, sokkal inkább szigorú számbavétele annak, ami van. Egy élet története az egyetemre való bekerülésig, két nagycsalád története, egy házasság története, a székely és az alföldi falu története, az erdő szépségének története, egy menekülés és egy maradás története, Erdély története, a hétköznapi traumák története. Egy regény hűlt helyén több nagyszerű regény vázlata. És egyáltalán nem biztos, hogy mindeközben nem született meg a Nagy Erdély-regény. (De.)

(Vida Gábor: Egy dadogás története,
Magvető, 2018.)

Nagyéci Kovács József

Rigorózus szentenciák

András László verseskötet után újra prózával jelentkezett. 2010-ben megjelent regénye és az azóta kiadott verseskötet (Világos indul, Műút könyvek, 2016.; kritikánk róla a Pannon Tükör 2018/1. számában) szerzői hangja egy jól körülhatárolható, jellegzetes teret teremtett. Olvasóként ezt várva (de elvárások nélkül) vettem kezembe a kötetet.

A megjelenése után egy olvasói réteg számára nagyon hamar kultikus könyvvé váló Egy medvekutatató feljegyzéseiből hangja halatszik most is. Az akkor Oneofus (szépen latinosan cseng, tudományosan, angolul viszont mindközönségesen annyit tesz: „egy közülünk”) főszereplésével megírt világ új leírást kap, a novellák narrátorai azonban egy dologban semmiképp sem változtak: egy közülünk mesél, és azért ő mesél, mert ő tud. Másoknak, sokszor mások helyett.

A kötet (jelzés és cím nélküli) *előszavában* egyenesen azt olvashatjuk: „azoknak kellene írni, akiknek már semmijük nincsen, akik meghalnak. Hogy nekik legyen mit - nem is az, hogy olvasniuk, hanem legyen valamijük egyáltalán”. Minimum két kérdés rögtön idekíváncozik: nem túl nagy vállalás -e ez, illetve, hogy mi van azokkal, akiknek van valamijük? Ők akkor kizáratnak?

Az első kérdésre könnyű is, nehéz is válaszolni. Mert a jó könyv, a jó szöveg egyrészt nem is léphet fel ennél kisebb igénnyel, másrészt a szövegek majd megfelelnek: jót állnak vagy nem magukért.

A második kérdés szintúgy válaszolódik

meg: az olvasónak, aki úgy hiszi, van valamije (esetleg sok valamije) azt lesz lehetséges belátnia, hogy mennyire törékeny, esetleges ez a valami, épp hogy alig van, szinte nincs. Nincs. És akkor az írások szövege leépít, majd újra összerak. Ahogy egy jó könyvtől ez - minimum - elvárható. A Rasszista utazások szövegei azonban emelik a tétet; a novellák és tárcák nem egyszerűen adnak valamit, hanem rigorózus szentenciózussággal működtetnek és működni segítenek.

A hogyant tervezem ebből megmutatni most.

Egy nem olyan rég megjelent interjúban (lapunk online változatában olvasható) a haza-élmény kapcsán arról beszél András László, hogy számára a haza a nyelv és ezzel együtt a gondolkodás is. Mindez azért fontos, mert két remek rövid szöveggel nyit a kötet, melynek központi témája ez. Családtörténet a múltból, generációk élete rövid feljegyzésekben, közte a magyar történelem megannyi vihara, kataklizmája. András László nem fél egyik és másik szempontból (a pár-novella címei is utalnak erre: *Származástechnika - a menekültek*, *Származástechnika - a megszállók*) mélyre ásni és megmutatni, értékelni és további értékelésre felkínálni azt, amit hitvallásosan újra és újra kimond: „magyar vagyok”. Ez a két rövid, tömör haza-szöveg a kortárs próza két szép haza-szövege, ha lenne mostanság olyan. Mindenesetre a két szöveg tesz érte, hogy lehessen.

A kötetet klasszikus (és klasszikus mélységű) novellák és rövidebb, karcolatnyi hosszúságú (de nem mélységű!) szövegek teszik teljessé. Előbbiek közül is kiemelkedik két írás, az *Örök visszatérés* és *Az ebéd*. Közös bennük, hogy mind a történetek elmesélésének lehetőségeiről, mind az időről komoly és befogadható megállapításokat tesz, előbbiben látens, utóbbiban nagyon is plasztikusan.

Az *Örök visszatérés* a Serpenyő nevű kocsmában játszódik: rom-szituációs környezet, beszédes (és beszédes nevű: Doki, Egy hang a múltból, Brazil) alakok és egy haláleset, ami egy időre kizökkenti a szereplőket a kataton életből. András, bár az efféle irodalomnak komoly (és minőségi) hagyománya van, nem csak ennyit hoz; a novella katasztrófa-vígjáték, tragikomédia. Az idő itt (semmit meg) nem telik, csak múlik. Így aztán az egyik szereplő hirtelen (tetsz) halála, majd temetése, a felfoghatatlan és feldolgozhatatlan változás után a szereplők – mit tehetnének mást- visszatérnek a Serpenyőbe, és ahogy a narrátor mondja: „onnan már tényleg nem mentünk sehová”. Hova is mehetnének?

Az *ebéd* című terjedelmesebb elbeszélés hosszabb időszakokat ölel fel: a személyes mikrotörténetek egymásra- és egymásba-épülésének szétszálazhatatlansága felől magyarázza a közös történetek bonyolultságát. Egy munkahelyi ebéd - a tökéletesnek tűnő program. Az élet egyszerűen élvezhető és eközben jól leírható részei a szereplők narrációjában fontos és ezért nehezen megválaszolható kérdéseket hoznak elő; tanulság nincs sem a történetben lévőknek, sem nekünk, olvasóknak. Andrásról távol áll a szájbarágás és a kijelentés. A szövegszervező rigorózusság, a pontosság és fegyelmeztség nem a bölcsesség sulykolásában érdekelt, hanem a következetes végiggondolásban. Ezt adja a szentenciózusságot az egészben és a kiemelhető részekben is. Az ilyenekben például: „az, hogy dicsérjük az Urat nem azt jelenti, hogy piros pontot rajzolunk neki a hittan-füzet-

be” (*Blaszfémia hegy- és vízrajza*), vagy ez: „a majdan kitörő tűzvészre sem lehet úgy felkészülni, hogy mindennap megiszunk egy vödör vizet” (*Szent Pál levele a helybeliekhez*).

Az alig 130 oldalon huszonnégy írás soraközi, ebből is kiolvasható, hogy Andrásnak a szövegek rövidségével is célja lehet. A kötet egy része nem is klasszikus értelemben vett novella, hanem inkább egy-egy ötlet miniatűr kidolgozása, szövegtest olyan fogalom-csontvázak köré, melyeket hétköznapi használatban kevésbé filozófiai mélységgel mondunk, írunk le. Az olvasót elsősorban a bagatell tétellel kapcsolatos szerzői elbizonytalanítás teszi próbára. Ilyen remek rövid szöveg *A mindegyről* szóló, vagy az első megjelenése óta sokféle idézett rövid, tulajdonképpen versként is olvasható mini-értekezés, *A vége*. Tárcák, amik újraértelmeznek egy közismert vagy már felismerhetetlenné kopott témát.

A tárcák itt nem alacsonyabb rendű minőségileg a novelláknál, csak másabb: a szövegek elbeszélői jóval alanyibb megszólalásokkal mondják el az általánost, azaz egy-egy gondolati szál nem feltétlenül van rábízva a szöveg teremtő erejére, a mondatok direkttebbek. Mindez akkor is áll, ha a megszólaló (egy fiktív Pál apostol a *Levelek*-sorozatban, a bibliai Lázár képelt alteregója [*Lázár hazatér*], stb.) arcot és személyt adnak a hangoknak. András tiszta logikával, erős feszültségteremtő erővel artikulálja a szövegeken át azt, amit és ahogyan lát a világból. Az olvasó pedig örömmel néz vele együtt; igen, még a nehezen nézhető is örömmel. A felfedezés, a rátalálás örömeivel és azzal a megkönnyebbüléssel, hogy helyette artikulálja valaki a világ működéséről alkotott véleményét. A rigoróz szentenciózusság tényleg az olvasó helyett beszél. A többi a mi dolgunk.

A szövegek nem hazudnak. Ebben nagyon hasonlítanak annak az írásnak a hőseire (az azóta már kihalt indiánokra, a Sen-kise törzsre), akik technikailag nem ismerték a hazugságot. *A nyelvről, amelyen nem lehetett hazudni*, hősei egy társadalmi katasztrófa

után elhatározták, hogy új nyelvet alkotnak, amelyen képtelenség hazudni. (Ez természetesen csak a szóbeliségre vonatkozott, jegyzi meg az elbeszélő. Ez a finom önirónia csak hitelesebbé teszi az elbeszélést, miközben nem oldja fel az írásbeliség-szóbeliség és az azokon belül elkövethető hazugságok közti különbség dilemmáját.) Európai kutatók aztán, a nyelvet tanulmányozandó, a törzshöz való megérkezésük után nem sokkal tönkretesznek mindent, de a legenda, az elképzelt teljes szinkron szó és tett között, megmarad. A harmóniát nem lehet csinálni, de folyton utána kell járni. Ez a kötet egyik komoly tanulsága.

Végül, de nem utolsó sorban azt is érdemes megemlíteni még, hogy szép kötet a Rasszista utazások. Már a borító is munkát ad a szemnek. A címet viszont nem értem. Mi az, hogy rasszista utazás? Van olyan? A Scolar sorozata mind a szerzők, mind a könyvtárak tekintetében egy ideje már a

kiadó-élvonalban foglal helyet.[Jó munka, összhangban a szerkesztés (Babiczyk Tibor) és az egyéb, nem mellékes kiadói munka (borítóterv: Papp Rita)]. Éppen ezért talán tőlük lehetne megtudnom, hogy miért lett ez a lehetetlen címe a kötetnek, ami előttem, pedig sok szövegét nem először olvastam, megfejthetetlen maradt. És lemaradt a tartalomjegyzék, ami végül is nem hiba, hiszen aki elolvassa, a kötetet sok részletét hosszú időre meg fogja jegyezni anélkül is. Mert tényleg lehet, hogy „a hogyan kellene élni kérdés előbb-utóbb magától is megoldódik. Persze a másik kérdés is megoldódik, csak utána már nem lesz több kérdés. Néhány választ jó volna összekaparni addig, hátha lesz köztük igazi is.,

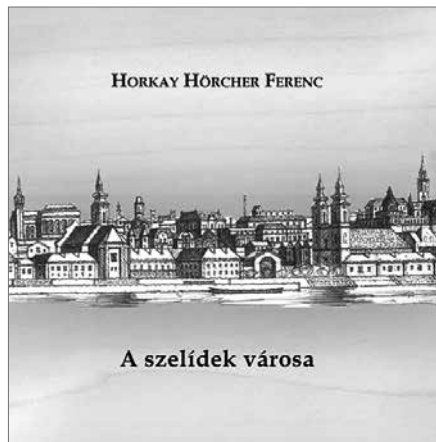
(András László: Rasszista utazások,
Scolar, 2018.)

Farkas Ferenc: Matisse – Velencei árnyak – 2018

Fülöp Enikő
**A családi legenda
megszépítő
retorikája**

Mit őriz meg a családi legendárium? Anya szerelmeit igen, apa szerelmeit nem. A *rendszerváltás családi fényképeit*. Édesanyát, nagyanyákat. Anyapapák életének foszlányait. „Családfa, a 18. századig visszavezethető szálal./ Olyan mellbevágó ereje van a tényeknek [...] A feladathoz, hogy feldolgozzam a megmaradt anyagot,/ gyűjtöm az erőt, addig a múlt terhe a vállamon,/ meg nem halhatok.” - így az *Anyai nagyapám* utolsó sorai (p14), így a kötet ars poeticája. A halál, amelynek nem szabad e rekonstrukció előtt bekövetkeznie, ezeknek a soroknak a kontextusában még csak egy pillanatot a jövőben, ami előtt a feldolgozási folyamat végére kell érni. A későbbiek tükrében már többletjelentéssel bír: Damoklész kardja, amely talán nemsokára lesújt. Az emlékezés örömebe így félelem vegyül, de pontosan ez a félelem és az általa generált folyamatos önreflexió az, ami a kötet szerkezetének alapjává, bravúrájává válik.

A *Családi fényképalbum* ciklusnak, az emlékezés alfájának nyelvezetében egy gyerek áradó gondolatfolyamának írásos lenyomata ötvöződik a tudományos igényű munkával, amelyet tényfeltárás előzött meg. Ha kinyílik az album, kinyílik a világ, ugyanakkor Pandora szelencéje is: *bélista*, aszociális természet, emigráció. Ahogyan a hetvenes évek jellegzetes budapesti helyszínei, tárgyai és történései belesimulnak a gyermekkori viszonyok és csínytevések leírásába: lendüle-

tes szabad vers, történelmi-szociológiai „matrjoska”. Szabó és házmaster apák, Rózsadomb és Bimbó út, osztálytársak, szerelmek, Corvin áruház, „Május 1” mozi. Az anyai és apai ágak leírásában folytatódik ez a gyermeki, sok közbeszúrás tartalmazó, az emlékeket ellenőrzött adatokkal vegyítő elbeszélésmód. Túry nagypapa *családi és városi legendák hőse*, egy fényképről pedig azt beszélnek, „a trónörökös azzal kívánta kitörölni a fenekét, amikor a szüleivel az avasi szőlőben járt” (*Anyai ág*). A rendszerváltás és a kétezres évek ábrázolása tömör, borús versszakokban ölt testet; az apa halála miatt érzett fájdalom, a politika baljós eseményei tompítják a magánéleti örömeket.

Megannyi kép, megannyi családtag és történelmi személyiség közül kiemelkedik egyetlen sziluett: az édesanyáé. Az *Anyaciklus* versei a női test kiszolgáltatottságát, az együtt töltött utolsó éveket jelenítik meg. „A női kórterem a baleseti sebészetén/ egy januári vasárnap késő délután/ olyan, mint egy Parti Nagy-darab:/ a legpöröbben mutatja meg a lényegét.” - írja Horkay Hörcher (*Csillagközi párbeszéd*). A *Csillagközi párbeszéd* az anyavesztés verse, mely égitest-metaforáin keresztül mutatja meg, hogy ekkor a betegség már hatással van a személyiségre, újra gyermekivé alakítja azt. Az anya-fia kapcsolat átalakulásának és az elmúlás fájdalmának leírása mellett a ciklus versei a kórházi-morális problémák

is átszövik: „A mentősnek csúsztatott pénz/ megteszi hatását, vagy eleve/ jó emberek, próbálnak kíméletesen/ bánni a megtört testtel” (Kórház). Az Anya a földre zuhan a verscsoport egyetlen olyan darabja, amelyben a történetmesélés során a kisgyermek megfigyelései vegyülnek a felnőtt visszaemlékezésével. Az alaphelyzet az idős, bevizelő édesanya alakjával való szembesülés, amely rengeteg emléket előhív a múltból. A hat részből álló vers egyes részei az egykori édes rajongás és a jelenkori önostorozás között biztosítanak átjárást, teret engedve annak a kegyetlen érzésnek, hogy a szülői gondoskodást soha nem lehet igazán meghálálni. A ciklus darabjaiban minden nehézségek fölött áll az anya ereje, méltósága és ennek a küzdelemnek a folyamatos elismerése a fiú részéről; az anya hős, az anya királynő. „Ennél is nehezebben szokja azonban, / hogy királynői pozícióját föl kell adnia./ Elvégre egy beteg mégsem uralkodhat./ Elvégre egy királynő betegen is uralkodó.” (A királynő hazatér)

Az anya elmúlásának felidézése indukálja a lírai én visszatekintését eddigi életére, vagy ellenkezőleg, az öregedés nyomasztó érzetének folyamánya a királynő utolsó éveinek visszaidézése? Akárhogy is, ezek szoros kölcsönhatása érződik a versciklusokon; ugyanaz a fájdalom és félelem, csak másra irányul.

„Most, hogy elmúltál ötvenéves, látszólag/ elérted célod, felszabadultál. Ehelyett:/ súlytalan üresség ott legbelül, a tudat falán/ a kint lelassult, összemosódott kontúrok.” (Ifjúságod álomvárosa). Legmélyebb, precizitása okán mégis oly felemelő megnyilatkozása az efölött érzett fájdalomnak A közéleti tél átírata – a szerző hivatkozásában: Berzsenyi-monokróm. Horkay Hörcher – ámbár piktúrájában még szorosán olvassa Berzsenyit - sokkal fakóbb színekkel dol-

gozik, mint a niklai remete: nála az elmúlás témája nem enged be színeket, csak a homályt, a szürkét, az őszt. Egyetlen árnyalata Lollinak az eredetiből átemelt barna szemöldöke, mely váratlan visszatérés a mester eredetijéhez a kissé szabadabban értelmezett szentencia lezárásaként.

A fentebb már idézett Ifjúságod álomvárosa és a Sírni saját halálodon darabok által Horkay Hörcher a tanár-identitásba is beenged. Az elmúlásról való elmélkedésnek egyrészt a rég nem látott helyek, másfelől a campusok fiatal látogatói válnak indikátorává. Múlt és jelen duplikált szembeállítás ez, melyben az édes emlékeket és a tanítás örömét állandóan felülírja a jövő miatt érzett aggodalom, a halálfélelem, a bújtatott, de jól kiolvasható irigység. „...Egymásra csúszott emlék és élő pillanatfelvétel, ami/ a zajos adatokból összeáll, megfejthetetlen/ képlet, lúzer vagy...” (Ifjúságod álomvárosa).

A szerző a tél ellenpontozásaként a nyárról is elmélkedik, de ez, olybá tűnik, megmarad inkább ujjgyakorlatnak, boldog pillanatképek fel-felvillantásának. „Most megpróbálok leírni a nyarat”- így az első sor; szokatlan ez a lebegő érzés - írja, s valóban, mintha nem lenne számára komfortos az a boldogan írás, amellyel itt kísérletezik, s mely végül át is fordul a szülők elvesztése okán érzett fájdalomba. (Ez a nyár)

A szelídek városa kötet nehéz, de nehézségében van valami felemelő. A kimondott fájdalom könnyebb a kimondatlannál; jelen kötetben, a csodás szóképek és a találó csattanók használata által kimondva pedig a szomorúság egyfajta szépséggé nő.

(Horkay Hörcher Ferenc: A szelídek városa. Guttenberg Pál Népfőiskola Orpheusz Kiadó, Budapest, 2018.)

Farkas Ferenc: Kiállítási enteriőr

Kostyál László

Farkas Ferenc 60

Az idén ünnepli 60. születésnapját Zalaegerszeg egyik legmarkánsabb szobrászművésze, Farkas Ferenc. Ebből az alkalomból jelent meg az évforduló jeles napjához (február 15.) kapcsolódóan a munkásságát számos képillusztráció segítségével 239 oldalon bemutató nagyméretű, reprezentatív album, melynek tanulmányát a pályatárs, régi barát és évfolyamtárs, Tóth Csaba Munkácsydíjas festőművész írta. Két hónappal később került megrendezésre a jubiláló művész retrospektív kiállítása. Ennek pikantériája, hogy két helyszínen – a Városi Hangverseny- és Kiállítóteremben, illetve a Gönczi

Galériában – tekinthető meg, és a két, voltaképpen önmagában is kereknek érzett rész-kiállítás hat nap eltéréssel (április 13. és 19.) nyílt meg. A messziről idetevendő érdeklődő e megoldással találkozván az első pillanatban talán kérdőn vonhatja fel szemöldökét, majd szembesülnie kell vele, hogy a városnak még ma sincsen egy ekkora anyagot befogadni képes, megfelelő kiállítóterme. Marad a kéthelyszínes megoldás, aminek persze előnye is van: könnyebb a bemutatott alkotásokat a rendezői logika szerint csoportosítva bemutatni.

Farkas Ferenc:
Kiállítási
enterió

Farkas Ferenc:
Melankolikus
portré 2013

Az egykori zsinagógaépület nagyobb teret biztosító karzatán szélesebb keresztmetszetet láthatunk Farkas alkotásaiból. A karzat bal oldalán főleg aktszobrok, a jobb oldalon többnyire valós vagy fiktív portrék sorakoznak, a falakon a művész eddig talán soha ki nem állított rajzvázlataival. A portrék között egy-két köztéri monumentum – pl. az egerszegi Luther-szobor vagy a Fiatalok c. utcaszobor – kismintája is feltűnik. A karzatok végén néhány vitrinbe értek kerültek. A középső részen bemutatott anyag vegyesebb tematikájú, itt (illetve részben a jobb oldalon) kapott helyet Farkas több jellegzetes ciklusának (*Finálé*, *Hokusai*, *Humanisták*) néhány darabja is.

A Gönczi Galéria két kisebb termében a szobrász művészportréi tekinthetők meg. Nem csupán szorosabb értelemben vett arcmásokról van itt szó, hanem annak a Farkas interpretációja szerint készült, kerek kisplasztikába vagy reliefbe fogalmazott művészettörténeti sorozatnak a darabjairól is, amelyek nagy művész-elődök, elsősorban festők alkotásainak átiratait tartalmazzák. E sorozat igazi kuriózum, az életmű egyik leghangsúlyosabb része, amelyben a

szobrász egyszersmind a súlyponti anyagot összeválogató művészettörténész és az egyes alkotások szakszerű interpretálását elvégző műértő szerepét is felvállalja. Hasonló, szubjektíven értékelő megközelítéssel jelennek meg a művészportrék is, saját művészetük legjellemzőbb jellegzetességeit hordozva.

A kiállításon – a két helyszín ellenére is most már fogalmazzunk így, egyes számban – egy rendkívül gazdag, a jeles elődökhöz méltó életmű bontakozik ki előttünk. Az elmúlt, évszázadnyi korszakot tekintve Zala megyéhez, ha nem is túl nagy számban, de kitűnő szobrászok kapcsolódtak. Büszkén vállalta kötődését az innen induló Zala György (1858-1937), a budapesti Millenniumi Emlékmű mestere, valamint a saját korában nemzetközileg is széleskörűen ismert Kisfaludi Stróbl Zsigmond (1884-1975). Hasonlóképpen büszke volt zalai származására Botfai Húvös László (1883-1972) és Boldogfai Farkas Sándor (1907-1970) is. Ők a megélhetés érdekében még kénytelenek voltak elhagyni szülőföldjüket, amely a jeles szobrászok közül először Vörös Jánosnak (1897-1963) nyújtott elegendő

(bár meglehetősen szűkös) kenyeret. Ma is büszke a megye és székhelye a két itt élő, idős mesterére: a keramikusként köztéri szobrok hosszú sorát is alkotó, Kossuth-díjas keramikusra, Németh Jánosra (1934), valamint az emblemikus szobrászra, Szabolcs Péterre (1942). Mellettük a néhány éve sajnálatosan fiatalon elhunyt, kiváló groteszk alkotások sorát készítő Fischer Györgyöt (1956-2012), valamint a köztérre szintén sokat és színvonalasan dolgozó Bérés Jánost (1954) kell megemlíteni.

Olcso szófordulat lenne úgy fogalmazni, hogy a jeles elődök és kollégák köteleznek. Farkas Ferencet nem kötelezik, legfeljebb bizonyos mértékig inspirálják, s fontos ezt hangsúlyozni, hiszen ő önálló karakter, egyértelműen a saját, jellegzetesen egyéni útját járja. Bár nyilvánvaló, hogy mind elődei, mind pályatársai munkásságára jelentős rálátással bír, ez őt lényegileg alig befolyásolja. 1986-ban diplomázott a Képzőművészeti Főiskolán, mestere az általa nagyon tisztelt Somogyi József volt. Művészi eszmélése,

majd stílusának kikristályosodása idején az új szenzibilitás, a geometrikus konstruktivizmus, a biomorf tendenciák vagy más, e korszakban virágzó késő-neoavantgárd törekvések ugyan komoly vonzerőt gyakorolhattak volna rá, számára azonban mestere figuralitásra épülő, stiláris iránymutatása mindig meggyőző alapként szolgált. Művészetét bizonyos szemszögből klasszikus indíttatásúnak mondhatjuk, legalábbis abban az értelemben, hogy középpontjában szinte minden alkalommal (talán néhány érme kivételével) és jól felismerhetően az ember áll. A szobrász alapvetően térbeli formák és alakzatok segítségével közvetíti gondolatait, a klasszikus (indíttatású) szobrász ezen belül emberi formák révén. Amíg azonban a szorosabban vett klasszikus művészet a szépség érdekében hajlamos az idealizálásra, és – amennyiben nem portréről van szó – egész alakokban gondolkodik, Farkas más eszközökkel él.

A kiindulási pontot az ő művein is a primer látvány képezi, a művészi esz-

Farkas Ferenc:
Vincent Van
Gogh 2005

Farkas Ferenc:
Csik Ferenc
2014

Farkas Ferenc:
Hokusai
2008

köztárában azonban ott lapul a felületek rusztikusan elnagyoltta tételének, a groteszknak, a meghökkentésnek, a bizarrá vagy töredékessé alakításnak lehetősége is. Figuráinak legfőbb jellemzőjét mégsem ebben láthatjuk. Leginkább karakteres vonásuk az – öltözetük, megjelenésük által egyébként rögzített – idő-dimenzióból való kilépés, az időtlenség érzetének felkeltése. Nélkülöznek mindenfajta expresszivitást vagy érzelemnyilvánítást. Arcuk csak abban az esetben sugároz érzéseket, ha ez a narratíva szempontjából fontos. Általában kifejezéstelen, távolba néző, elgondolkozó, úgy is mondhatjuk: befelé forduló tekintetekkel találkozunk. A különböző alakok még akkor is statikusnak tűnnek, ha – viszonylag ritkán – mozdulatukból dinamizmus következne. Ez szoros összefüggésben van az arckifejezéssel. Nagyrészt a mimika hiánya eredményezi, hogy a figurákon abban az esetben sem érezni semmilyen kimerevített pillanatnyiságot, ha éppen mozdulat közben ábrázolja őket a szobrász. A mozdulat ilyenkor a legbelsőbb lényegükhöz tartozik.

Mintha előre beállított élőképek jelennének meg előttünk. Ennek révén elrugaszkodnak konkrét tértől és időtől, és valami általánosabb gondolat vagy érzés kifejezőivé válnak. Amíg a klasszikus szobrász a megjelenített figurákat idealizálja, Farkas Ferenc ideákat fejez ki a segítségükkel. Minden alakja, minden portréja, minden kompozíciója mögött jelen van egy az érzékelhető látványnál mélyebb, általánosabb gondolat. Az ábrázolt figura egyszerismind az általa képviselt eszmének – sőt, legfőképpen annak – a megjelenítője is. Alkotásai olyan jelképek, melyek örök emberi értékeket, vagy konkrétabb, az ábrázolthoz a tudatunkban szorosan kapcsolódó gondolatokat, jellemzőket közvetítenek.

A fentiekből következően bátran nevezhetjük Farkas Ferencet reneszánsz lelkületű, a humanizmustól vezérelt művésznek. Egy egész sorozata viseli a *Humanisták* címet, s a többnyire elgondolkozva, vagy mély diskurzusba merülve ábrázolt figurák a szobrász szimbolikus önarcképeként is értelmezhetők. Olyan értelemben mindenképpen, hogy hozzájuk hasonlóan mindig a nemeset, a szépet, az előre vivőt keresi az életben. Az ember az ő számára igazi csoda, melynek titkát egy életen át kutatva sem lehet teljességgel felderíteni és megérteni. Az emberi figura a legtökéletesebb médium, aminek segítségével gyakorlatilag bármilyen gondolatot, tartalmat képes kifejezni. Művészete mély bizalmat és hitet sugároz. Az emberben való általános hite mellett egy magasabb rendű, a belső szépségre és jóságra fókuszáló, transzcendens irányultságú hit is tükröződik munkáiról. Olyan erős belső meggyőződés, ami különösen szilárd alapot képez művészete számára. Mostani, retrospektív kiállításának anyaga négy évtizedet ölel fel, és minden reményre feljogosít abban a vonatkozásban, hogy a következő évtizedekben további remekművek sorával fog gazdagítani bennünket.

Turbuly Lilla

Lehámló rétegek

☛ A vihar kapujában a Hevesi Sándor Színházban

Kamaraterem hiányában ritka ajándék egy-egy kamara-előadás a zalaegerszegi nézőknek. Utoljára négy évvel ezelőtt láthattuk a *Vaknyugatot*, valamint a színház néhány lakásszínházi előadással igyekezett a delikát élményekre is vágyó színházbarátok kedvében járni. A lakásszínház jó kezdeményezés volt (azért a múlt idő, mert ebben az évadban már nem működött, és a hírek szerint jövőre sem fog), de más műfaj, mint a kamaraszínház. Igény lenne mindkettőre. Erre utal, hogy *A vihar kapujában* hatodik (és lehet, hogy egyben utolsó) előadása pótszékes telházszal ment. És ha a nagyszínpadhoz képest nem is sok az a 60-70 ember, egy színháznak és a közönségének is fontos, hogy terepet kapjanak a kísérletező, bátor előadások. Nem utolsó sorban pedig a színészeknek is létérdekük, hiszen nekik sem mindegy, hogy színészi eszköztárukat bővíthetik vagy karbantarthatják-e kisebb terekben. A helyzetet az oldhatná meg, ha a Griff Bábszínház önálló játszóhelyet kaphatna, és így a kamaratermet csak a színház használhatná. Tervek vannak, belátható határidőről egyelőre nem tudni.

Addig örülhetünk az olyan ritka ajándékoknak, mint *A vihar kapujában*. A drámát Müller Péter Akutagave Rjúnoszuke novellái, valamint Kuroszava Akira ismert, 1950-ben készült filmje alapján írta. Az egyszerű történet szerint a XII. századi Kiotót polgárháború sújtja. Egy samuráj és a felesége menekül a pusztítás elől, az erdőben azonban találkoznak egy rablóval, aki az asszonyt megerőszakolja, a férjét pedig megöli. A történetet a három szereplő, valamint egy arra járó favágó mondja el – ahányan, annyiféleképpen. (A megölt samurájnak a lelkét idézik meg.)

A hely és az idő Müller Péter átiratában tulajdonképpen lényegtelen. Időtlen történetet írt, példázatot az emberi természetről, és ez az időtlenség jellemzi a Gergye Krisztián által rendezett előadást is. Zöldy Z. Gergely díszlete remek, és meghatározza az előadás alaphangját: úgy időtlen és általános, hogy hangulatában mégiscsak van valami keleti íz, főleg, amikor Gibarti Tibor fényei új jelentést adnak egyik vagy másik részletének. Így lesz a sötét csuhás koldusból (Ticz András) egyetlen pillanat alatt földöntúli, égi jelenség, így gyullad lángra az erdő egy napfelkelte tüzeiben. A mély árokkal kettévágott tér mindkét oldalán hámló, fehér fatörzseket látunk. Közülük csak hármat rögzítettek (utalva a három főszereplőre), az összes többi kileng, inog, bizonytalan, mint minden, amit az előadás szerint az

igazságról és önmagunkról megtudhatunk. A jelmezek (szintén Zöldy Z. Gergely munkái) szabásukban, jellegükben utalnak a japán öltözetekre. A szürkés, visszafogott színek között a legszembeötlőbb a feleség hófehér ruhája, amihez hozzátapad az a vöröses, szálas anyag, amivel a színpadot felszórták. Egy piros kendővel együtt a tisztaságot, a csábítást és a véres tragédiát egyaránt megidézik ezek a színek.

Az igazság mibenléte, az emlékezet működése és a valóságérzékelés mind-mind olyan kérdések, amelyeket több tudomány is vizsgál a filozófiától az orvostudomány különböző ágaiig. De ezekkel a kérdésekkel a mindennapokban is találkozunk. És nem csak azok, akiket jó- vagy balsorsuk a rendőrségre vagy a bíróságra sodor, mint *A vihar kapujában* szereplőit. Hány saját igazában biztos, megingathatatlan embert ismerünk, ahogy mindenben bizonytalanokat is. Hányszor látjuk, hogyan igazodik – tudatosan vagy tudat alatt – a mondandó különböző szempontokhoz, érzelmi vagy észérvekhez. Az előadásban erre a közös emberi tapasztalatra ismerünk rá.

Még pedig úgy, hogy mi, nézők leszünk a bíróság, nekünk vallanak a tragédia résztvevői és tanúi, minket akarnak meggyőzni a saját igazukról. Ehhez az ismétlődésekre épülő játékhoz intenzív, meggyőző színészi jelenlét szükséges. Az alaphangot Ticz András csuklyás koldusának kicsit talán hosszú, de nagyon expresszív monológja adja meg, ahogy egy háború sújtotta, erőszakba és vérbe fulladó város képét festi elénk. Baj László favágója érezhetően titkokat rejt érzelmi hullámvásárai mögé, jól gazdálkodik a mimikájával is. Madák Zsuzsanna szerzetesét vele ellentétben a hite megtartja, megőrzi a hullámvásásoktól, a furcsa tragédia mégis megérinti.

Varga Balázs vendégként érkezett a társulatba. Sokat veszítene az előadás, ha a rabló, akit alakít, megmaradna a sztereotípiák mentén, és nem lenne ennyire összetett karakter. Feket-fehér figurák mellett nem működne a főszereplő hármas bonyolult, libikókaszerűen változó kapcsolatrendszere.

Itt azonban a rablónak is vannak gyenge pillanatai, elbizonytalanodik, őt is meglepik a saját érzelmei, miközben személyiségében persze benne vannak olyan „rablókellékek”, mint a felülkerekedés vágya és az agresszió. A Mihály Péter által alakított férj áldozatként sem egyértelműen pozitív szereplő. Pénzhiánya, önzése, máskor nemtörődömsége, megint máskor tehetetlensége időnként nem csak a feleségét, a nézőt is taszítja. Pap Lujza (a feleség szerepében) nem csupán fehér ruhájával, hanem játékával is kiviláglik az előadásból. Széles érzelmi skálát jár be a legkisebb színészi túlzás nélkül. Pontos, finom, elegáns. Örök nő és egyszeri, megismételhetetlen asszony ez a feleség. Háborog az ember lelke a vidéki színészek sorsán, ha arra gondol, hogy itt van ez a nagyszerű színésznő jó húsz éve Zalaegerszegen, és hogy-hogy nem olyan ismert és elismert, ahogy az rendjén lenne?

Gergye Krisztiánt elsősorban táncosként és koreográfusként ismerjük, és ez természetesen ezen az alapvetően prózai rendezésen is látszik. A színpadkép is táncol, a kilengő fák is táncolnak, a térrendezés, a mozgások mind-mind tükrözik ezt a táncos meghatározottságot. A rabló és a férj párbajai pedig külön lehetőséget adnak, hogy megmutassa, hogy lehet a különböző szemszögekből megmutatott küzdelemmel jellemet festeni. Az előadás végén maradnak a jobbra-balra lengő fák. Kérjük mintha a vágyott igazság újabb és újabb, foltosra hámlott, meg mégsem ismerhető arcát mutatná. Minden bizonytalan.

Müller Péter: A vihar kapujában

Akutagava Rjúnoszuke novellái és Kurosava Akira filmje alapján

Játsszák: Mihály Péter, Pap Lujza, Varga Balázs, Ticz András, Baj László, Madák Zsuzsanna.

Dramaturg: Madák Zsuzsanna. Díszlet-

jelmez: Zöldy Z. Gergely. Világítás: Gibárti

Tibor. Rendezőasszisztens: Lengyel Noémi.

Rendező-koreográfus: Gergye Krisztián.

Bemutató: 2018. január 26.

Péter Zsombor

Nincs kegyelem

Számos nagyjátékfilmben megidéztek már az 1956-os októberi forradalmat. A következményeivel, utóhatásaival azonban annál kevesebben foglalkoztak. Matúz Gábor mégis erre vállalkozott, amikor elkészítette a félig dokumentarista, félig fikciós elemekre épülő Nincs kegyelem című alkotást.

A történet december 8-át eleveníti fel Salgótarjánban, amikor is a pufajkások és a szovjet katonák válogatás nélkül löni kezdték a tüntető, fegyvertelen tömeget. A halálos áldozatok számát mind a mai napig nem tudni pontosan. Legkevesebb 47-en vesztették életüket, de egyes források szerint 131-re rúgott a halottak száma. A legfiatalabb áldozat mindössze 10 éves volt. A forradalom utáni megtorlási időszak talán legvéresebb epizódja ez a nap.

Mint említettem Matúz kétféle nézőpont alapján meséli el az esetet. Dokumentumfilmként remekül helyt áll a Nincs kegyelem, ez kétségtelen. Informatív, történelmileg hiteles beszámolók, archív felvételek alapján, mégsem csak a száraz tényeket közölve vezetnek fel levéltári dolgozók, történészek a forradalom következményeit. A cselekmény első harmada felöleli az október–december közötti időszakot, bemutatva mindkét felet, a forradalom és ellenforradalom nézőpontjait. Kádár és Nagy Imre nyilatkozatai állnak szemben egymással, valamint a párt emberei mondják el, hogy a karhatalmi erők „nem kukoricáznak”, hanem vasököllel lecsapnak azokra, akik láznak a rendszer ellen. A dokumentarista szegmens a túlélők történeteitől válik még ridegebbé és valóságosabbá. Ahogy felvázolják a néhány perc alatt lezajló döbbenetes eseményeket, sokkot, egészen

átélhetővé teszik a tragédiát. A Nincs kegyelem másik fele nagyjátékfilmes eszközökkel mutatja be két nap történéseit, a helyiek szemszögén keresztül. Matúz művével pedig itt kezdődnek a gondok. Az egy beszámoló, egy történetmesélő jelenet kvázi kiüti egymást, így nincs ritmusa a filmnek. Az a kisebb probléma, hogy számtalan karaktert vonultat fel, ebből adódóan senkit nincs idő megfelelően bemutatni. Bőven elég lett volna három-négy szereplő, ugyanis egy

idő után repetitív és vontatottá válik a cselekmény. Hétköznapi embereket látunk, amint hétköznapi dolgokat csinálnak, ez rendben van. Ellenben teljesen indokolatlan három szexjelenetet beiktatni és elnyújtott, mégis felszínes családi problémákba betekinteni, amiknek nincs funkciója. A pufajkás tömegoszlató szálában és karakterében sokkal több volt, az ő történetéből egy komplex sztorit ki lehetett volna hozni. Egy esetleges belső vívódással, dilemmával a jó és rossz harcáról, de Matúz csak fekete vagy fehér szereplőket írt, amiért nagy kár. Érthető, hogy a felelősségre vonás, illetve hiányának ábrázolása volt a cél, de a fikciós történet, így egy sablonokból építkező, hatásadás láttelelet lett, ami mindenáron sokkolni próbál. Ez leginkább a tényleges sortűznél mutatkozik meg. Borzasztóan pátoszos, mi több történelmileg hiteltelen, hogy pont a himnusz után kezdik el lőni a

tömeget, holott a valóságban nem így történt. A feljegyzések szerint az egyik tüntető által felrobbantott ártalmatlan hanggránát után kezdődött a lövöldözés. Tény, hogy dramaturgiailag hatásosabb, ha kicsit átírják a tényeket, de így pont a dokumentarista jelleg veszik el. Sajnos nem sikerült jó arányérzékkel lavírozni e két stílus közt.

Ez a kettősség lengi körbe az összképet is. Ingadozó színészi játék, képi világ, karakterrajzok, cselekményvezetés. Ettől függetlenül a Nincs kegyelem fontos darab, egy fontos témáról és időszakról, amiről keveset hallani. Dokumentumfilmként megállja a helyét, de önálló műként sok sebből vérzik. Két szék közt a pad alá tipikus esete, amit érdemes megnézni, de kiforrottabb fikciós szállal, sokkal nagyobb hatást érhetett volna el.

Gyimesi Endre

In memoriam Egervári Klára

A felnőtt fejjel, tudatosan választott otthon, Zalaegerszeg város közössége képviselőjeként emlékezem a tisztelet és kegyelet főhajtásával.

A város – amely színházának alapító tagjaként becsüli Egervári Klárát – ma még bánattal és megrendülten gyászolja a lélekben mindig erős, energikus és vidám polgárát (primadonnáját).

Egy olyan szívember előtt állunk, aki egész tevékeny életében tehetségével a közösséget szolgálta. Küldetesként élte meg színházi hivatását, és annak egész élete során emberi teljességgel tudott megfelelni.

Alig hisszük, hogy nem láthatjuk többé. Hiszen a közelmúltban még találkozhattunk a Kossuth utcán, kezet foghattunk vele, hallottuk hangját, láttuk mosolyát... Idős korában is a közös jóért való munkálkodásban lelte örömét. Csodáltuk vitalitását, élveztük humorát és vártuk az újabb találkozásokat. Helyette jött a szomorú hír, hogy március 12-én elment közülünk a végső nagy útra: „belehullni az öröklétbe, időtlen nagy végtelenségbe...”

Számára az öröklét kezdete ez valóban. Mert nem a halál az igazi elmúlás, hanem a felejtés. Egervári Klára az az ember volt, akit nem lehet elfelejteni – sokak szívében él tovább. Nem múlhat el, mert egész életét szerető lányának, családjának, az imádott színháznak, s ez által a nagyobb közösség: a város, a megye, a régió szolgálatának szentelte. A színpadon és azon kívül is mindig a legjobbat kereste, és ő is a legjobbat adta önmagából. Városszerte emberek százainak tisztelete és szeretete övezte. Idézzük most fel életének néhány állomását, hogy emlékét méltón megőrizhessük!

Sorsa összefonódott az államosítás utáni magyar színháztörténettel. Személyében a II. világháború utáni színésznemzedék egyik utolsó jelentős alakja távozott. 65 évet töltött a színpad „fogságában”.

Még 14 éves sem volt, amikor Szendrő József felfigyelt csodálatos énekhangjára; s az „őstehetség” egy év múlva már a pécsi színház színpadán találta magát. Sorra jöttek a főszerepek. Két színház kivételével az ország valamennyi vidéki társulatában játszott

(Pécs, Győr, Békéscsaba, Miskolc, Veszprém, Szolnok, Kaposvár, Szeged). Beugróként több budapesti színpadon is megfordult. Az Országos Rendező Iroda (ORI) jóvoltából évekig turnézott Cipruson, Törökországban, Belgiumban és Ausztriában. Bár rengeteg szubrett szerepet játszott, mégsem nevezhető csak e zenés műfaj művésznőjének. Minden műfajban kipróbálhatta magát. Ő volt korának legfiatalabb Júliája (19 évesen – a Rómeó és Júliában). De más emlékezetes prózai szerepét is említhetném (Alfonsine – A kőszívű ember fiai; Ella – Gárdonyi: Ida regénye). Hosszú pályája során alakított fiatal hősöket, karakterszerepeket. Játszott nagyoperettekben, s fellépett magyar és külföldi klasszikus drámákban. Emlékezetes szerepe volt Elisa a My Fair Lady-ből, Iluska – a János vitézből vagy Violetta A montmartre-i ibolyából. A több mint 160 bemutatója során együtt játszott a korszak legnevesebb művészeivel (Ladányi Ferenc, Kiss Ferenc, Latinovits Zoltán, Molnár Tibor, Mensáros László, Somogyvári Rudolf, Bessenyei Ferenc stb.). A színház volt az élete. Nem véletlen, hogy kisebbik gyermeke Mézes Violetta is a színészi pályát választotta. Nagyon szerette őt, aki nagyon hasonlított rá.

Zalaegerszegre Ruszt József csábította a minden újra fogékony színésznőt, aki egyszer már Veszprémben részt vett színházteremtésben.

30 évadnyi tapasztalattal, több mint 100 bemutatóval, s számtalan sikerrel a háta mögött indult 11 fiatal színésztársával Szegedről Zalaegerszegre színházat teremteni 1982-ben. Nem bánta meg. Végleges otthonra talált a városban. Már az előévadban 6 bemutatója volt – s ez a terhelés (amelyet örömmel vállalt) így maradt évekig. Több mint 50 bemutató jelzi a zalaegerszegi munkás éveket. Fellépett musicalekben, operettekben és drámai szerepekben egyaránt. A zalai közönség hamar szívébe zárta. „Azt hiszem, az ilyen pillanatokért érdemes élni” – mondta a színházavató előadásról. S jöttek az elismerések is. Már a 3. évad végén megkapta a közönség szavazatai alapján a legnépszerűbb színész díját.

50. születésnapjára megérkezett a Szocialista Kultúráért kitüntetés (1986), s 1990-ben Érdemes Művész lett.

A Zorbában nyújtott alakításáért (Bubulina) Aese-díjat kapott 1993-ban. Felejthetetlen élmény volt számára, hogy hazatérve a díjátadásáról színésztársai gyertyás fogadást adtak tiszteletér. A 90-es évek közepén már kevesebbet vállalt, de minden évadban fűződött nevéhez egy-egy jelentős szerep (pl. Csiky Gergely: Nagymamája; Mágán Miska nagymama szerepe stb.).

60. születésnapján, 1996-ban megkapta a közönség életmű díját. S szép emlékeim között őrzöm, hogy én adhattam át számára a város elismerését, a Zalaegerszegért kitüntetést, amit a több mint másfél évtized alatt nyújtott felejthetetlen alakításaiért kapott. A színház a Csárdáskirálynő bemutatójával tisztelgett előtte,

amelyben ő játszotta Cecília szerepét. A díszelőadást tomboló ünnepség, majd hintós felvonulás követte, amelynek végén kifogva a lovakat a színház vezetői húzták a hintóját. Cipőjéből kedves színésztársai itták a pezsgőt. Ilyen ünneplésben utoljára Blaha Lujzát részesítette a város közönsége 1890-ben.

Utolsó nagyszínházi fellépése – Siménfalvy Lajos ötvenéves pályájának jutalomjátékán – Csehov Hattyúdalában volt. Nem véletlenül vállalta, hiszen Siménfalvy Lajossal több, mint másfél évtizeden keresztül együtt léptek fel jótékonysági esteken, különböző rendezvényeken, a férfi és nő kapcsolatait bemutató zenés, vidám összeállításokkal. Szerette ezeket a közvetlen találkozási lehetőségeket a közönséggel. Érezte a nézők szeretetét, szimpátiáját.

Gyökeret eresztett városunkban. Pályájának utolsó szakaszát sikeresen, megbecsülésben, biztonságban élhette meg. Majd negyedszázadon át játszott itt. Életünk kitörölhetetlen része lett.

Nyugdíj után sem tűnt el a kulturális életből. A nézők és a kollégák szeretete kísérte. Kitüntette a Színházbarát Kör, a Hevesi Sándor Színház Örökös Tagként tisztelte. S bronzba vésett arcvonásai díszítik az épület bejáratát.

Utolsó éveiben egyre szorosabb lett a kapcsolata a környezetében élőkkel, a bolti pénztárosokkal, üzlettulajdonosokkal. A cipőbolt, a Rákóczi utcai textilbolt, a Margo Szalon dolgozóival. Családtagnak tekintették, ő pedig játszani, viccelődni szokott velük, s saját készítésű kézimunkáival ajándékozta meg őket. Ha kórházi kezelésre szorult, mindig a társaság központja volt. Énekelt, zenélt, mindenkihez volt egy jó szava.

Meghagyta, hogy halálakor a búcsúztatón senki ne sírjon, inkább nevésszen, gondoljon arra, hogy ő hányszor meghalt a színpadon, de ilyen jól még sohasem sikerült.

Zalaegerszeg köszöni, amit értünk tett, s mély fájdalommal gyászolja múlhatatlan érdemű polgárát. Mintha csak Rá gondolt volna szülőföldjének költője, amikor e szavakat írta:

„Véghez vitted, amibe fogtál,

Úgy mentél el, hogy megállapodtál

a múlhatatlan fényű csillagoknál.”

Adjon végső megnyugvást és örök békét porainak városunk lakóinak hálája és tisztelete.

Emlékét szívünk mélyén őrizzük.

A megemlékezés elhangzott 2018. április 10-én a Hevesi Sándor Színházban.

Emlékszem...

Dr. Merő Béla emlékező gondolatai

(készítette: Pénzes Csaba)

Folytatás...

III.

Peter Brook írja az Üres tér-ben, hogy nagyon veszélyes „intézmény” a színház, mivel benne élő erők csapnak össze élő erők (a nézők) előtt. A színház a közönség számára egy agora, ahol meg lehet jelenni, meg lehet beszélni dolgokat, de ahol fel is lehet lázítani a tömeget... Erre, főleg a nyugati avantgárd mozgalomban voltak példák... Ezért kapta meg utoljára a polgárjogot a művészetek közül.

Így aztán elég sok „megfigyelőt” helyeztek el” közöttünk; de Ruszton nem tudtak kifogni, jól ismerte a dörgést. A „fenntartó” pedig trükközött: látszólag belement abba, hogy Jóska legyen a színház első embere – ez történt márciusban, ám amikor már minden fontos előkészület megtörtént, és megfogalmazódott a zalaegerszegi színház működési modellje, akkor Egerváron, a Tom Paine próbái alatt - augusztus elején - közölték, ki fognak valakit nevezni igazgatónak. A rendszer tartott a megszületendő színházról. Gondoljunk bele: korábban a Megyei Művelődési Központban volt három bérletnyi közönség, kb. 1800 ember. Most a számuk meg fog sokszorozódni. Ruszt „poláris koncepciójának” lényege - ami összecsengett a Reflex korábbi színháznevelési kísérletével - az volt, hogy a gyerekkortól a nyugdíjas korig, az avantgárdot kedvelőktől az operettet kedvelőkig mindenkinek játszunk, minden réteget szólítsunk meg. Ez az elképzelés önmagában jelezte a nézőszám törvényszerű növekedését. (És akkor még nem is szóltunk az ún. „beavató előadások” hatásáról.) Jóska pontosan tudta hogyan működik a „szocialista” rendszer; sokszor még „élvezkedett” is azon, hogyan játszhatja ki képviselőit. „Az élcsapat mögöttünk jár több lépéssel” - mondogatta.

Tisztában volt a magyar színjátszás sajátosságaival és hiányosságaival. Ezzel szembesülve alakította ki egyedülálló stílusát, amelynek elő kísérletei az Egyetemi Színpadon már megtörténtek. Rituális színházi előadásokat hozott létre, amelyekben a zenének különleges szerepet szánt. Nemcsak arra használta, hogy „bevonuljanak” alatta a színészek stilizált (nem naturalista) mozgás-megnyilvánulásokkal, hanem sajátos világot teremtett általa, amelyben a zene (legyen az Pink Floyd, Wagner, Mozart...) hordozta az érzelmi vonulatot, s ennek

Ruszt Józseffel

Hubay Miklóssal az *Elnémulás* olvasópróbáján

következtében szabadabban teremthette meg az előadás vizuális nyelvezetét. S milyen nagyszerű előadások születtek: Ördögök, Húsvét...! Ezek világviszonylatban is kiemelkedők lehettek volna, de nem kapták meg az őket megillető helyet színháztörténetünkben.

IV.

Ruszt az induláskor jó néhány Reflexeseknek felajánlotta, hogy átjöhetnek a színházba. Úgy tekintett a színpadra, mint utánpótlást nevelő helyre. (És azt is elismerte több vele készült interjúban, hogy a Reflex nélkül nem jöhetett volna létre a színház.) Egyedül Bozi (*Kardos Endre*) merete vállalni a „polgári lét” biztonságát fölváltó éves szerződést. Alkalmilag viszont jó néhányan több alkalommal is felléptek a Hevesi előadásaiban.

Én nem igazán szerettem akkoriban a hivatásos színházat „gyár jellege” és a nagy általánosságban elfogadott realista játékmódja miatt. Az elvtársak a színházalapításkor úgy határoztak, hogy én hivatásos rendező leszek. (Ami persze nem rajtuk, hanem Jóskán múlt.) Az ominózus 1982. március 1-jén, amikor Kovács Lajos eldöntötte, hogy Ruszt Józsefet nevezi ki a színház élére, már nem volt állásom; korábbi munkahelyemen már fölbontották a szerződésemet.

Szembe kellett néznem több kérdéssel. Mit jelent, ha profi leszek, és ki leszek szolgáltatva az éves szerződésnek? Közben ott a két gyermekem; hogy tartom el a családomat, ha nem hosszabbítják meg a szerződésemet? Megfelel-e nekem ez az életforma? Mennyire tudom megtalálni magamat ebben a világban?

Az első rendezésem *Dursi Utazás Párizsba* című műve volt. Beneveztünk az arezzoi színházi fesztiválra, ahol ezt a darabot minden egyes ott fellépő társulatnak be kellett mutatnia. (Jóska Bartók Kékszakállú herceg vára című darabját állította színre. A fesztiválon öt díjat kapott a produkciója.) A Dursi - darab is sikeres előadás lett itthon is és Olaszországban is. Aztán Vörösmarty Csongor és Tündéjét rendeztem meg „beavató előadásként”. A bemutatónk Csesztregen volt. Majd az évad vége felé következett Gozzi Turandotja. Én nem nagyon éreztem, hogy feszültség van a társulat néhány tagja között. Ez nagyjából a háttérben lappangott - az ellenem irányuló fűréssel együtt. Jóska Pesten tartózkodott abban az időben. Lehívták. Beült a próbára, nem véletlenül arra a jelenetre. Derzi Jani és Szalma Tamás voltak éppen a színpadon. (Az utóbbi és a társulat néhány színésze között volt feszültség, mint később értesültem róla.) Ruszt egyszer csak azt mondta: „Én ezt nem így csinálnám!” Próbáltunk tovább. Ismét megjegyzést tett. Akkor megkérdeztem: „Jóska, akarsz még valamit mondani?” Azt válaszolta: „Nem”, és kiment. Pontosán tudta, ha igent mond, akkor én megyek ki, és itthagynom a színházat. Nem az történt velem, mint ami egy másik zalaegerszegi rendezővel, hogy hátraültette az illetőt a nézőtér végére, és átrendezte a darabot. Tudta, hogy miről van szó, ki vagy kik állnak az „akció” mögött. Aztán folytatódott a próbaanyag. A feszültség lecsillapodott. A bemutatóra kivonult a Magyar Televízió. Nagyon tetszett nekik, s felvették az előadást.

Úgy volt, hogy a következő évben elszerződöm Győrbe. Az ottani igazgatóval, Bor Józseffel jóban voltunk, régóta ismertük egymást. Tudjuk jól, ha hívnak, akkor el kell menni, mert akkor van helyzeti energiád. Mivel még a Turandot alatt történeteket sem emésztettem meg teljesen - felmondtam. Jóska leült velem beszélgetni a klubban; reggelig ittunk, s utána felhívtam a győrieiket, hogy nem megyek... A magánéletemet továbbra is piszkálták, sokszor csörgött a telefon éjjelente, és a feleségemnek összehazudtak mindent. Nagyon nehéz időszak volt.

Ruszt sokat küzdött a pártbizottsággal. Egy-egy „elvtársi beszélgetés” után szólt: „Gyere, Béla, menjünk sétálni!” Az irodában bizalmas dolgokról nem beszélünk attól tartván, lehallgatnak bennünket. És a színház körül bandukolva elmondta, hogy éppen mi történt,

és mi a probléma. Aztán egyszer váratlanul azt közölte séta közben: „Hét évet töltöttem Zalaegerszegen; s a rituális hét év után el kell mennem, belefáradtam a csatározásokba...”

Én maradtam, mert akkor kezdtük el szervezni az Alsóerdőn az Erdei Színházat a VMK munkatársainak segítségével, meg nem is éreztem igazán tisztességesnek, hogy amikor Halasi Imi lett az igazgató, akkor összecsomagolják és elmenjek...

Zalaegerszegnek testvérvárosi kapcsolata volt Herszonnal. Halasi Imrével, Wettstein Tiborral (később csatlakozott hozzánk Tömöry Péter is) kimentünk az ukrain városba. Örömmel vállaltam náluk a felkínált vendégrendezési lehetőséget.

Ekkor kezdődött a két színház közötti baráti kapcsolat, Bulgakov *Kutyaszív* című darabját rendezte nálunk Anatolij Kancedaljo, a Khulisa Színház főrendezője, én meg náluk a *Képzelt riportot*.

Nagyon furcsa volt a darab világának fogadtatása. Levetítettem egy Woodstock-ról szóló filmet, amire a színészek azt mondták, hogy ez nem lehet igaz, ilyen nincsen. Vittem üres sörös dobozokat, amelyek a próba végére mind „eltűntek”, mert nem láttak még ilyent... Ám nagyszerűek voltak színészek, és nagyon jól sikerült az előadás. (Azóta többször rendeztem ott, szinte második szülővárosomnak tekintem Herszont, ahol rengeteg barátom van.) Sok furcsa dolog történt kint. Például az olvasópróba végén azt mondtam a színészeknek: „Akkor ezt együtt fogjuk befejezni”. De a szó folyamatos alakját használtam, ami más jelent; azt, hogy „együtt fogunk élvezni”. Akaratlanul is nagy sikert arattam. Egyszer próba közben - megunván az állandó védekezést, hogy „Béla, ez a mi szisztémánk”-, kifakadtam, s azt mondtam: „Elegem van a kurva kommunista szisztémából...” A színészek elkezdtek pisszegni, s mutogattak a nézőtér bal sarkára. Odanézek, ott ült három ember és jegyzetel... Én azzal a lendülettel megkérdeztem tőlük: „KGB?” Ők pedig válaszoltak: „Da!” Én vissza, magamra mutatóan: „Ja KGB Béla.”

Halasi Imrével jól megvoltunk, bár akadtak, akik az én színházon kívüli tevékenységeimet - mint az említett Erdei Színházat és a később felélesztett Egervári Várszínházat - próbálták ellenszínházként feltüntetni, pedig szó sem volt erről. Nem is érttem ezt a felvetést. Úgy gondoltam, hogy ez egyrészt pénzkereseti lehetőség az itteni kollégáknak, másrészt olyan nagyszerű vendégművészekkel játszhattak együtt, mint Molnár Piroska, Jordán Tamás, Hollósi Frigyes, Ujlaki Dénes, Takács Katalin, Fehér Anna, Haás Vander Péter, Söptei Andrea... Imrével tisztáztuk ezt a kérdést.

A Halasi-korszak után a kirúgásom abból eredt, hogy a színház új vezetése „le akarta nyúlni” a nyári színházakat, de ez nem sikerült nekik.

Horváth Karcsi, zeneszerző barátommal - akivel közel harminc közös bemutatónk volt - több alkalommal dolgoztunk Marásvásárhelyen, a Színművészeti Akadémián. Egyszer szóba került, hogy színházat kellene csinálni Székelyudvarhelyen. El is autókáztunk 1998 júniusában a városba, s bementünk Szász Jenő polgármesterhez tájékozódni színházalapítási terveiről. Hosszasan beszélgettünk; a polgármester érdeklődött az iránt, hogyan képelem el a színház felépítését, működését. Az elképzeléseim felvázolása után azt mondta: „Béla, tiéd a színház”. Megszólalni sem tudtam, hiszen én csupán informálódni szerettem volna, és hirtelen színházigazgató lettem...

Később a polgármester felhívott telefonon, és kérte, adjam be a pályázatomat. Megírtam, a közgyűlés rám szavazott, és nekiláthattam színházat alapítani - immár másodjára. A színházat nyitó darab a *Nem élhetek muzsikaszó nélkül* volt, ami alkalmasnak bizonyult arra, hogy a helyi színjátszókat összefogó az udvarhelyi „Népszínházzal” (akik a Reflexhez hasonlóan már-már hivatásossá váltak), az akkor profivá alakuló Udvarhely Néptáncgyűttessel és néhány kiváló színésszel együtt olyan előadást hozzunk létre, amelyet a város rögtön magáénak érez. Ezt sikerült is elérnünk. A következő évadot már saját társulattal kezdtük. Marosvásárhelyről, Nagyváradról, Temesvárról szerződtettem színészeket, Kolozsvárról,

Sepsiszentgyörgyről és Marosvásárhelyről alkalmanként vendégművészeket. A Demeter András vezette temesvári és a Nemes Levente irányította sepsiszentgyörgyi színház baráti-
lag is támogatt bennünket.

Fantasztikus érzés volt a magyar határtól négyszáz kilométerre, Románia közepén egy magyar színházat vezetni. A Békés Megyei Jókai Színház és az Egri Gárdonyi Géza Színház egy-egy produkciónkat komplett díszlettel és jelmezzel támogatta. A Zala Megyei Könyvtár színházi könyveket gyűjtött számunkra. Magyarországi szponzorok segítségével technikai eszközöket vásároltunk - többek között a Hevesi Sándor Színház korábbi, akkoriban lecserélt, világosító-berendezését.

Megkísértem normális viszonyt kialakítani a román színházi szakmával. Beléptünk a Romániai Színművészeti Szövetségbe intézményként és egyénileg én magam is. Ez nem volt jellemző a többi ottani magyar színházra, ők csak mint intézmény léptek be... A bemutatóinkra Bukarestből is érkeztek román és magyar kritikusok... Persze sok volt az ellendrukker, többek között a román szakmával ápoltság miatt. Én pedig nem láttam át pontosan az erdélyi politikai helyzetet. Secusok figyeltek meg bennünket; az RMDSZ támadott, mert Szász Jenő polgármester nem tartozott hozzájuk; kaptunk halálos fenyegetést is. Mindemellett nem tudtam egyeztetni az itthoni és az ottani életemet... A társulat létrejött, ma is él és dolgozik! Gondoskodtam utódomról Szabó K. István kiváló rendező személyében, s két év után eljöttem. De azt az örömteli pillanatot senki nem veheti el tőlem, amikor a nyitó előadáson, a zsúfolásig megtelt teremben könnyes szemmel elénekeltük a Magyar Himnuszt...

Nagyon sokat rendeztem; több mint 150 hivatásos színházi bemutatóm volt itthon és külföldön: a Kőszegi Várszínházban, a dunaújvárosi Bemutató Színpadon, Veszprémben, Sopronban, Kecskeméten, Szegeden, Egerben és a „béke szigetén”, Békéscsabán, ahol jelenleg is rendező vagyok. De rendeztem Romániában (Marosvásárhelyen, Nagyváradon, Temesváron, Székelyudvarhelyen), Szerbiában(Újvidéken) és Ukrajnában(Herszonban és Kijevben).

A színház életformám, s remélem, az is marad...

Ébert Tibor zenész, író *Hanggá Sűrűsödött Kiáltás* (Bartók) című drámája a Pannon Tükör 1998/5. számában jelent meg. A szerző egy sikeres Pannon Tükör bemutató után figyelt fel a lapra, és ajánlotta fel drámáját első közlésre.

Ébert Tibor sajnos nincs már, elindult ugyanazon az úton 2015-ben, ahol Pék Pál is jár. 1926-ban született Pozsonyban, majd a család 1945-ben áttelepült Budapestre. 1957-től 30 éven át a Magyar Állami Hangversenyzenekar tagja volt. 1985-ben a József Attila Színház művészeti lektora lett. Levelének egy részletét közlöm itt.

Budapest, 1998. máj. 7.

Palikám,

szerezzel köszönetek. Ennékezetes marad a Pannon Tükör írószövetség
ségi bemutatkozása. Jó volt a visszhangja, s örülök, hogy én is hozzá-
járulhattam sikeréhez. Olvastam a Pannon Tükörről szóló méltatást
a Magyar Nemzetben. Hiszen, tehetséges gárda verbuválódott körülöttem.
Itt küldöm a Bartókot. Több folyóirat kérte. A Tisztelek. Gondolom,
a magyar dráma / színház / szempontjából különleges jelentősége van:
ez az első Bartók-dráma. Három változatban írtam meg. Az első a
Szonstina / Bartók ifjúságáról szól Pozsonyban/, a második a Perúj-
rafelvétel, a harmadik ez a színpadi játék. Modern dramaturgiával.
Vízisó. Bemutatták nagy sikerrel Egerben. A Pannon Tüköré az első köz-
lés. Hidd el, ennek én nagyon örülök. Szeretném a folyóiratot, sajáto-
nak is érezem hangját, stílusát, koncepciózus szerkesztését, mind a
te érdekes első sorban. Pozsony és Pannónia egy kissé rokonok is.
Persze, már rég elszármaztan szülővárosomból.

Bemutató Budapestén

Az *Irodalmi Lapok* című sorozat vendégeiként legújabb lapszámunkat mutattuk be Budapesten, a **Petőfi Irodalmi Múzeumban** a szerkesztőség és kedves szerzőink jelenlétében.

Legújabb lapszámunk budapesti bemutatóján a lap történetéről és kötődéseiről is szó esett. A vendégeket a sorozat szerkesztője, **Havas Judit** irodalomtörténész köszöntötte, majd **Göncz László** és **Bencze Lajos** szóltak a muravidéki irodalom múltjáról és jelenéről. **Bubits Tünde** főszerkesztő, az est házigazdája mutatta be az idei második számot, de beszélt a lap háttéréről is. Bemutattuk a tavalyi Arany-számot – **Vörös István** vers-szerkesztő segítségével, **Kaj Ádám** a kortárs magyar drámairodalom fontosságáról, **Bene Zoltán** a prózarovatáról, **Nagygéci Kovács József** a kritika-tanulmányrovatról és a lap online változatáról beszélt. Legfrissebb számunk szerzői közül **Egressy Zoltán** és **Horkay Hörcher Ferenc** olvasott fel, de jelent volt **Móré Tünde** kritikus, **Papp Máriaó** költő, valamint **Szálinger Balázs** költő is.

Bemutató Zalaegerszegen

A budapesti szereplés után otthonában, Zalaegerszegen is bemutattuk a **Pannon Tükör** legújabb számát. Vendégünk volt lapunk főtámogatója, Zalaegerszeg MJV képviselőjében a polgármester, **Balaicz Zoltán**, a pályadíjnyertes drámaíró **Lackner László** és bemutatkozott kötetével **Dezső Kata**.

A Keresztury Dezső VMk-ban a **Pannon Tükör** folyóirat főtámogatója, Zalaegerszeg Megyei Jogú Város Önkormányzata képviselőjében **Balaicz Zoltán polgármester** köszöntötte a hallgatóságot, majd **Bubits Tünde főszerkesztő** és **Nagygéci Kovács József főszerkesztő-helyettes** mutatta be a legújabb lapszámot. A program folytatásaként előbb **Dezső Kata** költő **Aki-
ket hazavártak** című debütkötetéről volt szó a szerző jelenlétében, majd **Merő Béla rendező** beszélgetett a **Bárka** folyóirat drámapályázatán első díjas **Lackner Lászlóval**.

A lapszám- és kötetbemutató dedikálással zárult.

PANNON TÜKÖR

KULTURÁLIS FOLYÓIRAT

Farkas Ferenc: Kiállítási enteriőr

Ezt a számot Lukács Zoltán fotóival illusztráltuk.

Szerzőink

- Lars Gustaf Andersson** (1962;Lund, Svédország)
András László (1966, Budapest) költő, író
André András (1955, Martonvásár) író
Bence Lajos (1956, Lendva) költő
Boldog Daniella (1985; Deszk) író
Boldog Zoltán (1984; Deszk) író
Egressy Zoltán (1967; Budapest) író, költő, műfordító
Fülöp Enikő (1992, Budapest) kritikus
Geresits Gizella (1942; Lenti) költő, kritikus
Göncz László (1960, Budapest) költő, drámaíró, történész
Gyimesi Endre (1952, Zalaegerszeg) történész
Juhász Zsuzsanna (1958; Budapest) költő
Kácsor Zsolt (1972, Budapest) író, újságíró
Kardos Ferenc (1964, Nagykanizsa) író, költő
Kastély Máté (1990; Budapest) költő
Kollár-Klemencz László (1966, Szentendre) író, filmrendező, zenész
Kolozsi Orsolya (1980; Budapest) irodalomtörténész, kritikus
Kostyál László (1962; Zalaegerszeg) művészettörténész
Krippel Gréta (1991, Budapest) író, festőművész
Lukács Flóra (1994, Budapest) költő
Marno János (1949, Budapest) költő, író
Merő Béla (1948; Zalaegerszeg) színházi rendező
Mesterházi Mónika (1967, Budapest) költő, műfordító
Móré Tünde (1987; Budapest) irodalomtörténész, kritikus
Nagy Gábor (1972, Budapest) költő, irodalomtörténész
Nagygyéci Kovács József (1977, Dunakeszi) kritikus
Nagy Imre (1940; Pécs) irodalomtörténész
Pénzes Csaba (1959, Zalaegerszeg) író, rendező, közművelődési szakember
Svenson, Per (1956, Ljungby, Svédország) költő, író
Péter Zsombor (1989; Budapest) filmkritikus
Rudčenková, Katerina (1976, Prága) költő
Télffy Ármin (1996; Budapest) költő
Tóth Imre (1966; Zalaegerszeg) költő
Turbuly Lilla (1965; Budapest) költő, író, kritikus
Turczai István (1957, Budapest) költő, író, irodalomtörténész
Szúnyogh Sándor (1942-1998) költő
Szvoren Edina (1974, Budapest) író

Farkas Ferenc: Finálé - 1993